

Ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttaminen

Lapin Yliopisto

Pro Gradu -tutkielma

Teemu Sinisalo

Perhe- ja jäämistöoikeus

Syksy 2020

Tutkielman nimi	Ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttaminen
Tekijä	Teemu Sinisalo
Koulutusohjelma/Oppiaine	Perheoikeus
Työn laji	Pro gradu -tutkielma
Sivumäärä	XXII + 65 sivua
Vuosi	Syksy 2020

Tiivistelmä

Tutkielmassa selvitetään ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttamista. Pesäosuuden ulosmittaus on ulosottomenettelyssä tehtävä täytäntöönpanotoimenpide, jolla on erilainen merkitys asianosaisille. Velallisperilliselle se tarkoittaa jäämistöomaisuuteen kohdistuvan saanto-oikeuden sitomista hänen omaisuuspiiriinsä, mutta kuolinpesän muulle osakkaalle se tarkoittaa jäämistöomaisuuteen kohdistuvan disponointioikeuden rajoittamista. Ulosoton hakijalle se puolestaan tarkoittaa mahdollisuutta saada suoritus saatavalle, kun ulosottoviranomaiselle se tarkoittaa velvollisuutta saattaa ulosottomenettely päätökseen.

Tutkielman aihe perustuu oikeuskäytäntöön. Ulosottoviranomainen oli aikaisemmin itseoikaissut pesäosuuden ulosmittauksen, jos leski oli pidättänyt puolisoiden yhteisenä kotina pitämään asuntoon perintökaaren mukaisen hallintaoikeuden. Itseoikaisu oli tehty myös siinä tapauksessa, että jäämistöomaisuuteen oli kohdistunut jokin muu omistusoikeudesta irrotettu oikeus. Itseoikaisulla oli täytetty ulosottokaaren säättämä joutuisuusvaatimus. Ulosottoviranomaisen toimintaan toi muutoksen Korkeimman oikeuden prejudikaatti 2015:98. Se arvotti joutuisuusvaatimuksen toissijaiseksi ulosoton hakijan maksunsaantioikeuteen nähden. Prejudikaatti on vaikuttanut ulosottomenettelyyn, sillä itseoikaisun sijaan siitä on seurannut pesäosuuden ulosmittauspakko.

Tutkielmassa korostuu oikeuskirjallisuuden merkitys, vaikka oikeuskirjallisuudessa ei ole juuri käsitelty vuoden 2015 prejudikaattia. Oikeuskirjallisuutta oikeuslähteenä tukee voimassa oleva lainsäädäntö, sillä uutta aiheeseen liittyvää oikeuskäytäntöäkään ei ole vuoden 2015 jälkeen muodostunut. Lainsäädäntöä käydään läpi niiltä osin kuin se sallii ja rajoittaa ulosottoviranomaisen mahdollisuuksia muuttaa ulosmitattu pesäosuus rahaksi. Uuden oikeuskäytännön puute voi osaltaan olla osoitus ulosottoviranomaisen passiivisuudesta ja haluttomuudesta muuttaa ulosmitattuja pesäosuuksia rahaksi. Ulosottoviranomaisen sisällä pesäosuuden muuttamista rahaksi on tapahtunut vähänlaisesti ja sitä on voitu perustella ulosottokaaren säännöksellä, joka kieltää ulosmitatun pesäosuuden myynnin.

Avainsanat

Pesäosuus, ulosmittaus, realisointi, myynti, jako, rahaksi muuttaminen

Muita tietoja

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin Yliopiston kirjastossa käytettäväksi ja julkaisuun verkossa.

Sisällys

Lähteet.....	V
Kirjallisuusviitteet ja artikkelit.....	V
Verkkosivut.....	XVI
Virallislähteet.....	XIX
Hallituksen esitykset	XX
Oikeustapaukset	XX
Lyhenteet.....	XXI
Liitteet	XXII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tutkimuskysymys	2
1.2 Tutkielman tutkimusmetodi.....	4
1.3 Tutkielman tutkimusote.....	4
1.4 Tutkielman oikeuslähteet ja käyttö	5
1.5 Tutkielman rakenne	6
2 PERIMYS	7
2.1 Kuolinpesä, kuolinpesän osakas ja kuolinpesän hallinnointimuoto....	9
2.2 Leski ja leskensuojajärjestelmä	10
2.3 Perinnönjako.....	13
2.4 Pesänselvitys.....	14
3 PESÄOSUUS	16
3.1 Kuolinpesämuoto, yhteisomistusesine ja varallisuuspiiri.....	18
3.2 Pesäosuuden ulosmittaus ja oikeusvaikutus	19
3.3 Ulosotto ja virallisperiaate.....	23
3.4 Korkein oikeus 2015:98 - leskipesäratkaisu.....	24
4 SOPIMUSMENETTELY	28
4.1 Sopimusjako.....	28
4.2 Sopimusjaon aineellinen perusta	29
4.3 Sopimusjaon lainopillinen perusta.....	33
4.4 Yhteenvedo sopimusmenettelystä	36
5 TOIMITUSMENETTELY	40
5.1 Toimitusjako	41
5.2 Toimitusjaon aineellinen perusta.....	41

5.3	Toimitusjaon lainopillinen perusta	43
5.4	Yhteenveto toimitusmenettelystä	46
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	49
6.1	Tutkimuskysymyksen käsittely	49
6.2	Tulkintaongelman ratkaiseminen	49
6.3	Tutkimuskysymykseen vastaaminen	50
6.4	Pesäosuuden ulosmittauksen itseoikaisu	52
6.5	De lege ferenda.....	55
6.6	Lopuksi.....	59
	LIITTEET	61
	KUVA 1 – Ulosottovelallisten määrä 2008-2018	61
	KUVA 2 – Ulosottovelallisten määrä 2014-2019	61
	KUVA 3 – Ulosotto-oikeus oikeudenalana.....	62
	KUVA 4 - Väestöllinen huoltosuhde 1865-2065	63
	KUVA 5 - Hakemukset	64
	KUVA 6 - Tietoisuus	64
	TAULUKKO 1 – Verokertymä 2013-2019	65
	TAULUKKO 2 – Ulosmittausmäärät 2013-2019	65
	TAULUKKO 3 – Pesäosuuksien ulosmittausmäärät ulosottovirastoittain 2013- 2019	66
	TAULUKKO 4 – Pesänselvittäjän/ -jakajan määrääminen -nimikkeiden ratkaisut käräjäoikeudessa 2013-2019.....	66

Lähteet

Kirjallisuusviitteet ja artikkelit

Aarnio, Aulis: Ulosmittauksen kohteesta (Über das Objekt der Zwangsvollstreckung)
Lakimies 5/1971 s. 299-308. Saatavissa: Kansallisarkistosta.

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on?
Kustannusyhtiö Tammi. Helsinki 1978.

Aarnio, Aulis: Muisteluksia matkan varrelta. Teoksessa: Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta., toim. Aarnio, Aulis, Kangas, Urpo, Korhonen, Rauno, Mattila, Heikki E. S. & Mikkola Tuulikki.
Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski 2006, ss. 9-12.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus.
Talentum. Helsinki 2010. Uudistettu painos.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistö-oikeus I: perintö-oikeus.
Talentum. Helsinki 2009. 5. uudistettu laitos.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistö-oikeus II: testamenttioikeus.
Talentum. Helsinki 2008. 4. uudistettu laitos.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistö-oikeus II: testamenttioikeus.
Talentum. Helsinki 2015. 5. uudistettu painos.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistö-oikeus I: perintö-oikeus.
Alma Talent. Helsinki 2016. 6. uudistettu painos.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti – Rabinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset.

Talentum Pro. Helsinki 2016. 8. uudistettu painos

Arento, Urho: Kuolinpesän osakkaan pesäosuuden ulosmittauksesta (Die Zwangsvollstreckung in den Nachlassanteil eines am Nachlass Beteiligten)

Lakimies 5/1971 s. 285–298. Saatavissa: Kansallisarkisto.

Aurejärvi, Erkki: Luotto- ja maksuvälineet.

Kustannusliike Condictio Oy. Jyväskylä 1986.

Ervo, Laura: Oikeudenmukaisuusvaatimus toimitusmenettelyssä.

Defensor Legis 4/2011, s. 494-509.

Gottberg, Eva: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä.

Lakimies 4/2007, s. 600-631.

Grekow, Torkel: Utsökningsrätt.

Norstedts Juridik. Stockholm 2012. Fjärde, omarbetade upplagan.

Hakkola, Esa: Yhteisomistetun esineen ulosmittauksen edellytyksistä. Teoksessa: Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta., toim. Lindfors, Heidi, Korkea-aho, Emilia & Turunen, Santtu.

Edita Prima Oy. Helsinki 2009, ss. 63-82.

Hakulinen, Yrjö J.: Perusteettoman edun palautus: siviilioikeudellinen tutkimus.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjanpainon Oy. Helsinki 1931.

Hakulinen, Yrjö J.: Velvoiteoikeus I. Yleiset opit.

Kirjayhtymä. Helsinki 1965. 2. laajennettu painos.

Halila, Jouko: Tuomioiden tulkinnasta. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 - 14/2 - 1985., toim. Kartio, Leena, Tepora, Jarno, Wirilander, Juhani.

Suomen lakimiesyhdistys. Vammalan kirjapaino 1985., ss. 59-66.

Halila, Jouko - Havansi, Erkki: Ulosotto-oikeuden oppikirja.

Lakimiesliiton kustannus. Vammalan kirjapaino 1986. 4. korjattu painos.

Halila, Jouko - Ylöstalo, Matti: Saamisen lakkaamisesta.

Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Vammalan kirjapaino 1980. 4. korjattu painos.

Havansi, Erkki: Ulosotto-oikeuden pääpiirteet.

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2000.

Havansi, Erkki: Esineoikeuden ”esine” ja esine. Teoksessa: Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta., toim. Lindfors, Heidi, Korkea-aho, Emilia & Turunen, Santtu.

Edita Prima Oy. Helsinki 2009, ss. 83-104.

Helin, Markku: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen.

Lakimies 7-8/2012, s. 1032-1047.

Hemmo, Mika: Pankkioikeus.

Lakimiesliiton kustannus. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä 2001.

Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden perusteet.

Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Unigrafia Oy. Helsinki 2013. 2. uudistettu painos.

Hemmo, Mika – Kaisto, Janne : Varallisuusosoikeuden alkeet.

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Hakapaino Oy. Helsinki 2001. 2. uudistettu painos.

Hollo, Erkki J.: Omistusoikeuden sisällön yksityisoikeudellisista ulottuvuuksista. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 - 14/2 - 1985., toim. Kartio, Leena, Tepora, Jarno, Wirilander, Juhani.

Suomen lakimiesyhdistys. Vammalan kirjapaino 1985., ss. 102-114.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti I: Oikeudenkäynnin perusteet, periaattet ja instituutiot.

Talentum Media Oy. Helsinki 2016. 3. uudistettu painos.

Kaisto, Janne: Oikeustoimen tehottomuus, kollisio ja dynaaminen suoja. Teoksessa: Velka, Vakuus ja Prosessi - Juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941 – 11/7 - 2001., toim. Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lohi, Tapani.

Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2001a, ss. 51-85.

Kaisto, Janne: Sopimusvapaus, laki ja maksusuoja.

Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä 2001b.

Kaisto, Janne: Oikeustoimiopin perusteet.

Kauppakamari. Helsinki 2015.

Kaisto, Janne – Lohi, Tapani: Johdatus varallisuusosoikeuteen.

Talentum. Helsinki 2013. 2. uudistettu painos.

Kaisto, Janne – Tepora, Jarno: Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa.

Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna 2012.

Kangas, Urpo: Kiinteistön lahja ja saajan puolison avio-oikeutta koskeva määräys.

Defensor Legis 6/2000, s. 1035-1038.

Kangas, Urpo: Johdatus perhevarallisuusoikeuteen.

Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2002.

Kangas, Urpo: Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja leskensuoja. Teoksessa: Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta., toim. Aarnio, Aulis, Kangas, Urpo, Korhonen, Rauno, Mattila, Heikki E. S. & Mikkola Tuulikki.

Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski 2006, ss. 43-61.

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet.

Alma Talent. Helsinki 2013.

Kangas, Urpo: Suomalaisen siviilioikeuden juuret – esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus.

Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2017.

Kangas, Urpo: Perhevarallisuusoikeus.

Alma Talent. Helsinki 2018. 3. uudistettu painos.

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet.

Alma Talent. Helsinki 2019. 2. uudistettu painos.

Kartio, Leena: Omistajanvaihdoksen merkitys oikeusturvavakuutuksessa. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 - 14/2 - 1985., toim. Kartio, Leena, Tepora, Jarno, Wirilander, Juhani.

Suomen lakimiesyhdistys. Vammalan kirjapaino 1985., ss. 145-159.

Kartio, Leena: Esineoikeuden perusteet.

Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2001. 2. uudistettu painos.

Kihlgren, Sven – Berglund, Patrik: Utmätning handbok.

Kronofogden. Sundbyberg 2015.

Saatavilla sähköisesti: <https://www.kronofogden.se/download/18.73c55da914b3fa1855a287c8/145>

Kolehmainen, Antti: Sopimus ja kuolinpesän hallinto.

Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 273. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala Helsinki 2006.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu.

Talentum. Helsinki 2012.

Koponen, Juha: Kuolinpesän osakkaan opas.

Verotieto Oy. Vantaa 2017. 14. uudistettu painos.

Koulu, Risto: Johdatus insolvenssioikeuteen. Teoksessa: Insolvenssioikeus. (päivittyvä verkkoaineisto. 2015.). toim. Koulu, Risto, Korkea-aho, Elina, Niemi, Johanna, Havansi, Erkki & Lindfors, Heidi.

WSOYpro. Helsinki 2009.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Ulosotto-oikeus.

Edita. Helsinki 2009.

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Asianosaiset siviiliprosessissa. Teoksessa: Prosessioikeus., toim. Frände, Dan, Hietanen-Kunwald, Petra, Hupli, Tuomas, Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lindfors, Heidi, Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko, Saranpää, Timo, Turunen, Santtu, Virolainen, Jyrki, Vuorenpää, Mikko.

Sanoma Pro. Helsinki 2016.

Lindfors, Heidi: Ulosotto-oikeus. Teoksessa: Insolvenssioikeus. (päivittyvä verkkoaineisto. 2017). toim. Koulu, Risto, Korkea-aho, Elina, Niemi, Johanna, Havansi, Erkki & Lindfors, Heidi.

WSOYpro. Helsinki 2009.

Linna, Tuula: Myyjän ehdollisesti luovuttama omaisuus ulosotossa ja konkurssissa. Teoksessa: Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938 – 30/8-2008., toim. Vihervuori, Pekka, Hemmo, Mika & Tammi-Salminen, Eva, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen Julkaisuja. C-sarja N:o 39.

Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2008a, ss. 177-193.

Linna, Tuula: Ulosottokaaren pääkohdat.

Talentum. Helsinki 2008b.

Linna, Tuula: Ulosotto-oikeuden yleiset opit – missä ja mitä?

Lakimies 1/2009, s. 3-33.

Linna, Tuula: Prosessioikeuden oppikirja.

Alma Talent. Helsinki 2019a. 2. uudistettu painos.

Linna, Tuula: Ulosottokaaren pääkohdat.

Alma Talent. Helsinki 2019b. 2. uudistettu painos.

Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosmittaus ja myynti.

Talentum. Helsinki 2007.

Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosotto-oikeus I: ulosottomenettely.

Talentum. Helsinki 2014.

Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosotto-oikeus II: ulosmittaus ja myynti.

Talentum Pro. Helsinki 2015. 2. uudistettu painos.

Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosotto-oikeus III: erityiset täytäntöönpanolajit ja oikeussuojakeinot.

Alma Talent. Helsinki 2018. 2. uudistettu painos.

Lipasti, Laura: Ulosottovelallisten määrä kasvussa – yhä useammin ulosotto koskee naisia.

Tilastokeskus 2019a. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: <http://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/ulosottovelallisten-maara-kasvussa-yha-useammin-ulosotto-koskee-naisia/>

Lohi, Tapani: Konkurssitakaisinsaanti kuolleen henkilön velkojien suojakeinona. Teoksessa: Velka, Vakuus ja Prosessi - Juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941 – 11/7 - 2001., toim. Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lohi, Tapani.

Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2001, ss. 226-270.

Lohi, Tapani: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu – lesken antamien lahjojen oikeusvaikutukset PK 3 luvun 3§:n mukaan.

Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 269. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki 2006.

Lohi, Tapani: Perintökaaren 12 luvun mukainen käyttöoikeus ja omistajan luovutusvalta. Business law forum 2007, s. 199-241. Helsinki 2007.

Lohi, Tapani: Legaatinsaajan oikeusasemasta.

Kariston Kirjapaino Oy. Helsinki 2011.

Lohi Tapani: Aviovarallisuus oikeus.

Talentum Pro. Helsinki 2016.

Mikkola, Tuulikki: Aviopuolisot yhteisomistajina.

Defensor Legis 3/2005, s. 505-526.

Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa.

Talentum cop. Helsinki 2010.

Mikkola, Tuulikki: Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösuunnittelua.
Defensor Legis 6/2014, s. 868-880.

Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus.
Talentum cop. Helsinki 2017.

Mäenpää, Olli: Hallintoprosessioikeus.
WSOYpro. Helsinki 2007.

Mäenpää, Olli: Julkisuusperiaate.
WSOYpro. Helsinki 2008.

Määttä, Tapio – Paso, Mirjami: Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan.
Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2019.

Norros, Olli: Velvoiteoikeus.
Alma Talent. Helsinki 2018. 2. uudistettu painos.

Peltonen, Anja– Määttä, Kalle: Kuluttajansuojaoikeus.
Talentum Pro cop. Helsinki 2015.

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus.
Talentum. Helsinki 2015.

Saarenpää, Ahti: Pesänselvittäjä ja pesänjakaja. Ensimmäinen osa.
Condictio Oy. Helsinki 1980a.

Saarenpää, Ahti: Tasajaon periaate: tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatten toteutumisesta tuomioistuinkäytännössä.

Juridica. Helsinki 1980b.

Saarenpää, Ahti: Inter vivos ja mortis causa – näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 - 14/2 - 1985., toim. Kartio, Leena, Tepora, Jarno, Wirilander, Juhani.

Suomen lakimiesyhdistys. Vammalan kirjapaino 1985. ss. 251-273.

Saarenpää, Ahti: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko.

Defensor Legis 4/2004, s. 602-617.

Tammi-Salminen, Eva.: Perusteettoman edun palautus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja n:o 227. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001.

Tepora, Jarno: Esine- ja velvoiteoikeuden erottelulle asetetuista tehtävistä. Teoksessa: Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 - 14/2 - 1985., toim. Kartio, Leena, Tepora, Jarno, Wirilander, Juhani.

Suomen lakimiesyhdistys. Vammalan kirjapaino 1985., ss. 290-307.

Tepora, Janne: Johdatus esineoikeuteen.

Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2006. 2. täydennetty painos.

Tuomisto, Jarmo: Konkurssikuittauksen sääntelystä konkurssilaissa.

Defensor Legis 4/2005, s. 849-866.

Tuunainen, Pekka: Vajaakykyisyys, avioliitto ja avioero. Teoksessa: Vanhuus ja oikeus, toim. Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Nieminen, Liisa.

Helsingin Kamari Oy. Helsinki 2014, ss. 353-390.

Tuunainen, Pekka: Perintö, testamentti ja velka.

Talentum. Helsinki 2015.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet: prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely käräjäoikeuden tuomioon asti.

Talentum. Helsinki 2009.

Zitting, Simo - Rautiala, Martti: Esineoikeuden oppikirja: yleinen osa.

Suomen lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1971.

Wrede, R. A.: Velvoiteoikeuden yleinen osa.

Lainopillisen tiedekunnan kustannusliike. Helsinki 1942.

Wrede, R.A.: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan I.

Söderström. Helsinki 1946a. 2. painos.

Wrede, R.A.: R.A.Wreden luentoihin perustuvia perintökaaren selityksiä.

Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja, N:o 9. Söderström. Porvoo 1946b. 1. painos.

Wrede, R.A.: Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan II.

Söderström. Helsinki 1947. 2. painos.

Verkkosivut

Asiakastieto: Maksuhäiriötilastot – Payment Default Statistics.

Asiakastieto 2020. [viitattu 10.7.2020].

Saatavissa: https://www.asiakastieto.fi/media/press_room/1/releases/asiakastieto-maksuhairioti-lasto-q2-2020.pdf

Euroopan parlamentti: Euroopan Unionin peruskirja (2000/C 364/01).

Euroopan parlamentti 2000. [viitattu 9.11.2018].

Saatavissa: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_fi.pdf

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2013.

Oikeusministeriö 2014. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76526/omth_16_2014_tuomioist_tilastoja_2013_96_s_lopull.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2014.

Oikeusministeriö 2015. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76591/omth_23_2015_tuomioist_tyotilastot3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015.

Oikeusministeriö 2016a. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76636/10_2016_tuomioistuinten_tyotilastoja2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016.

Oikeusministeriö 2016b. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79563/OMTH_19_2017_Tuomioistuinten_tyotilastoja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2017.

Oikeusministeriö 2017. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160698/OMTH_11_2018_Tuomioistuinten_ty%c3%b6tilastoja_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018.

Oikeusministeriö 2018. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161460/OMTH_2019_8_Tuomioistuinten_ty%c3%b6tilastoja_vuodelta_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Oikeusministeriö: Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019.

Oikeusministeriö 2019. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162138/OM_2020_4_th.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2013.

Tilastokeskus 2014. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2013/vermak_2013_2014-07-11_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2014.

Tilastokeskus 2015a. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2014/vermak_2014_2015-07-09_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Liitekuvio 1. Väestöllinen huoltosuhde 1865-2065.

Tilastokeskus 2015b. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: https://www.stat.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_kuv_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2015.

Tilastokeskus 2016. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2015/vermak_2015_2016-07-14_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2016.

Tilastokeskus 2017. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2016/vermak_2016_2017-07-13_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2017.

Tilastokeskus 2018. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2017/vermak_2017_2018-07-12_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perhe.

Tilastokeskus 2019b. [viitattu 6.8.2019].

<http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2018.

Tilastokeskus 2019c. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2018/vermak_2018_2019-09-20_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Verot ja veronluonteiset maksut 2019.

Tilastokeskus 2020a. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vermak/2019/vermak_2019_2020-03-16_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Ulosottoasiat 2019.

Tilastokeskus 2020b. [viitattu: 7.7.2020].

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/uloa/2019/uloa_2019_2020-04-09_fi.pdf

Verohallinto: Verotulojen kehitys vuonna 2015.

Verohallinto 2016. [viitattu 17.9.2019].

Saatavissa: https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-kehitys/Verotulojen_kehitys_aiempina_vuosina/2016/

Verohallinto: Verotulojen kehitys vuonna 2017.

Verohallinto 2018. [viitattu 17.9.2019].

Saatavissa: https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-kehitys/Verotulojen_kehitys_aiempina_vuosina/2017/

Verohallinto: Verosta vapauttaminen (veronhuojennus).

Vero 2020. [viitattu 5.7.2020].

Saatavissa: <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/maksaminen/maksuvaikeudet/verosta-vapauttamisen-veronhuojennu/>

Virallislähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus 4.XI.1950

Euroopan unionin perusoikeuskirja 2000/C 364/01

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Avioliittolaki 13.6.1929/234

Hallintolaki 6.6.2003/434

Laki eräistä yhteisomistussuhteista 25.4.1958/180

Laki takaisinsaannista konkurssipesään 26.4.1991/758

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Perintökaari 5.2.1965/40

Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378

Socialförsäkringsbalken 3.4.2010/110

Suomen Suuriruhtinaanmaan Ulosottolaki 3.12.1895

Tuloverolaki 30.12.1992/1535

Ulosottokaari 15.6.2007/705

Ulosottolaki 5.2.1965/46

Utsökningsbalken 25.6.1981/774

Ärvdabalken 12.12.1958/637

Valtioneuvoston asetus ulosottomenettelystä 20.12.2007/1322

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys Eduskunnalle Perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen, HE 2/1935

Hallituksen esitys Eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta, HE 6/1964

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 216/2001

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 13/2005

Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosottokaareksi ja laiksi verojen ja maksujen täytäntöönpanosta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi, HE 83/2006

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 469/2006

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulosottokaaren ja velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta, HE 137/2015

Oikeustapaukset

Helsingin HO 2019:1058

Helsingin HO 2019:1627

Itä-Suomen HO 2013:828

Rovaniemen HO 2005:6

KHO 2009:104

KHO 2013:52

KKO 1983-II-130

KKO 1992:94
KKO 1995:34
KKO 1997:198
KKO 2006:29
KKO 2015:98
KKO 2018:4
KKO 2020:9

Lyhenteet

AL	avioliittolaki
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus 4.XI.1950
HelHO	Helsingin hovioikeus
HL	hallintolaki
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
LM	Lakimies
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki 378/1940
PK	perintökaari 40/1965
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RHO	Rovaniemen hovioikeus
SFB	Socialförsäkringsbalken 3.4.2010/110
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991
TVL	tuloverolaki 1535/1992
UB	Utsökningsbalken 25.6.1981/774
UK	ulosottokaari 705/2007
UL	ulosottolaki 46/1965
UMenA	valtioneuvoston asetus ulosottomenettelystä
YhtOL	laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958
ÄB	ärvdabalken

Liitteet

KUVA 1 – Ulosottovelallisten lukumäärä 2008-2018

KUVA 2 – Ulosottovelallisten lukumäärä 2014-2019

KUVA 3 – Ulosotto-oikeus oikeudenalana

KUVA 4 – Väestöllinen huoltosuhde 1865-2065

KUVA 5 – Hakemukset

KUVA 6 – Tietoisuus

TAULUKKO 1 – Verokertymä 2013-2019

TAULUKKO 2 – Ulosmittausmäärät 2013-2019

TAULUKKO 3 – Pesäosuuksien ulosmittausmäärät ulosottovirastoittain 2013-2019

TAULUKKO 4 – Pesänselvittäjän/ -jakajan määrääminen -nimikkeiden ratkaisut kärjäoikeudessa 2013-2019

1 JOHDANTO

1900-luvun aikana on Suomessa tapahtunut yhteiskunnallinen murros, kun on siirrytty agraarikulttuurista teollistumisen kautta palveluyhteiskuntaan. Se on tuonut mukanaan taloudellisen muutoksen, kun sukupolvien välinen varakkuus on muuttunut suuresti ja uusi sukupolvi on edellistä sukupolvea varakkaampi. Suuret ikäluokat ovat parantuneesta taloudellisesta asemasta huolimatta jatkaneet elämää *säästämissyhteiskunnassa* ja taloudellisen varakkuuden varjeleminen johtaa suureen varallisuudensiirtoon seuraavalle sukupolvelle.¹

2000-luvulla hyvinvoinnin jakaantumiseen vaikuttaa kasvaminen *luottoyhteiskunnassa*². Sen pohja ovat velanotto ja velanmaksu, joista ensin mainitun ylenpalttisuus johtaa vaikeuksiin jälkimmäisessä. Velkaantuminen on noussutkin yhteiskunnallisesti merkittäväksi asiaksi. Vuoden 2019 lopussa oli 382700 ihmisellä häiriömerkintä luottotiedoissa ja ulosottovelallisia oli 258000³. Ulosottovelallisten määrä on noussut vuodesta 2008 vuoteen 2018 yhteensä 80000 ihmisellä⁴.

Suurien ikäluokkien keräämä omaisuusmassa on siirtymässä heitä seuraavalle sukupolvelle, minkä seurauksena *perintö* saantomuotona on kasvattanut merkitystään suomalaisten vaurastumisessa. Perinnön fiskaalinen vaikutus on kasvanutkin merkittävästi ja vuosina 2015-2019 perintö- ja lahjaverokertymä oli yli 3,5 miljardia euroa.⁵ Varallisuuden siirtyminen jatkaa vakaata kasvuaan kansallisen ikädemografian muuttuessa seuraavan 20 vuoden aikana⁶. Taloudellisen hyvinvoinnin uudelleenjakautuminen ja velkaantumisen lisääntyminen ovat synnyttäneet tutkielman aiheen. Se on ”ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttaminen”.

¹ Linna 2019a, s. 223.

² Linna 2019a, s. 223.

³ Asiakastieto 2020; Tilastokeskus 2020b. Luvut ovat vuoden 2019 lopusta.

⁴ Tilastokeskus 2019a. KUVA 1 ja KUVA 2.

⁵ Tuunainen 2015, s. 5; Taulukko 1. Verokertymä 2013-2019. Vuodesta 1975 vuoteen 2014 perintö- ja lahjaverokertymä kasvoi 33-kertaiseksi. Verokertymän kohdalla tulee ottaa huomioon, että perintö- ja lahjaverolaissa (PerVL, 378/1940, 13 §) verollisen perinnön raja on 20.000,00 euro ja verollisen lahjan raja on 5.000,00 euroa (PerVL 19 a §).

⁶ KUVA 4. Väestöllinen huoltosuhde 1865-2065.

1.1 Tutkielman tutkimuskysymys

Tutkielman tutkimuskysymys on se, miten ulosmitattu pesäosuus muutetaan rahaksi. Sen taustalla ovat ulosmitatun pesäosuuden myyntikieltosäännös ja lainsäädännöllinen vaatimus ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttamisesta kuolinpesä jakamalla⁷. Oikeuskirjallisuudessa on pesäosuuden rahaksi muuttamista kuvattu hankalaksi. Syyksi on esitetty omaisuuserän muotoa, jonka on katsottu voivan korreloida niin oma-aloitteisen realisoinnin nopeuteen kuin sellaiseen riippuvuussuhteeseen, jossa realisoinnin helppous ja tarve hakea suoritus pakkoperinnän kautta kohtaavat.⁸

Tutkimuskysymys jakaantuu kahteen osaan. Niistä ensimmäinen on sopimusmenettely, jonka lähtökohta on siviilioikeudelle ominainen *määräämisperiaate*. Siihen kuuluu *sopimusvapauden periaate*, jonka ulottuvuuksina ovat muun muassa vapaus sitoutua sopimukseen ja sopimussisältö.⁹ Sopimusperusteinen velvoite syntyy osapuolten halusta ilmaista velvollisuus toimia tietyllä tavalla¹⁰. Tahdonilmaisun tulee olla sekä selkeä että yksiselitteinen ja sen oikeusvaikutus alkaa sen saadessa aikaan sisältönsä mukaisen vaikutuksen¹¹. Olennaista on ilmaista halu toimia tietyllä, velvoittavalla tavalla¹². Velkasuhde on tällainen tahdonilmaisun perusteella syntyvä *sopimusperusteinen velvoite* eli *sopimusuhde*. Se on myös velvoiteoikeudellinen suhde. Siinä maksuvelvollinen osapuoli on *velallinen*, jolla on *maksuvelvollisuus* eli *laina* tai *luotto*. Yhtälössä maksunsaantiin oikeutettu osapuoli on *velkoja* ja tällä on *maksunsaantioikeus* eli *saaminen*.¹³ Koska ulosottokaari säättää niin velalliselle kuin velkojalle asianosaisaseman ja sekä velkasuhde että perimys kuuluvat sopimusvapauden piiriin, pesäosuuden rahaksi muuttamisen kohdalla tulee selvittää sopimukseen perustuvan maksusuorituksen mahdollisuus¹⁴. Maksuvelvollisuus voidaan täyttää niin realisoimalla ulosottomenettelyssä velallisen omaisuutta kuin velallisen oma-aloitteisellakin maksulla joko ulosottoviranomaiselle tai suoraan

⁷ Perintökaari (PK, 40/1965, 23:3.2): *Ulosmitattua pesäosuutta ei saa myydä, vaan kuolinpesä jaetaan ja suoritus otetaan velallisperilliselle tulevasta perinnöstä*. Ulosottokaari (UK, 705/2007, 4:79): *...Ulosmitattua kuolinpesän osuutta ei saa myydä...*

⁸ Halila & Havansi 1986, s. 153; Tuunainen 2015, s. 14.

⁹ Mäenpää 2007, s. 87-88; Vuorenperä 2009, s. 85; Hemmo 2013, s. 11.

¹⁰ Hemmo 2013, s. 5.

¹¹ Kaisto 2015, s. 156.

¹² Lindfors 2017.

¹³ Kaisto 2001b, s. 607; Peltonen & Määttä, 2015, s. 18-19. Velkasuhde voi muodostua myös lain perusteella.

¹⁴ UK 1:3; Tuunainen 2015, s. 13. Ulosottokaarissa ovat sivullisia kaikki muut kuin asianosaiset. *Henkilö* käsittää sekä luonnollisen että juridisen henkilön. Tutkielmassa eritellään asianosainen ja sivullinen ulosotto-kaaren kriteerein, mutta henkilö tarkoittaa vain luonnollista henkilöä.

velkojalle, mutta erityisen merkittävä seikka on kolmannen osapuolen mahdollisuus toimia maksuvelvollisuuden täyttäjänä¹⁵. Prosessuaalisesti on kyseessä *maksunsaantimenettely*.

Tutkimuskysymyksen toinen osa on toimitusmenettely, kun maksunsaantimenettelyssä on siirrytty *pakkoperintämenettelyyn*. Se tarkoittaa sitä, että velallisella ei ole vaikutusvaltaa esimerkiksi maksusuorituksen kohdistamiseen tietyille saatavalle¹⁶. Pakkoperintämenettely alkaa, kun velkoja hakee maksuvelvoitetta varten *velkomustuomion* eli *yksityisoikeudellisen ulosottoperusteen*, jossa velallinen on *maksuvelvoitteen kohdehenkilö*¹⁷. Tämä tarkoittaa sopimusoikeudellisen velkasuhteen irtisanomista, mutta se ei lopeta velvoiteoikeudellista maksuvelvollisuutta. Päinvastoin velkomustuomio vahvistaa sekä maksuvelvollisuuden että maksunsaantioikeuden jatkumisen, koska pakkoperintään siirtyminen ei poista osapuolien sopimusvapautta.¹⁸ Velkojasta tulee nyt *ulosoton hakija* eli *maksuvelvoitteen hakenut henkilö* asiaosaisaseman säilyessä muuttumattomana. Laina on nyt *saatava* ja maksunsaantioikeuden täyttämistä voidaan vaatia pakkoperintämenettelyn kautta. Se tapahtuu *ulosottomenettelyssä* eli *erillistäytäntöönpanossa*, jossa velallinen on *vastaaaja* eli *täytäntöönpanon kohde* ja velkoja on *täytäntöönpanon pyytäjä*.¹⁹ Ulosottomenettely on osa *insolvenssioikeutta*, joka vastaa maksukyvyttömyydestä seuraaviin oikeudellisiin kysymyksiin. Sen ydinajatus on tyydyttää velkojan maksunsaanti-intressi realisoimalla luovutuskelpoinen varallisuus esimerkiksi myymällä ulosmitattu omaisuus.²⁰ Vaikka lainsäädäntö painottaa pesäosuuden rahaksi muuttamista kuolinpesän purkamisen kautta²¹, lainvoimaisen ulosmittauspäätöksen jälkeenkin kyseessä on tavanomainen *velvoiteoikeudellinen* ja erityisesti *sopimusoikeudellinen velkasuhde*: se päättyy tekemällä oikea, täysimääräinen päävelan kattava suoritus. Asiapainotus ei ole *ulosottovelka*, vaan *ulosottovelka*.

¹⁵ Hakulinen 1965, s. 52.

¹⁶ Halila & Ylöstalo 1980, s. 22; Aurejärvi 1986, s. 275-278.

¹⁷ UK 1:3; Kaisto 2001b, s. 607.

¹⁸ Hakulinen 1931, s. 231; Hakulinen 1965, s. 52; Halila & Ylöstalo 1980, s. 22, Aurejärvi 1986, s. 275-278; Tuunainen 2015, s. 410-411; Lindfors 2017. Sopimussuhteen voidaan katsoa jatkuvan *pact sunt servanda*.

¹⁹ UK 1:3; Peltonen & Määttä, 2015, s. 18-19.

²⁰ Lindfors 2017. Insolvenssioikeuteen kuuluu erillistäytäntöönpanon lisäksi *konkurssi* eli *yleistäytäntöönpano*, *velkajärjestely* ja *yrittysaneeraus*.

²¹ Tuunainen 2015, s. 18; Linna 2019b, s. 177. Kuolinpesän käsittelyä kuvatessaan Tuunainen käyttää *purkaa* -muotoa, kun Linna käyttää *jakaa* -muotoa.

1.2 Tutkielman tutkimusmetodi

Tutkielman tutkimusmetodi on *tulkintalainopillinen*²². Tutkielman aiheessa on kyse perintökaaren ja ulosottokaaren limittymisestä eikä oikeudenalojen kollisioilta voida välttyä. Tutkielman tutkimusmetodia tukee laintulkinnan periaate *lex specialis derogat legi generali*. Sen mukaisesti perintökaari on yleislaki *lex generalis* ja ulosottokaari on erityislaki *lex specialis*.²³ Lainopin tehtävä on luoda työkalu tiedonjärjestämiseksi. Tätä kutsutaan *oikeudelliseksi käsitteeksi*.²⁴ Tutkielmassa pyritään yksinkertaistamaan ja selkeyttämään sellaisia termejä, jotka auttavat jäsentämään tutkielman aihetta. Jäsentämisen tarkoitus ei ole tuottaa legaalimäärittelyjä²⁵ eikä kvalifikaationormitusta²⁶. Lainopillisen tutkimuksen kohdalla on hyvä muistaa, että se on säännöshakuista tiedettä²⁷.

1.3 Tutkielman tutkimusote

Tutkielman tutkimusote on *jäämistöoikeudellinen*. Sen rinnalla on *ulosotto-oikeudellinen* näkökulma. Tutkielma liikkuu eri siviilioikeuden alojen välillä²⁸. Sopimusoikeudellinen sopimusvapaus koskee lähtökohtaisesti niin velkasuhdetta kuin perimystä ja jäämistöoikeus käsittelee koko perimysjärjestelmää²⁹. Velkasuhdetta käsitellään ulosottomenettelyssä siviiliprosessuaalisena täytäntöönpanomuotona ja siviilioikeus onkin pakkotäytäntöönpanon toimintapohja³⁰. Tutkielman lainsäädännöllinen kehys muodostuu sekä perintökaaresta että ulosottokaaresta. Eri oikeudenalojen välisestä

²² Aarnio 1978, s. 52. Aarnio jakaa lainopin ytimen kahteen osaan. *Systematisointi* määrittelee oikeudellisia käsitteitä, joiden perusteella oikeussäännöstö jäsennetään. *Tulkinta* selvittää oikeussäännösten sisältö ja niiden sovellusmahdollisuus. Yhdessä ne ovat lainoppi eli *oikeusdogmatiikka*.

²³ Saarenpää (1985, s. 251) on kuvannut perintökaarta abstraktiksi ja yleisluontoiseksi lainosaksi. Määttä & Paso (2019, s. 54-55) korostavat, että erityislain tulkinnassa ei saa jättää huomiotta yleislain tavoitteita eikä periaatteita. Yleislain kohdalla tulee huomioida sen rooli erityislakia täydentävänä säännöstyönä.

²⁴ Aarnio 1978, s. 52; Saarenpää 1985, s. 272-273.

²⁵ Kaisto & Lohi 2013, s. 41. *Legaalimäärittely* on lakitekstissä oleva määrittely siitä, mitä tarkoittaa tietty kyseissä laissa käytetty sana. *Kuolinpesän osakas* on esimerkki legaalimääritelmästä.

²⁶ Kaisto & Lohi 2013, s. 1-2. Juridisesti merkittäviä ominaisuuksia säännellään oikeusjärjestyksessä kvalifikaationormin eli *oikeusnormin* kautta. Sen perusteella subjektille muodostuu juridisessa prosessissa rooli, joka sisältää oikeuksia ja velvollisuuksia. *Kuolinpesän osakas* on esimerkki myös kvalifikaationormista.

²⁷ Saarenpää 2004, s. 617.

²⁸ KUVA 3.

²⁹ Aarnio & Kangas 2009, s. 48; Tuunainen 2015, s. 13.

³⁰ Linna 2019a, s. 232. Tällä tarkoitetaan mahdollisuutta soveltaa ulosottokaarta suoraan yksityisoikeudellisen velvoitteen täytäntöönpanoon.

limittymisestä seuraa sekä lain sisäinen dialogi että lakien välinen dialogi. Tämän takia tutkielmassa on sekä *vertikaalinen* että *horizontaalinen tutkimussuunta*³¹. Lainsäädännöllisesti tutkielma kohdistuu aikaan 1.1.2008 jälkeen³².

1.4 Tutkielman oikeuslähteet ja käyttö

Tulkintalainopin keskeisin päätöksien argumentointityökalu ja lainsäädännön systematisointityökalu on oikeuslähteet. Se on oikeudellisen ratkaisutoiminnan pohja, mikä tarkoittaa käytetyn oikeuslähteen merkitystä päätöksen perusteluna.³³ Tärkein oikeuslähde on voimassa oleva *lainsäädäntö*³⁴. Lainsäädäntöä selittää lainvalmisteluaineisto, joka avaa lainsäätäjän tarkoitusta ja lainsäädännön sanatarkkaa sisältöä. Toisena oikeuslähteenä *lain esityöt* kertovat, mitä lainsäätäjä on halunnut säätää lakia kirjoittaessaan.³⁵

Lainopillisessa tutkimuksessa korostuu kolmannen oikeuslähteen eli *oikeuskäytännön* merkitys. Korkeimman oikeuden prejudikaatti muodostaa lainsäädännöllisen tulkintalinjan, mikä ohjaa alempien tuomioistuinten ratkaisutoimintaa. Tuomioistuinratkaisussa pyritään yksiselitteiseen lopputulokseen, mutta lopputulos on aina tulkinnanvarainen³⁶. Tästä on esimerkkinä Korkeimman oikeuden prejudikaatti *Leskipesäratkaisu*³⁷. Sen ratkaisukehyksestä on tutkielmaan poimittu kolme käsitettä, joilla on oma, erilainen merkitys jäämistöoikeudessa ja ulosotto-oikeudessa:

- 1) Jäämistöoikeudellinen *perimys* on ulosotto-oikeudellisesti *pesäosuus*.
- 2) Jäämistöoikeudellinen *kuolinpesä* on ulosotto-oikeudellisesti *varallisuuspiiri*.
- 3) Jäämistöoikeudellinen *moniosakaspesä* on ulosotto-oikeudellisesti *yhteisomistusesine*.

³¹ Määttä & Paso 2019, s. 49 ja s. 54-55.

³² Ajallinen raja on ulosottolainsäädännön nelivaiheisen kokonaisuudistuksen viimeiseen vaiheen päättyminen. Nykyinen voimassa oleva ulosottokaari astui voimaan vuoden 2008 alusta.

³³ Määttä & Paso 2019, s. 17. Suomessa oikeuslähdeoppipohja on peczenikiläis-aarniolainen koulukunta. Sen oikeuslähdejakoryhmät ovat vahva, heikko ja sallittu.

³⁴ Määttä & Paso 2019, s. 19. Voimassa oleva lainsäädäntö on vahvasti velvoittava oikeuslähde. Ylikansallinen lainsäädäntö kuuluu tähän samaan ryhmään.

³⁵ Määttä & Paso 2019, s. 21. Lain esityö on heikosti velvoittava oikeuslähde.

³⁶ Halila 1985, s. 59.

³⁷ KKO 2015:98. Prejudikaatti käsitellään luvussa 3.4.

Jokaisella käsitteellä on oma oikeudenalakohtainen merkityksensä, mutta niitä yhdistää *varallisuus-oikeudellinen* merkitys³⁸. Tämä kuvaa sitä, miten prejudikaatti limittää oikeudenaloja³⁹. Vaikka prejudikaatti on oikeuslähteenä heikosti velvoittava, tutkielman tutkimusote ja tutkimusmetodi kumpuavat Leskipesäratkaisusta⁴⁰. Ulosotto-oikeus on poikkioikeustieteellistä ratkaisutyötä, minkä takia esiin nostettu prejudikaatti voi liittyä muuhunkin kuin ulosotto-oikeuteen. Tehdyt tulkinnat voivat edesauttaa ulosottomenettelyssä käsiteltävän asian ratkaisua ja oikeuskäytäntöä tulisi pyrkiä hyödyntämään soveltuvin osin. Tutkielmassa käytetään myös oikeuslähdearvoltaan vähäisiä hovioikeusratkaisuja.

Lainopissa korostuu myös *oikeuskirjallisuuden rooli*. Tämä neljäs oikeuslähde avaa niin lainsäätäjän kirjoittamia säännöksiä kuin lain esitöitä. Sen tehtävä on sekä tarjota että kommentoida tulkintanäkemysä. Oikeuskirjallisuus sisältää usein myös prejudikaattianalysointia.⁴¹

Tutkielmassa nostetaan esiin *arvojen oikeudellinen ilmentymä* eli *oikeusperiaate*. Sen perusteella voidaan arvioida johtopäätöstä, joka syntyy lainsäädännön systematisoinnin perusteella. Tutkielmassa oikeusperiaatteen merkitys kohdistuu ulosottoviranomaisen täytäntöönpanotoiminnassa tehdyn päätöksen perusteluihin.⁴² Leskipesäratkaisussa on tehty oikeusperiaatteiden vastakkainasettelu ja niiden välillä tehty arvojärjestyslinjaus aiheuttaa selkeän oikeudenalojen välisen kollision.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäinen luku sisältää johdannon sekä esittelee tutkielman tutkimuskysymyksen. Luvussa määritellään myös tutkimusmetodi ja tutkimusote sekä tutustutaan oikeuslähteisiin ja niiden käyttöön. Toisessa luvussa käsitellään perimystä, jonka avulla tutkielmaa jäsennetään. Kolmas luku on omistettu pesäosuudelle. Neljännessä luvussa käsitellään sopimusmenettely viidennen luvun koskiessa toimitusmenettelyä. Kuudes luku sisältää johtopäätöksiä sekä omaa pohdintaa.

³⁸ Wrede 1946a, s. 9-25; Zitting & Rautiala 1971, s. 1, s. 14 ja s. 33; Tepora 1985, s. 290; Tepora 2006, s. 70; Havansi 2009, s. 83-88; Kaisto 2015, s. 21-22; Kangas 2018, s. 497.

³⁹ Halila 1985, s. 59.

⁴⁰ Määttä & Paso 2019, s. 21.

⁴¹ Määttä & Paso 2019, s. 21.

⁴² Lindfors 2017.

2 PERIMYS

Kuolema aiheuttaa omistajanvaihdoksen ja yksityisomaisuuden olemus muuttuu. Näin syntyy *jäämistö(omaisuus)* ja uusi varallisuusmuoto *perhevarallisuus*, jonka jakamista uudelle omistajalle *perintöoikeus* säännöksineen ohjaa⁴³. Perintöoikeus ja *testamenttioikeus* muodostavat yhteiskunnallisesti merkittävän oikeusalakokonaisuuden nimeltä *jäämistöoikeus*, jonka sisällössä säädetään *perimysjärjestelmä*. Se osoittaa jäämistöomaisuudelle uuden omistajan perittävän kuolinhetkellä. Tämä kokonaisuus on *perimys* ja sen synnyttämä uusi oikeudellinen subjekti on *perillinen*. Tätä muuntamisprosessia tarvitaan, jotta ”henkilön omaisuus ei hänen kuoltuaan joudu omistajattomaan tilaan”. Omistajaton tila estetään toteuttamalla perittävän varallisuuden siirto. Kyseessä on *perintö*, joka on sekä erillisvarallisuutta että osa yhden tai useamman henkilön omaisuudesta.⁴⁴ Kun *perheoikeus*, joka vastaa *perhe* -käsitteen ympärille muodostuviin oikeudellisiin kysymyksiin, kombinoidaan perintöoikeuden kanssa, syntyy *perhevarallisuus*oikeus. Sen sisällä voidaan perhevarallisuus oikeudelliset sopimukset jakaa kolmeen ryhmään, joista tutkielman kannalta on merkitystä varallisuus oikeudellisella ja perhevarallisuus oikeudellisella sopimuksella perheoikeudellisen sopimuksen ollessa kolmas ryhmä. Varallisuus oikeudellinen sopimus noudattaa pääsääntöisesti siviilioikeuden sääntöjä. Perhevarallisuus oikeudelliselle sopimukselle on tyypillistä disponointimahdollisuus taloudellista arvoa koskevasta oikeusasemasta, mikä edellyttää vähintään toiselta sopimusosapuolelta tällaista oikeusasemaa sekä aktiivista tahdonilmaisua. Tällaisia tahdonilmauksia ovat esimerkiksi rintaperillisen ilmoitus vaatia lakiosaa ja lesken vetoaminen tasinkoprivilegiin.⁴⁵ Perimyssystematiikasta voitaneenkin todeta: *kuolema on yksilölle lopullista, mutta yksilön omaisuudelle se on uusi alku*.

Omistusoikeus on siviilioikeudellinen *yleisoikeus*. Se määrittelee seurannon näkökulmasta katsottuna, kuka on *omistaja*. Omistusoikeus on varallisuusarvoisista oikeuksista keskeisin. Sen perusteella saadaan omistettuun esineeseen *täysi määräysvalta*, jonka perusteella voidaan sulkea pois sen vastakohta eli *erillisoikeus*. Siinä on kyse erillisoikeuden haltijan disponointioikeudesta, jolloin sitä voidaan kutsua *primääri-* eli *hallintaoikeudeksi* ja sisältää kaikki täyttä omistusoikeutta suppeammassa muodossa olevat oikeudet. Hallintaoikeus antaa haltijalleen oikeuden pitää tietty esine tai oikeus vallinnassaan.

⁴³ Kangas 2017, s. 76; Kangas 2018, s. 313.

⁴⁴ Wrede 1946a, s. 9; Zitting & Rautiala 1971, s. 10-11; Saarenpää 1985, s. 251; Saarenpää 2004, s. 602; Aarnio & Kangas 2009, s. 48; Kaisto & Lohi 2013, s. 338; Tuunainen 2015, s. 15; Mikkola 2017, s. 86. Perinnölle on määritelty palvelutarkoitus ja sitä kautta muodostuu tietty taloudellinen - tai juridinen kokonaisuus. Jäämistöoikeudessa tapahtuva omistajanvaihdos on *perilliskeskeinen*.

⁴⁵ Helin 2012, s. 1036-1037; Tilastokeskus 2019b. Ks. luku 2.2.

Omistusoikeuden ja erillisoikeuden summa on *esineoikeus*. Kun omistusoikeus on oikeuksien hierarkiassa vahva oikeus, erillisoikeus on heikko oikeus tarkoittaen toissijaista, väistyvää asemaa suhteessa omistusoikeuteen.⁴⁶

Omistusoikeus on myös keskeinen jäämistösääntelykysymys, sillä siitä voi sekä päättää että sitä voi vaihtaa niin *inter vivos* kuin *mortis causa* jaottelun korostaessa kuolemanvaraisten oikeustoimien asemaa⁴⁷. *Yleisjälkisäädös* eli *testamentti* on esimerkki kuolemanvaraisesta oikeustoimesta. Sen tekeminen perustuu *yksityisautonomiaan*, joka tarkoittaa mahdollisuutta disponoida oikeutta koskevia asioita. Testamentti on perittävän *vastikkeeton*, *yksipuolinen tahdonilmaus* määrätä omaisuudestaan kuolemansa jälkeen kokonaisuudessaan tai määräosittain. Sen tekeminen edellyttää oikeuden omistajuutta tai haltijuutta ja se on ”korostetusti henkilökohtainen oikeustoimi, jota kukaan ei voi edes toisen suostumuksin tehdä tämän puolesta”. Yleisjälkisäädös tulee erottaa *erityisjälkisäädöksestä* eli *legaattista*, joka on testamenttimääräys ja antaa edunsaajalleen etuuskohtaisesti määritetyn erillisoikeuden. Legaatti voidaan kohdistaa yhdelle tai usealle edunsaajalle niin kuin testamentti ja se voidaan kohdistaa myös yhden omaisuuserän osalta usealle edunsaajalle. Siihen perustuva saanto muodostaa yhteisomistussuhteen.⁴⁸

⁴⁶ Zitting & Rautiala 1971, s. 10; Tepora 1985, s. 290 ja s. 300; Kartio 2001, s. 10 ja s. 183; Hemmo & Kaisto 2001, s. 25; Tepora 2006, s. 7 ja s. 14; Kaisto & Lohi 2013, s. 54; Tuunainen 2014, s. 393-394. Erillisoikeudesta käytetään myös käsitteitä *oikeustoimiperusteisesti rajoitettu esineoikeus*, *erityisoikeus*, *rajoitettu esineoikeus* ja *erityinen oikeus*. Erillisoikeuksia ovat muun muassa *käyttöoikeus*, *hallintaoikeus* ja *tuotto-oikeus*. Tepora käyttää yleisoikeuteen viitatessa nimitystä *perusoikeus*, mitä ei tule sekoittaa perustuslain (PL, 731/1991) säättämiin perusoikeuksiin. Omistusoikeuskin on perustuslain (15§) suojaamaa oikeus ja yksityisen omaisuuden tunnusmerkki on omistajan mahdollisuus käyttää omistusoikeuteensa kohdistuvaa määräysvaltaa. Toisaalta Hollo (1985, s. 102) pitää koko *omistusoikeus* -käsitettä epämääräisenä, koska tarkka merkitys tulee vain normikohtaisen arvioinnin kautta.

⁴⁷ Saarenpää 1985, s. 258-259; Kangas 2017, s.76.

⁴⁸ HE 2/1935, s. 3; Kolehmainen & Rabinä 2012, s. 149; Kaisto & Lohi 2013, s. 372; Kaisto 2015, s. 21-22; Linna & Leppänen 2015, s. 387; Aarnio, Kangas, Puronen & Rabinä 2016, s. 63; Koponen 2017, s. 15; Kangas 2018, s. 494 ja s. 538-539; Kangas 2018, Euroopan parlamentti 2000, s.12. Testamenttausoikeus on *ylikansallinen eurooppalainen perusoikeus*. Sen historia on pitkä, sillä kansallisessa lainsäädännössä säädettiin sen tekemisestä jo 1930-luvulla. Lainsäädäntö ei nimenomaisesti määrittele käsitettä testamentti eikä sen tekemisestä ole pakottavaa lainsäädäntöä. Perintökaari tuntee testamentin käsitteenä antaen oikeuden sekä tehdä että saada testamentti. Legaatti voi puolestaan olla esinettä koskeva omistusoikeus (*esinelegaatti*), arvomääräinen oikeus (*raha-* eli *velvoiteoikeudellinen legaatti*) tai omaisuutta omistusoikeutta vähäisemmin oikeuksin (*käyttö-* tai *tuotto-oikeustestamentti*). Legaattiesimerkki: ”Mikäli rahaa ja pankkitalletuksia jää, jaetaan ne kahdeksaan yhtä suureen osaan seitsemän lapsenlapseni kesken.”.

2.1 Kuolinpesä, kuolinpesän osakas ja kuolinpesän hallinnointimuoto

Kuolinpesä on perittävän kuolinhetkellä syntyvä, varallisuussuhteiden jatkuvuusperiaatteen mukainen subjekti. Se on perillisestä ja kuolinpesän muista oikeudenomistajista muodostuva kollektiivi ja toimintakykyinen subjekti, joka voi tehdä omiakin sitoumuksia perinnönjakoon asti.⁴⁹ Kuolinpesä syntyy perillisten saamana *yleisseuraantona*⁵⁰. Hallituksen esityksessä kuolinpesä määritellään *erityiseksi* oikeussubjektiksi, mutta säännöstasolla sitä ei ole säädetty itsenäiseksi, erilliseksi *juridiseksi henkilöksi*. Tämän takia sen ei ole katsottu olevan kompetentti omistaja, vaan se on *omistajasuhteiden välinen jakso* eli *välitila*. Tätä tulkintaa voidaan perustella sillä, että kuolinpesän hallinto on tarkoitettu ainoastaan kuolinpesän selvittämiseen. Kuolinpesän kohdalla korostuu erityisesti esineoikeudellinen omistusoikeus.⁵¹ Kuolinpesän *intressentejä* ovat kuolinpesän osakkaat sekä kuolinpesästä taloudellista etua saava henkilö kuten esimerkiksi legaatinsaaja. Keskeisenä ryhmänä pidetään myös velkojaa, joita ovat niin perittävän, kuolinpesän kuin velallisperillisen velkojat.⁵²

Kuolinpesän osakas määritellään tyhjentävästi: perillinen, *yleisjälkisaadoksen edunsaaja* ja *leski*⁵³. Perillisestä voidaan käyttää myös käsitettä *osakasasema*, jonka määrää *perimysjärjestys*. Se tarkoittaa jäämistöomaisuuden siirtymistä perittävän lähimmälle sukulaiselle. Perimysjärjestys on perintökaaren säätämä etuoikeusjärjestys perintöön oikeutetuista henkilöistä, johon perittävän testamentti tekee poikkeuksen.⁵⁴ Osakas on kuolinpesän oikeudenhaltija ja oikeutettu nauttimaan jäämistön oikeuksista, minkä lisäksi osakas on määritelty myös kuolinpesän velkasuhteiden velalliseksi⁵⁵. Osakasasema otetaan vastaan ryhtymällä kuolinpesään, jolloin muodostuu *perinnönyhteys*⁵⁶.

⁴⁹ Wrede 1946b, s. 9; Kaisto & Lohi 2013, s. 338; Koponen 2017, s. 13.

⁵⁰ Mikkola 2017, s. 81.

⁵¹ HE 2/1935, s. 131; Saarenpää 1985, s. 251-252; Saarenpää 2004, s. 603; Kolehmainen 2006, s. 6; Kaisto & Tepora 2012, s. 273-274. Tätä voidaan katsoa ilmentävän perintökaaren säännöstekstin muotoilu (18:2): *osakasten tulee... yhteisesti hallita pesän omaisuutta... edustavat... kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan... kantavat ja vastaavat pesää koskeissa asioissa*. Tehokas perinnönjako päättää myös tämän väli- sekä yhteisomistusesinnetilan.

⁵² Kangas 2013, s. 504; Linna & Leppänen 2015, s. 380; Tuunainen 2015, s. 18; Koponen 2017, s. 64.

⁵³ PK 18:1.1; HE 6/1964, s. 3; Tuunainen 2014, s. 374; Aarnio & Kangas 2016, s. 380; Kangas 2018, s. 538. Lesken osakasasema käsitellään omassa luvussa.

⁵⁴ PK 2-3 ja 5 luku; Wrede 1946b, s. 12-13; Kangas 2013, s. 513; Aarnio, Kangas, Puronen & Rabinä 2016, s. 10. Perimysjärjestyksen pohja on *parenteeli(periaate)* eli *sukupolvikunta*, mikä tarkoittaa kaikkia perittävästä polveutuvia henkilöitä.

⁵⁵ Lohi 2011, s. 44, Kaisto & Lohi 2013, s. 338; Linna & Leppänen 2015, s. 351; Koponen 2017, s. 13. Näillä kolmella seikalla on merkitystä määriteltäessä, kenellä on intressi pitää kuolinpesä jakamattomana.

⁵⁶ Saarenpää 2004, s. 605.

Yhteishallintopesä ja *toimitusmiespesä* ovat kuolinpesän kaksi hallinnointimuotoa. Yhteishallintopesä on päätöksenteon jakamismalli. Se on perinnönyhteyden lähtökohta⁵⁷. Yhteishallintopesä on osakkaidensa summa, jossa huolehditaan yhdessä sekä jäämistöomaisuudesta että kuolinpesän hallinnoinnista perittävän kuolemasta aina perinnönjakoon asti. Yhteishallintopesän yhteinen tavoite on saattaa jäämistöomaisuus valmiiksi perinnönjakoa ja/tai ositusta varten. Perittävän kuoleman ja perinnönjaon välisenä aikana jäämistöomaisuus on lähtökohtaisesti osakkaiden yhteishallinnossa.⁵⁸ Toimitusmiespesä on päätöksenteon keskittämismalli. Se on *toimitusmenettely*, joka on luotu tehostamaan ja nopeuttamaan pesän selvittämistä.⁵⁹ Toimitusmiespesässä tuomioistuimen tehtävään osoittamaa kuolinpesän ulkopuolinen puolueeton henkilö, *toimitusmies*, ottaa vastuulleen kuolinpesän hallinnon, jäämistöomaisuudesta huolehtimisen ja kuolinpesän lakisääteisen edustusoikeuden. Sen tavoite on sama kuin yhteishallintopesällä, mutta perintökaari asettaa sille lisäksi joutuisuusvaatimuksen.⁶⁰

Tutkielmassa käytetään käsitettä toimitusmiespesä. Se tarkoittaa kuolinpesää, jossa toimitusmies vastaa koko hallinnointiprosessista. Tästä hallinnointiprosessista käytetään tutkielmassa käsitettä toimitusmenettely tarkoittaen aikaa ennen kuin perinnönjako on toimitettu eli se sisältää sekä pesänselvityksen että perinnönjaon. Nämä prosessivaiheet eritellään tarvittaessa. *Virallisselvitys* tarkoittaa pesänselvitystä, mutta prosessiekonomisista syistä ulosottoviranomaisen ei tulisi aloittaa virallisselvitystä, vaan tavoitteena pitää aina olla perinnönjako. Tämän takia sen erillisyydellä ei ole tutkielmassa merkitystä. Tutkielmassa toimitusmies -käsite tarkoittaa sekä *pesänselvittäjää* että *pesänjakajaa*. Nämä subjektit eritellään tarvittaessa. Testamentin toimeenpanija luetaan mainitussa jaossa pesänselvittäjäksi, koska perintökaari rinnastaa tehtävät⁶¹.

2.2 Leski ja leskensuojajärjestelmä

⁵⁷ Saarenpää 2004, s. 605.

⁵⁸ PK 18:2.1; PK 24 luku; Saarenpää 1980b, s. 24; Saarenpää 1985, s. 252; Aarnio & Kangas 2009, s. 372-373; Aarnio & Kangas 2016, s. 374-375 ja s. 410; Mikkola 2017, s. 86. Yhteishallintopesän hallinto voidaan perustaa sopimuksella. Siitä käytetään oikeuskirjallisuudessa myös käsitettä *prosessisubjekti*. *Perillisyhteenliittymää* kuvaavaa *perikunta* -käsitettä lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne.

⁵⁹ HE 72/2002, s. 122; Linna & Leppänen 2007, s. 360; Aarnio & Kangas 2009, s. 1211; Kangas 2013, s. 498.

⁶⁰ Linna & Leppänen 2007, s. 364; Tuunainen 2015, s. 83; Kangas 2017, s. 104.

⁶¹ PK 19 luku.

Leski on avioliiton kautta perittävän *eloon jäänyt puoliso*. Leskellä on kuolinpesässä oma juridinen asema. Sen pohja on *avio-oikeus*, mikä systematisoi aviopuolisoiden varallisuuskokonaisuuden.⁶² Avio-oikeuden pohja on erityislakina *avioliittolaki*, jonka rinnalla sovelletaan yleisiä varallisuusoi-keudellisia säännöksiä. Avoliittolaki antaa merkittävässä määrin mahdollisuuden sopia vapaasti sekä perheoikeudellisista asioista että aviovarallisuudesta.⁶³ Kuolema päättää perittävän perheoikeudet, avioliitto purkautuu ja avio-oikeusyhteys katkeaa, mutta lesken avio-oikeus säilyy.⁶⁴ Se täytetään⁶⁵ purkamalla aviovarallisuussuhde ja toimittamalla *jäämistöositus*⁶⁶ puolittamalla aviovarallisuussään-nösten määrittelemä puolisojen yhteinen omaisuus⁶⁷ avioliittolain säätämällä tavalla⁶⁸ noudattaen soveltuvien osin samoja säännöksiä kuin perinnönjakoissa⁶⁹. Lesken osakasasema kuolinpesässä ei muo-dostu automaattisesti, vaan se syntyy joko perittävän kuollessa ilman rintaperillisiä tai yleisjälkikäsi-döksen edunsaajana⁷⁰. Kolmas vaihtoehto on avio-oikeus, jonka takia leskellä on osakasasema osi-tuksen toimittamiseen asti. Säännös on pakottava, mutta avio-oikeus ei anna leskelle oikeutta saada osaa jäämistöomaisuudesta. Tästä huolimatta ottaa leski osaa kuolinpesän jäämistöomaisuuden hal-linnointiin ositukseen ja/tai tasingonmaksuun asti.⁷¹

Leskensuojajärjestelmä korostaa lesken juridista asemaa. Se muodostuu *enimmäissuojasta* ja *vähim-mäissuojasta*.⁷² Enimmäissuoja korvataan vähimmäissuojalla, kun rintaperillinen tai yleistestamentin edunsaaja esittää perinnönjakovaatimuksen⁷³. Vähimmäissuojaa voidaan kutsua *lesken lakiosaksi* ja *lesken minimisujaksi*. Se realisoituu perittävän kuolinhetkellä eikä sen saaminen edellytä leskeltä

⁶² Helin 2012, s. 1039; Koponen 2017, s. 16-17. Avio-oikeus tarkoittaa oikeutta toisen puolison omaisuuteen avioliittolain (AVL, 234/1929) perusteella. Sitä voidaan rajata muun muassa testamentilla.

⁶³ AL 33§; Mikkola 2005, s. 505.

⁶⁴ Wrede 1946b, s. 9; Lohi 2016, s. 379.

⁶⁵ Tuunainen 2014, s. 377. Avio-oikeuden täyttäminen edellyttää avioliiton voimassa oloa perittävän kuolin-hetkellä.

⁶⁶ Lohi 2016, s. 379-380. Jäämistöosituksessa on sekä *laskennallinen osa* että *reaalinen osa*. Saarenpää (1980b, s. 152) kutsuu jäämistöositusta *toimitusositukseksi* sen tapahtuessa osana toimitusmenettelyä. Sopimusmenet-telyn osana tehty ositus ei voitane kutsua *sopimusositukseksi*, sillä sopimusmenettely ei edellytä osituksen toimittamista.

⁶⁷ Helin 2012, s. 1039; Mikkola 2017, s. 5.

⁶⁸ AVL 98§.

⁶⁹ Aarnio & Kangas 2015, s. 662.

⁷⁰ Koponen 2017, s. 16.

⁷¹ PK 18:1.1; Lohi 2011, s. 485-487; Lohi 2016, s. 217.

⁷² PK 3:1a.1-2; Mikkola 2010, s. 35; Koponen 2017, s. 55; Mikkola 2017, s. 41.

⁷³ Lohi 2007, s. 200; Kangas 2017, s. 124. Perinnönjako edellyttää osituksen toimittamista, mikä lopettaa avio-oikeuden olemassaolon. Avoliittolain (85§) mukaan jäämistöositus tulee toimittaa, jos sitä erikseen vaaditaan.

muita toimenpiteitä kuin tahdonilmaisun esittäminen.⁷⁴ Tahdonilmaisussa on kyse perintökaaren säättämistä hallintaoikeudesta, joka esineellistyy perittävän kuoleman jälkeen lesken asumisolosuhteiden säilyttämisenä⁷⁵. Vähimmäissuoja on lakisääteinen oikeusasema eikä sitä voida sivuuttaa testamentilla ja/tai legaatilla. Perintökaaren säännöksiä soveltamisessa tuleekin lesken oikeusasemasta erottaa testamentin edunsaajan oikeusasema, joka perustuu perittävän tahdonilmaisuun eikä lainsäädäntöön.⁷⁶ Ainoastaan rintaperillisen lakiosaoikeus on lesken vähimmäissuojaa vahvempi oikeus⁷⁷. Oikeuskäytännössä asumisolosuhteiden säilyttämiseen on suhtauduttu leskimyönteisesti. Vetoamiskynnyks on alhaalla, kun lesken omaisuusmassassa ei ole kodiksi sopivaa asuntoa.⁷⁸ Lesken vähimmäissuojaa voidaan pitää myös omaisuuteen kohdistuvana, etuoikeutettuna rasitteena. Sen kohdalla tulisi harkita sitä, olisiko sen merkitseminen julkiseen rekisteriin tarpeellista.

Tasinkoprivilegi ja lesken puoliso vähennys voidaan katsoa osaksi leskensuojajärjestelmää. Tasinkoprivilegi on avioliittolakiin perustuva, perittävää varakkaamman lesken henkilökohtainen oikeus olla elinaikanaan luovuttamatta omaisuuttaan kuolinpesälle. Se koskee myös jäämistöositusta.⁷⁹ Tasinkoprivilegi on myös oikeussuojan osa⁸⁰. Suomessa lesken oikeusasemaa on korostettu myös verotuksen kautta myöntämällä perittävän puolisolle 90.000,00 euron *puolisovähennys*. Yhdessä perintöverotuksen alarajan kanssa tämä muodostaa puolisoille keskinäiselle testamentille verovapauden, jonka arvo on 109.999,99 euroa.⁸¹ Ruotsin lainsäädännössä lesken asema on vieläkin vahvempi, sillä lesken lakiosa suojaa myös suhteessa perittävän ja lesken yhteiseen lapseen. Lesken lakiosa saa suojaa myös suhteessa perittävän lapseen.⁸²

Tutkielmassa käytetään käsitettä *leskiosa*. Se tarkoittaa kokonaisuutta, joka koostuu leskensuojajärjestelmästä, tasinkoprivilegistä ja lesken puoliso vähennyksestä. Vaikka leskensuojajärjestelmä on passiivinen etuus, se edellyttää aktiivista tahdonilmausta saadakseen oikeusvaikutuksen kuten

⁷⁴ Tuunainen 2014, s. 393-395; Kaisto 2015, s. 156; Aarnio & Kangas 2016, s. 741. Oikeusvaikutus alkaa tahdonilmaisusta saaden aikaan sisältönsä mukaisen vaikutuksen. Lesken kohdalla tämä voi tarkoittaa ilmoitusta muodossa ”käytän oikeuttani” tai ”en käytä oikeuttani”. Tahdonilmaisun tulee olla selkeä ja yksiselitteinen.

⁷⁵ Lohi 2006, s. 393; Mikkola 2010 s. 35; Tuunainen 2014, s. 374.

⁷⁶ PK 12 luku; Lohi 2011, s. 248; Mikkola 2017, s. 41.

⁷⁷ PK 17:1.2; Kangas 2002, s. 174.

⁷⁸ KKO 1992:94; Gottberg 2007, s. 606.

⁷⁹ AVL 103.2§; Kaisto & Lohi 2013, s. 331; Mikkola 2017, s. 23. Tämänkin oikeuden osalta lesken tulee esittää tahdonilmaus.

⁸⁰ Koponen 2017, s. 56. Perittävän ollessa leskeä varakkaampi tasingonmaksuvelvollisuus on kuolinpesällä.

⁸¹ PerVL 12§.

⁸² Socialförsäkringsbalk (SFB 110/2010) 2:6-7; Ärvdabalken (ÄB, 637/1958) 3:1.2; Walin & Lind 2008, s. 59 ja s. 63. Vuonna 2019 leski peri kaiken, jos jäämistöomaisuuden arvo on alle 186.000,00 kruunua.

tasinkoprivilegikin. Lesken puoliso vähennyksen hyväksi käyttäminen edellyttää puolestaan puolisoilta toimintaa *inter vivos*. Kokonaisuudessaan leskiosa antaa leskelle hyvin vahvan aseman sekä kuolinpesässä että perinnönjaossa.

Tutkimuksessa käytetään käsitettä *leskipesä*. Se tarkoittaa kuolinpesää, jossa leski on osakasasemassa. Leskipesä ei hallinnollisesti eroa muista kuolinpesistä ja leski on samanlainen osakas kuin muutkin. Lesken osakasaseman oikeusvaikutus perustuu leskiosaan. Sen kautta lesken osakasasemalla on vaikutus sekä jäämistöomaisuuden nettoarvoon että perinnönjakoon.

2.3 Perinnönjako

Kuolinpesän jakoprosessi on kaksiosainen⁸³. Ensimmäinen vaihe on *perinnönjako* tarkoittaen jäämistöomaisuuden *reaalista jakoa*⁸⁴. Se tapahtuu joko osakkaiden yksimielisellä sopimuksella (*sopimusjako*) tai toimitusmiehen tekemällä päätöksellä (*toimitusjako*)⁸⁵. Perinnönjaon ensimmäinen askel on osakaskohtaisen jako-osuuden määrittely. Sitä seuraa perinnönjaon konkreettinen toimittaminen eli *esinekohtainen perinnönjako* koostuen esineomaisuuden kohdentamisesta ja luovuttamisesta osakkaalle. Kyseessä on *esineellinen tasajako* eli *jakonormi*. Se antaa kullekin osakkaalle osan kaikenlaisesta jäämistöomaisuudesta ja täyttää jäämistöoikeutta koskevan oikeudenmukaisuutta korostavan periaatteen.⁸⁶ Perinnönjako voidaan toimittaa kokonaan eli *kokonaisjakona*. Sen oikeusvaikutus on kuolinpesän päättyminen. Toinen perinnönjakomuoto on *osittainen perinnön jako*. Tällöin kuolinpesän jäämistöomaisuuden määrä supistuu, mutta kuolinpesän olemassaolo ei pääty. Perinnönjako on tehokas kaikkiin asianosaisiin nähden, kun osakkaan oikeus saada osuus kuolinpesän jäämistöomaisuudesta täyttyy.⁸⁷ Perinnönjako onkin perintökaaren säätämässä järjestelmässä vaihe, joka muuttaa välitilaa joko päättämällä sen kokonaisuudessaan tai muuttamalla sen muotoa⁸⁸. Kuolinpesän jakoprosessin toinen vaihe on *pesänjako*. Siinä konkretisoituu irtaimen ja/tai kiinteän omaisuuden

⁸³ Kangas 2013, s. 492; Aarnio & Kangas 2016, s. 211.

⁸⁴ Kangas 2018, s. 611.

⁸⁵ Kangas 2017, s. 197.

⁸⁶ PK 23:8.1; Kangas 2013, s. 492; Tuunainen 2015, s. 398; Mikkola 2017, s. 90.

⁸⁷ Kangas 2013, s. 504; Linna & Leppänen 2015, s. 380; Tuunainen 2015, s. 18; Koponen 2017, s. 64.

⁸⁸ Saarenpää 2004, s. 606-607.

siirtyminen osakkaalle. Pesänjaolla ei ole ulosottoviranomaisen kannalta merkitystä, koska kuolinpesä on purettu toimittamalla perinnönjako.⁸⁹

Perintökaaren esittämä jakomallijärjestys pesäosuuden ulosmittaustapauksessa on toimitusjako-pesänjakajan toimittama sopimusjako-sopimusjako. Jakomallijärjestyksen kohdalla on muistettava kahden eri lain väliset etusijasuhdet. Ensinnä perintökaari pitää toimitusmenettelyä jopa pakollisena pesäosuuden ulosmittaustapauksessa säädellen toimitusmenettelyprosessia, mutta samaan aikaan suosittelee sopimusjakoa.⁹⁰ Toisaalta ulosottokaari sekä sallii sopimusmenettelyn että antaa oikeuden aloittaa toimitusmenettely⁹¹. Kolmanneksi perintökaaren jakomenettelysäännöksiä rajoitetaan ulosottokaaren säännöksillä. Tämä korostuu pesäosuuden ulosmittauksesta tulevassa lupamenettelyssä. Sama rajoitus koskee niin jäämistöomaisuuden myyntiä kuin pesäosuuden myyntiä.⁹²

2.4 Pesänselvitys

Pesänselvitys on perinnönjaon toimittamisedellytys⁹³. Se tarkoittaa kuolinpesän saattamista perinnönjaon mahdollistavaan kuntoon selvittämällä jäämistöomaisuus. Pesänselvitys tapahtuu täyttämällä sekä kaikki perittävän elinaikaan kohdistuvat velvoitteet että kuolinpesän vastuulle kuuluvat asiat. Näiden velvoitteiden hoitamisen jälkeen tiedetään, millainen jäämistöomaisuus jää jaettavaksi. Pesänselvitystä voitaneen kuvata *jäämistöomaisuuden muodon supistamiseksi*, mutta se myös tukee jäämistöomaisuuden säilymistä.⁹⁴ Pesänselvityksen oikeusvaikutus on se, että sen jälkeen kuka tahansa osakas voi vaatia kuolinpesän jakoa⁹⁵. Pesänselvityksen voi hoitaa niin osakas⁹⁶, pesänselvitäjä⁹⁷ kuin testamentin toimeenpanija⁹⁸.

⁸⁹ Havansi 2000, s. 107; Tuunainen 2015, s. 18.

⁹⁰ PK 23:3.2; PK 23:7.1; HE 13/2005, s. 106. Sanamuoto voidaan tulkita toimitusjakoon pakottavaksi, mutta sen rinnalle on muodostettu selkeä, vaihtoehtoinen sopimusjakomahdollisuus.

⁹¹ UK 4:78-79.2. Myös perintökaari (PK 17:2.2) antaa ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden aloittaa toimitusmenettely.

⁹² PK 23:3.2; 4:78; Tuunainen 2015, s. 398.

⁹³ Linna 2008b, s. 154.

⁹⁴ Kangas 2013, s. 519; Linna & Leppänen 2015, s. 372.

⁹⁵ PK 23:1.

⁹⁶ PK 18:2.1. Tämä tulee kyseeseen *sopimukseen perustuvassa yhteishallinnossa olevassa kuolinpesässä*, josta säädetään perintökaaren 24. luvussa. Tutkielmassa käytetään muotoa yhteishallintopesä.

⁹⁷ PK 19:12.

⁹⁸ PK 19:21.

Pesänselvitystoimi supistaa jäämistöomaisuuden jakokelpoiseen muotoon. Pesänselvitystoimia ovat esimerkiksi *velkojen selvitys ja maksu sekä legaatintäyttäminen*, mutta jäämistöomaisuuden myynti on lähtökohtaisesti hallinnointitoimi⁹⁹. Se voi kuitenkin liittyä kuolinpesän nettovarallisuuden selvittämiseen. Myyntitoimenpidettä voi edellyttää esimerkiksi legaatintäyttäminen kuten myös kuolinpesän velkojen maksaminen. Hallinnointitoimi voi ollakin nettovarallisuuden selvittämisen yhteydessä pesänselvitystoimi ja sen tulisikin käsitteenä ymmärtää tarpeeksi laajasti.¹⁰⁰ Pesänselvitystoimen määrittelytapa on eksklusiivinen: *kyseessä on pesänselvitystoimi, jos kyseessä ei ole hallinnointitoimi*.

⁹⁹ Ks. luku 3.2.

¹⁰⁰ Tuunainen 2015, s. 83-84; Aarnio & Kangas 2016, s. 674-678. Muita pesänselvitystoimia ovat muun muassa *perittävän sitoumusten selvittäminen, -lakkauttaminen, -jatkaminen, varallisuus selvitys, pesävelkojen hallinnointi, jäämistöomaisuuden hoito ja jäämistöositus*. Pesänselvitystoimea ei saa käyttää ulosoton hakijan vahingoksi. Ulosoton hakijan asema on suojattu myös perintökaareissa säädetyllä osakkaan vahingonkorvausvelvollisuudella (18:7)

3 PESÄOSUUS

Ulosottoakaari määrittelee ulosmittauskelpoisen kohteen yleisessä muodossa. Ulosmittaussäännöksen mukaan ulosmittauksen kohteena voi olla velalliselle kuuluva, yksilöitävissä oleva ja varallisuusarvoinen *esine*¹⁰¹. Saman kriteeristön alle kuuluu myös *oikeus* (Das Recht, en rättighet, a right), jos se on määriteltävissä oleva ja luovutuskelpoinen, varallisuusarvoiseksi irtaimeksi katsottava omaisuus-erä. Tästä johtuu se, että ulosmittauskohteeksi voi valikoitua siirrettävissä ja rahaksi muutettavissa olevan *varallisuus*oikeus. Normatiivisena ilmiönä oikeus on kuitenkin harvinainen ulosmittauskohde johtuen sen abstraktista olomuodosta.¹⁰² Oikeuskirjallisuudessa on esitetty ulosmittauskelpoisuuden määrittelykriteeriksi panttausmahdollisuutta¹⁰³. Omistusoikeuden osaan on oikeuskirjallisuudessa pidetty kelpoisena ulosmittauksen kohteeksi¹⁰⁴. Ulosmittaus kattaa itsessään pääesineen ainesosineen ja tarpeistoineen, ulosmittauksen jälkeen eräännyvän tuoton sekä ulosmitatun esineen sijaan tulevan omaisuuden ja siihen liittyvät erillisoikeudet¹⁰⁵. Tämä on ulosmittauksen *jatkumosäännös*. Ulosottoakaari sisältää myös ulosmittauskieltosäännöksiä¹⁰⁶.

Pesäosuus eli *perintöosuus* on *saanto-oikeus*, jonka perintöakaari määrittelee kullekin perilliselle perittävän kuoleman perusteella¹⁰⁷. Se kohdistuu jakamattoman kuolinpesän koko varallisuuspiiriin eikä kerro konkreettisesti, mitä ja kuinka paljon sen perusteella jäämistöomaisuudesta arvomääräisesti kuuluu osakkaalle. Näin kyseessä on *varallisuusarvoinen oikeus*.¹⁰⁸ *Pesäosuus* on siis käytännössä *jaoton esine*, mutta sitä ei voida jakaa osiin menettämättä sen arvoa¹⁰⁹. *Pesäosuuden* perusteella määräytyy jäämistöomaisuuden *jako-osuus*, joka konkretisoituu reaaliomaisuudeksi vasta perinnönjakoissa¹¹⁰. *Pesäosuuden* kohdalla korostuu sekä perittävän että perillisen lähes täysi disponointioikeus määrätä omaisuudesta aina lainvoimaiseen perinnönjakoon asti. Siviilioikeudellisesti katsottuna perintöä voidaankin pitää sekä laadultaan että laajuudeltaan sopimuksenvaraisena asiana *inter partes*.

¹⁰¹ UK 4:8.

¹⁰² HE 13/2005, s. 105; Aarnio 1971, s. 300; Arento 1971, s. 297; Aarnio & Kangas 2010, s. 357; Linna & Leppänen 2015, s. 360; Tuunainen 2015, s. 317; Koponen 2017, s. 24. Abstrakti voitaneen ilmaista myös muodossa *ei-konkreettinen*.

¹⁰³ Kartio 1985, s. 146.

¹⁰⁴ Kaisto & Tepora 2012, s. 282.

¹⁰⁵ UK 4:8.

¹⁰⁶ UK 4:16-19.

¹⁰⁷ Saarenpää 1985, s. 251-252; Mikkola 2017, s. 89.

¹⁰⁸ Arento 1971, s. 297; Mikkola 2017, s. 86.

¹⁰⁹ Wrede 1946a, s. 34; Zitting & Rautiala 1971, s. 17 ja s. 211. Ks. luku 3.1.

¹¹⁰ Arento 1971, s. 297; Saarenpää 2004, s. 605-606; Tuunainen 2015, s. 17-18; Kangas 2017, s. 92.

Tämän takia on lainsäädännöllisesti rajoitettu velkojan oikeutta saada suoritus sen kautta tulevasta omaisuudesta.¹¹¹

Pesäosuus on säädetty ulosmittauskelpoiseksi omalla säännöksellään¹¹². Tietyn omaisuuserän nimenomainen säätämäinen ulosmittauskelpoiseksi korostaa sen poikkeuksellisuutta¹¹³. Sen erityisluonnetta korostaa myös ulosmitatun pesäosuuden nimenomainen *myyntikieltosäännös*¹¹⁴. Pesäosuuden kohdalla kuuluu ulosoton hakijan intressiin jo pelkkä saanto-oikeus, vaikka pesäosuus konkretisoituu vasta perinnönjaossa. Sen arvonmäärittely sekä ulosmittaus voidaan tehdä ennen perunkirjoitusta, vaikka vasta perukirjan perusteella saadaan tieto pesäosuuden mahdollisesta arvosta. Konkretisoitunut perintö voi sisältää omistusoikeutta rajoittavan ehdon (*testamenttirajoite*), jolla on merkitystä pesäosuuden rahaksi muuttamisessa. Tämä tieto on tärkeä sekä velallisperilliselle että ulosoton hakijalle.¹¹⁵ Ulosoton hakijan intressiin voidaan katsoa kuuluvan myös sen, että jatkumosäännökseen perusteella ulosmittaus jatkuu perinnönjaon jälkeen katkeamatta velallisperilliselle jako-osuutena tulleeseen omaisuuteen. Mono-osakaspesässä suoritus otetaankin suoraan kuolinpesästä pesänselvityksen jälkeen ja kyseinen omaisuus katsotaan välittömästi ulosmitatuksi¹¹⁶. Pesäosuuden ulosmittauksen sisällyttämistä ulosottolainsäädäntöön voitaneen pitää pyrkimyksenä selkeyttää sekä kuolinpesän että sen asianosaisten asemaa lukuun ottamatta velallisperillistä¹¹⁷. Pesäosuuden ulosmittausmahdollisuudesta huolimatta niiden ulosmittausmäärä on kuitenkin pieni verrattuna ulosmittausten kokonaismäärään¹¹⁸. Se vaihtelee sekä vuosittain että ulosottovirastojen välillä¹¹⁹.

¹¹¹ Tästä on yksi esimerkki perillisen oikeus luopua tehokkaasti perinnöstä. Se estää täysin ulosoton hakijaa saamasta suoritusta perimyksen kautta eikä säännönmukaisia poikkeuksia ole. Luopumissäännöksiä voidaan katsoa myös suojelevan ulosoton hakijaa, sillä perintökaaren - ja ulosottokaaren toisistaan eroava luopumiskriteeristö tulee osata yhdistää tehokkaan luopumisen saavuttamiseksi (ks. HelHO 1627/2019).

¹¹² UK 4:77. *Kuolinpesän osakkaan velasta saadaan ulosmitata hänen osuutensa kuolinpesästä.*

¹¹³ Tuunainen 2015, s. 317.

¹¹⁴ Ks. alaviite 7 sekä myyntikieltosäännöksen muoto.

¹¹⁵ Halila & Havansi 1986, s. 151; Tuunainen 2015, s. 18.

¹¹⁶ UK 4:79.

¹¹⁷ Säännös sisältyi jo ulosottokaarta edeltäneeseen ulosottolakiin (UL, 46/1965, 4:11).

¹¹⁸ Taulukko 2. Ulosmittausmäärät 2013-2019. Kun vuonna 2019 tehtiin yhteensä 2424 pesäosuuden ulosmittausta, oli kokonaisulosmittausten määrä 791278 (pesäosuusulosmittausten määrä 0,315%. Halila & Havansi (1986, s. 153) ovat todenneet jo 1986, että pesäosuuden ulosmittauksia on ”verrattain runsaasti”. Ulosmittauksen tekemiseen ei ole ollut esteenä tuolloin voimassa ollut ulosottolaki, jonka mukaan toimitusmenettelyn aloittaminen oli ulosoton hakijan vastuulla.

¹¹⁹ Taulukko 3. Pesäosuuksien ulosmittausmäärät ulosottovirastoittain 2013-2019. Eniten pesäosuuksien ulosmittauksia tehdään Varsinais-Suomen ulosottoviraston alueelle ja vähiten Etelä-Karjalan ulosottoviraston alueella.

3.1 Kuolinpesämuoto, yhteisomistusesine ja varallisuuspiiri

Kuolinpesämuoto määräytyy perimysjärjestyksen perusteella ollen joko *mono-osakaspesä*¹²⁰ tai *moniosakaspesä*. Moniosakaspesä on *määräosaton eli jaoton yhteisomistusesine*¹²¹. Jaottomassa yhteisomistusesineessä tapahtuu omistus ilman määräosaisjakoa eikä omistajalla ole tiettyä määrättyä esi-neosuutta. Jaoton yhteisomistusesine syntyy välillisesti jonkin esineen tullessa yhteisomistusta koskevaan varallisuuspiiriin. Sitä ei voida perustaa sopimuksella, vaan muodostuu aina lain nojalla.¹²² Täytäntöönpanossa on huomioitava se, että yhteisomistuslaki ei koske kuolinpesää¹²³.

Kuolinpesän jäämistöomaisuus eli *varallisuuspiiri* on osakkaiden yhteinen, itsenäinen omaisuusko-konaisuus irrallaan heidän henkilökohtaisesta omaisuudestaan¹²⁴. Tämä *varallisuusmassa* koostuu erilaisista esineistä, oikeuksista ja omaisuuslajeista perittävän vastuineen, velvollisuuksineen ja oi-keuksineen¹²⁵. Jäämistöomaisuus voidaan nähdä niin sanottuna *emoesineenä*, josta on mahdollista irrottaa erillisoikeuksia joko perittävän eläessä tai hänen kuoltuaan¹²⁶.

Ulosottoviranomaisen kannalta on tällä kokonaisuudella merkitystä leskipesän kohdalla. Leskipesä on moniosakaspesä, jossa lesken oikeusasema on leskiosan perusteella vahva. Koska vasta kokonais-jako päättää kuolinpesän, osakkaiden jäämistöomaisuuteen kohdistama hallinnointi tapahtuu siihen asti aina kuolinpesän ”läpi”. Kyse on *ketjutetusta yhteisomistuksesta*¹²⁷.

¹²⁰ Kangas 2002, s. 135.

¹²¹ HE 2/1935, s. 131; Wrede 1946a, s. 34 ja s. 196; Zitting & Rautiala 1971, s. 17 ja s. 211-212; Kartio 2001, s. 202; Hakkola 2009, s. 64; Kaisto & Tepora 2012, s. 273-274; Kaisto & Lohi 2013, s. 361; Tuunainen 2015, s. 18. Tällainen on muun muassa yhteisomistus avoimessa yhtiössä ja myös avioliittoa on pidetty jaottomana yhteisomistuksen synnyttävänä varallisuusyhteytenä, jos sitä ei ole rajattu avioehdolla. Moniosakaspesä on verrattavissa osakasperusteella osakeyhtiön osakeomistukseen ja varallisuuspiiriin perusteella avoimeen yhti-öön ja kommandiittiyhtiöön (*kts. varallisuuspiiri*).

¹²² Wrede 1946a, s. 34; Zitting & Rautiala 1971, s. 17 ja s. 211; Mikkola 2017, s. 85-86.

¹²³ Yhteisomistuslaki (YhtOL, laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958, 1.3§): *jakamattoman kuolinpesän osakkaiden välisistä oikeudellisista suhteista on noudatettava, mitä niistä on erikseen säädetty*. Yhteisomis-tuslain kohdalla tulee huomioida sen asema yleislakina.

¹²⁴ Wrede 1946a, s. 34; Wrede 1946b, s. 9; Zitting & Rautiala 1971, s. 17 ja s. 211; Aarnio & Kangas 2009, s. 372; Aarnio & Kangas 2016, s. 374. Varallisuuspiiri voidaan määritellä myös yhteisomistusoikeudeksi ilman murto-osajakoa, mikä ei koske yksilön omaisuutta. Testamentin kohdalla on kyse yksilön disponointioikeu-desta.

¹²⁵ Wrede 1946b, s. 9; Kaisto & Lohi 2013, s. 338. Koponen 2017, s. 24. Saanto-oikeus konkretisoituu vasta perinnönjaossa.

¹²⁶ Wrede 1946a, s. 37. Wrede on esittänyt myös ajatuksen, jossa perintöoikeus ja testamenttisaanto perustuvat vastakkaisiin periaatteisiin. Perintöoikeus liittyy perhe- tai sukuyhteyteen ja sen kautta tulevaan omistusoikeu-teen, mikä ei koske yksilön omaisuutta. Testamentin kohdalla on kyse yksilön disponointioikeudesta.

¹²⁷ Ketjutettu yhteisomistus tarkoittaa sitä, että jäämistöomaisuuden omistaja on kuolinpesä, jonka omistajat ovat osakkaat.

3.2 Pesäosuuden ulosmittaus ja oikeusvaikutus

Pesäosuuden ulosmittaus on perintökaaren määrittelemään saanto-oikeuteen kohdistettu ulosmittaus¹²⁸. Se kohdistuu kokonaan tiettyyn, yksittäiseen pesäosuuteen ja sen takaraja on lainvoimainen perinnönjako. Täytäntöönpanotoimenpiteen varsinainen edellytys on (oletettu) osakasasema ja ulosmittauksen peruste on *omistusolettama*. Sitä voidaan käyttää, kun täytäntöönpanotoimenpide tehdään ennen pesänselvitystä ilman konkreettista tietoa jäämistöomaisuuden sisällöstä. Ulosmittaus voidaan tehdä heti perittävän kuolinhetkellä, mutta perunkirjoituksen tekemiseksi on perintökaassa säädetty kolmen kuukauden määräaika.¹²⁹ Omistusolettamaa ei tule sotkea ehdollisesti saatuun tai luovutettuun omaisuuteen¹³⁰.

Pesäosuuden ulosmittauksella on kaksi oikeusvaikutusta. Ensimmäinen oikeusvaikutus on (*yleinen*) *vallintarajoitus*, joka koskee sekä velallisperillistä että kuolinpesää. Se alkaa osakkaan kohdalla välittömästi ulosmittauksesta eikä osakas voi enää konkreettisesti määrätä pesäosuudestaan. Vallintarajoitus toteutetaan määräämiskiellolla, joka kieltää hävittämästä, myymästä, muutoin luovuttamista, panttaamista ja vuokraamista ulosmitattua omaisuutta: omaisuuteen kohdistuva määräämistoimi on kategorisesti kielletty. Velallisperillisen tietoisuudella ei ole merkitystä sitovuuden osalta, mutta ulosmittaus ei vaikuta velallisperillisen osakasasemaan.¹³¹ Kuolinpesän vallintarajoitus alkaa kuolinpesää hallussa pitävän osakkaan, kuolinpesänhoitajan tai yhteishallintopesässä kenen tahansa kuolinpesän osakkaan saatua tiedoksi kirjallisen maksukiellon. Se konkretisoituu sekä perinnön luovutuskieltona osakkaalle että jäämistöomaisuuteen kohdistuvana luovutus- ja määräämiskieltona. Maksukiellon merkitystä asiakirjana korostaa kirjallisen muotovaatimuksen ehdottomuus, sillä ilman kirjallista tietoa pesäosuuden ulosmittauksen oikeusvaikutukset eivät sido kuolinpesää. Oikeuskäytännössä muotovaatimuksen osalta on linjattu muun muassa siten, että siihen vetoaminen ja siihen liittyvä

¹²⁸ Halila & Havansi 1986, s. 110.

¹²⁹ PL 20:1; UK 4:15; Linna 2008a, s. 182; Linna 2008b, s. 153; Puronen 2015, s. 419; Tuunainen 2015, s. 304. Omistusolettaman käytöstä huolimatta pesäosuuden arvo tulisi määritellä ennen ulosmittauksen tekemistä. Tämän takia voidaankin esittää filosofinen kysymys ulosmittauskelpoisuudesta: *saako ulosmitata, jos ei pystytä määrittelemään ulosmittauskohteen arvoa?*

¹³⁰ UK 4:15.

¹³¹ UK 4:27; 4:81.2; Linna & Leppänen 2007, s. 216; Linna & Leppänen 2007, s. 340; Linna 2008b, s. 156; Linna & Leppänen 2015, s. 352; Linna 2019b, s. 129 ja s. 176-177. Tiedoksiannossa noudatetaan ulosottokaaren säännöksiä (3:33-34 sekä 3:36), mutta hallituksen esityksessä (13/2005, s. 60-61) todetaan sitovaksi ilmoitukseksi riittävän suullinen ilmoitus.

todistustaakka määrittelevät muotovaatimuksen arvioinnin tarpeellisuuden.¹³² Kirjallinen muoto korostuu myös kuten esimerkiksi perinnöstä luovuttaessa. Kyseessä on *määrämuotoinen oikeustoimi*.¹³³

Toinen oikeusvaikutus on (*yleinen*) *hallintovaltuus*. Se ei tarkoita ulosottoviranomaisen velvollisuutta hallinnoida kuolinpesää, vaan sen lähtökohta on minimaalinen puuttuminen kuolinpesän hallintoihin. Ulosottokaaren säätämän (yleisen) hallintovaltuuden tarkoitus on ehkäistä niin sanottu *jäänyt pesä* eli kuolinpesän jääminen pysähtyneisyyden tilaan, mutta myös edistää perinnönjakoa ja estää jäämistöomaisuuden arvon pieneminen.¹³⁴ Sen tehtävä on turvata ulosoton hakijan maksunsaantioikeus antamalla ulosottoviranomaiselle mahdollisuus rajoittaa kuolinpesän toimintaa sekä aloittaa toimitusmenettely. Se on suppeampi kuin perintökaaren säätämä hallintovaltuus, joka kattaa koko kuolinpesän. Ero johtuu siitä, että pesäosuuden ulosmittaus ei synnytä kuolinpesään uutta osakasasemaa. Perintökaaren hallintovaltuus säännösten kautta syntyvät myös testamentin toimeenpanijan, legaatin edunsaajan ja pesäosuuden luovutuksensaajan toimintavaltuusmahdollisuudet.¹³⁵

(Yleinen) hallintovaltuus koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen on oikeus antaa *hallinnointitoimilupa* (yleisen) vallintarajoituksen alaiseen määräämistoimenpiteeseen eli *hallinnointitoimeen*. Hallinnointitoimi on muussa kuin pesänselvittämistarkoituksessa tehty toimenpide ja se *vaikuttaa maksunsaantioikeuteen* eli kohdistuu niin velallisperillistä kuin kuolinpesää koskeviin, määräämiskiellon alaisiin toimenpiteisiin. Selkeä hallinnointitoimi on muun muassa pyrkimys hankkia jäämistöomaisuudelle tuottoa, jäämistöomaisuuserän vaihtaminen toiseen omaisuusmuotoon, jäämistöomaisuuserän luovuttaminen ja sen panttaaminen. Hallintotoimen arvioinnissa tulisi panna painoarvoa sille, onko kyse omaisuuden säilyttämisestä vai sen vähenemisen estämisestä. Olennaista on se, että määräämiskiellolla ei saisi vaikuttaa pesänselvitustoimiin. Tämä johtuu siitä, että ulosmittaus ei anna ulosottoviranomaiselle eikä ulosoton hakijalle kuolinpesässä velallisperillistä parempaa asemaa.¹³⁶ Pesänselvitustoimen ja hallinnointitoimen erottaminen toisistaan on pesän keskeinen hallinnointityökalu, sillä ensin mainittu on määräämiskiellosta huolimatta aina sallittu *ex lege*. Tämän lisäksi määräämiskiello koskee niin kaikkia osakkaita kuin perintökaareissa mainittua jäämistöomaisuuden

¹³² UK 3:37.1; UK 4:77-78; KKO 1995:34; Kangas 2000, s. 1038; Aarnio & Kangas 2008, s. 777; Kaisto 2015, s. 233; Kangas 2016, s. 118. Linjaus edustaa *muotofunktio-oppia*, jossa *muotovirhe* ei ole olennainen yksityiskohta verrattuna oikeanlaiseen muotovaatimukseen. Muotofunktio-opin kohdalla tulee ottaa huomioon lainsäädännölliset erot, jotka voivat sekä hyväksyä muotovirheen joissakin olosuhteissa (ks. PK 23:10) että pitää siitä pakottavana (ks. AL 66§).

¹³³ UK 4:81.1§:n 2 kohta; Mikkola 2017, s. 87. Oikeuskäytännön kohdalla ks. esimerkiksi HelHO 1627/2019.

¹³⁴ HE 13/2005, s. 23 ja s. 60. Linna & Leppänen 2007, s. 360; Hemmo 2013, s. 22; Tuunainen 2015, s. 75.

¹³⁵ PK 18 ja 19 luku; Tuunainen 2015, s. 305.

¹³⁶ Linna & Leppänen 2015, s. 352; Tuunainen 2015, s. 305.

hoitajaa, mutta *ei* pesänselvittäjää.¹³⁷ Pesänselvittäjää tuntemattomampi pesän hallinnoija on testamentin toimeenpanija. Testamentin toimeenpanijan hallinnointivaltuus vastaa kuitenkin pesänselvittäjän hallintovaltuutta eikä määräämiskielto näin ollen koske testamentin toimeenpanijaa. Tämä voi johtaa kovaan toimivaltakollisioon, kun testamentin toimeenpanija hoitaa pesänselvitystoimeksi tulkitsemiaan tehtäviä.¹³⁸

Hallinnointitoimilupasäännöksen muotoilu voidaan nähdä ehdollisena. Sen myöntämisen perusteena tulisi olla sekä maksunsaantioikeuden turvaaminen että velan kokonaismaksu¹³⁹. Tiukka sanamuoto-tulkinta samaistaisi maksunsaannin turvaamisen velan kokonaismaksuun ilman välimuotoja eikä hallinnointitoimilupaa saisi myöntää ilman varmuutta velan kokonaismaksusta. Tämä ei voi olla säännöksen tarkoitus, sillä se voisi estää osakkaiden pesänselvitysvelvollisuuden täyttämisen ja perunkirjoituksen toimittamisen määräajassa.¹⁴⁰ Ulosottoakaari suojaa ulosoton hakijaa säätämällä määräämiskiellon vastaisen toimenpiteen tehottomaksi tähän nähden. Hallinnointitoimilupajärjestelmä onkin ulosoton hakijan oikeusturvakeino, joka varmistaa sekä tehokkaan perinnönjaon että ehkäisee moitekanteen nostamista.¹⁴¹

(Yleisen) hallintovaltuuden toinen osa on ulosottoviranomaisen *asianosaisasema*¹⁴². Se antaa ulosottoviranomaiselle oikeuden aloittaa toimitusmenettely jättämällä hakemus toimitusmiehen

¹³⁷ PK 18:3-4; UK 4:78; HE 13/2005, s. 104; Linna 2008b, s. 154; Tuunainen 2015, s. 83.

¹³⁸ PK 19:21; HelHO 1058/2019 (ei lainvoimainen, KKO:n valituslupa myönnetty 11.12.2019). Tapauksessa testamentin toimeenpanija on lopettanut kaksi kuolinpesän kolmesta pankkitilistä, vaikka lopetettuihin pankkitileihin on kohdistunut pesäosuuden ulosmittauksen perusteella annettu määräämiskielto eli *julkivarmistus* (Tuunainen 2015, s. 94-97; KKO 2018:4). Kuolinpesän pankkiliikenteen kohdistaminen/siirtäminen yhdelle pankkitilille voitaneen katsoa pesänselvitystoimeksi sen supistaessa jäämistöomaisuuskokonaisuutta ja kuolinpesän kulurakenteen pienentäminen osaltaan turvaa maksunsaantioikeutta. Koska tapauksen pääasia on ollut muu kuin mainittu toimenpide, hovioikeuden ratkaisu ei ota kantaa testamentin toimeenpanijan toimivallan ylittämiseen. Hovioikeuden ratkaisussa ei oteta kantaa siihenkään, onko pankki rikkonut tahallisesti tai tuottamuksellisesti viranomaiskieltoa. Viranomaiskiellon rikkominen tekee oikeustoimesta tehottoman ulosoton hakijaan nähden, mutta toimivaltakysymyksen osalta jouduttaisiin pohtimaan periaatetta *lex specialis derogat legi generali*.

¹³⁹ Ks. UK 4:78: *...tulee antaa... lupa, jollei... vaaranna... maksunsaantia ja HE 13/2005, s. 104: ...saatava peittyisi... arvioitavasta määrästä vielä luovutuksen tai muun määräämistöimen jälkeen.. ja ...estää... toimet, jotka vaarantavat... mahdollisuuden täyteen suoritukseen.*

¹⁴⁰ PK 18:2.1; PK 20:1; Linna & Leppänen 2015, s. 352; Tuunainen 2015, s. 305.

¹⁴¹ UK 4:37; HE 13/2005, s. 195; Lohi 2007, s. 273. Hallinnointitoimilupa on edellytys myös ulosoton hakijaa sitovalle - ja tehokkaalle perinnönjaolle. Ulosoton hakijalla on oikeus saattaa toimenpide tuomioistuimen arvioitavaksi ja vaatia oikeustoimea pätemättömäksi oikeustoimilain perusteella (OikTL, 228/1929, 33§). Ulosoton hakijan moitekanne-oikeus perustuu perintökaareen (23:7.3)

¹⁴² Pesäosuuden ulosmittaus antaa ulosottoviranomaiselle oikeuden toimia kuolinpesässä velallisperillisen sijaan. Toimitusmenettelyn aloittamisen lisäksi ulosottoviranomaisella on täytäntöönpanossa asianosaisasema kahdessa muussa tilanteessa: ulosottoviranomaisella on oikeus tehdä *uhkasakon tuomitsemishakemus* (UK 3:78) ja oikeus hakea *asiakirjan kuolettaminen* (UK 4:32).

osoittamiseksi, vaikka niin perintökaari kuin ulosottoakaari korostaa sen olevan mahdollisuus eikä pakko. Toimitusmiehen valinta tarkoittaa, että toimitusmiespesä korvaa yhteishallintopesän.¹⁴³ Ulosottoviranomaisen hakemuksentekokompetenssi on sama sekä pesänselvittäjän että pesänjakajan kohdalla huolimatta siitä, että tehtävien sisältö on erilainen. Ulosottoviranomaisen toiminnan kannalta on hyvä tietää, miten pesänselvittäjän ja pesänjakajan tehtävät eroavat toisistaan.

Pesänselvittäjä edustaa kuolinpesää ulospäin. Kuolinpesän hyväksi toimiessaan toimivalta on pesänselvittäjällä, mutta muussa tapauksessa osakkaan edustusoikeudesta on voitu debatoida¹⁴⁴. Sitä tutkittaessa on oikeuskäytännössä nostettu esiin erityisesti verbejä *kantaa* ja *vastaa* korostettaessa kuolinpesän päätöksentekijän roolia pesänselvittäjän toimivallan ollessa pääsääntö.¹⁴⁵ Pesänselvittäjän varsinainen tehtävä on suojata jäämistöomaisuus ja toimivaltaan kuuluu kaikki yleiset kuolinpesän toimintaan liittyvät tehtävät (*yleisvaltuutus*). Toimivaltaan kuuluu myös mahdollisuus tehdä hallinnointitoimia. Pesänselvittäjän osoittamisesta tehtävänsä seuraa, että asialegitimaatio siirtyy kokonaisuudessaan hänelle poistaen kuolinpesän osakkaiden oikeuden tehdä päätöksiä kuolinpesässä. Pesänselvittäjä käyttää kuolinpesässä yksinomaista päätösvaltaa ja yhteishallinnon konsensusvaatimus kaikkien osakkaiden myötävaikutuksesta päättyy. Pesänselvittäjällä on myös yleinen hallintovaltuus kuolinpesän asioissa käsittäen kuolinpesän edustusoikeuden oikeudenkäynnissä, ellei sitä ole erikseen lainsäädännössä kielletty. Tämä suojaa myös maksunsaantioikeutta. Pesänselvittäjällä ei ole kuitenkaan toimivaltaa esimerkiksi sijoittaa jäämistöomaisuuteen kuuluvia varoja ilman osakkaiden yksimielisyyttä. Tämän perusteella voitaneen todeta, että tällaiseen toimenpiteeseen vaaditaan myös hallinnointitoimilupa.¹⁴⁶ Pesänselvittäjän prosessuaalista tehtävää voidaan tarvittaessa jatkaa pesänselvityksen jälkeen pesänjakajan tehtävään¹⁴⁷. Pesänselvittäjän rooli tiivistetyssä muodossa on olla *selvitysmies*¹⁴⁸.

Pesänjakaja käyttää puolestaan yksinomaista toimivaltaa kuolinpesässä. Siihen kuuluu päätösvalta suorittaa kuolinpesän varojen jakaminen eli *toimitusjako*, jos osakkaat eivät saa aikaiseksi sopimusjakoa. Pesänjakajan asemaa ei ole juridisesti yhtä vahva kuin pesänselvittäjän asemaa eikä kuolinpesä

¹⁴³ PK 19:2.2; PK 23:4; UK 4:79.2; Kangas 2017, s. 200.

¹⁴⁴ Lappalainen & Hupli 2016.

¹⁴⁵ KKO 2006:29; KKO 2020:9. Prejudikaateissa on todettu, että *pesänselvittäjän kanneoikeus on selvä pääsääntö ja osakkaan kanneoikeuden lähtökohtaisesti olevan pesänselvitysjärjestelmän tarkoituksen vastainen*. Vuoden 2020 prejudikaattia ei ole vielä ehditty oikeuskirjallisuudessa arvioimaan. Toimivaltaa on käsitelty myös Rovaniemen hovioikeuden päätöksessä 2005:6.

¹⁴⁶ Tuunainen 2015, s. 83 ja s. 384-385.

¹⁴⁷ Linna & Leppänen 2007, s. 364; Aarnio & Kangas 2016, s. 1277.

¹⁴⁸ Saarenpää 1980b, s. 24.

ei ole pesänjakajan hallussa niin kuin pesänselvittäjällä.¹⁴⁹ Pesänjakajan rooli tiivistetyssä muodossa on olla *jakomies*¹⁵⁰.

3.3 Ulosotto ja virallisperiaate

Virallisperiaate on virallistoimintoisuutta. Se ilmenee esimerkiksi tuomarin prosessijohtona eikä asianosainen juuri voi päättää prosessin kohteesta tai prosessitoimista.¹⁵¹ Virallisperiaate on siviiliprosessissa harvinainen käsittelyperiaate. Hallintomenettelyssä sen vastapari on määräämisperiaate.¹⁵²

Virallisperiaate tuli ulosottoviranomaisen johtavaksi prosessiperiaatteeksi vuoden 2008 lainsäädäntömuutoksessa, kun pesäosuuden ulosmittauksesta seurannutta (yleistä) hallintovaltuutta täydennettiin ulosottoviranomaisen asianosaisasemalla¹⁵³. Asianosaisasema oli vuoden 1964 perintölainsäädännön muutoksen valmisteluvaiheessa osoitettu ulosoton hakijalle antaen tälle velallisperilliseen rinnastuva asema. Asianosaisaseman takia oli ulosoton hakijalle tullut oikeus aloittaa toimitusmenettely, mikä oli luonut uuden toimintamallin: sopimusmenettelyn epäonnistumista seuraa toimitusmenettely.¹⁵⁴ Vuoden 2008 muutos heikensi ulosoton hakijan asemaa, sillä ulosoton hakijalla ei ole lakisääteistä mahdollisuutta vaatia ulosottoa hakemaan pesänselvittäjää¹⁵⁵. Asianosaisaseman siirtäminen ulosoton hakijalta ulosottoviranomaiselle korostaa viranomaisen prosessijohtajuutta ja ulosottoviranomaisella onkin yksinomainen, itsenäinen päätösvalta ulosottomenettelyn etenemisestä lukuun ottamatta ulosoton hakijan ulosottohakemusta¹⁵⁶. Säännösten virallisperiaate ilmenee ulosottokaaren selvittämisvelvollisuussäännöksenä¹⁵⁷, kun sen rajoituksena toimii ulosottokaaren säännös asianosaisten välisen sovinnollisuuden edesauttamisesta¹⁵⁸.

¹⁴⁹ Aarnio & Kangas 2009, s. 1211; Linna & Leppänen 2014, s. 473.

¹⁵⁰ Saarenpää 1980b, s. 24.

¹⁵¹ Mäenpää 2007, s. 88; Jokela 2016, s. 166; Lindfors 2017. Virallisperiaatteen pohjana voidaan pitää perustuslain (2§) laillisuusperiaatetta ja sen vaatimusta *julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia*.

¹⁵² Mäenpää 2007, s. 88.

¹⁵³ HE 13/2005, s.195; Linna & Leppänen 2015, s. 6. Samassa yhteydessä poistettiin ulosoton hakijalta päätösvalta ulosmittauksen ja myynnin kohdistamisessa. Toisaalta ulosoton hakijan ei enää tarvitse esittää ulosottoviranomaiselle erillistä realisointipyyntöäkään.

¹⁵⁴ HE 6/1964, s. 3; HE 13/2005, s. 105 ja s. 195.

¹⁵⁵ HE 13/2005, s. 106. Toisaalta ulosoton hakijalla ei ole kuolinpesässä toimintavelvollisuuttakaan.

¹⁵⁶ HE 13/2005, s.195; Linna & Leppänen 2015, s. 6.

¹⁵⁷ UK 3:31.

¹⁵⁸ UK 1:19.

Virallisperiaate on ulosoton hakijaan nähden suoraviivainen ja selkeä viranomaislähtöinen ratkaisumalli sekä prosessityökalu¹⁵⁹. Velallisperillisen ja kuolinpesän kohdalla on sen merkitys erilainen. Virallisperiaatteella voidaan katsoa olevan hallinnointitoimilupajärjestelmän kautta *suora oikeusvaikutus*. Se syntyy ulosotto-oikeudellisen täytäntöönpanotoimenpiteen eli pesäosuuden ulosmittauksen kautta, mikä taas ei vaikuta kuolinpesän muiden osakkaiden oikeusasemaan¹⁶⁰. Suoran oikeusvaikutuksen lisäksi virallisperiaatteella voidaan katsoa olevan asianosaisaseman perusteella *välillinen oikeusvaikutus*. Se tarkoittaa virallisperiaatteen välillistä oikeusvaikutusta toiseen, ulosotto-oikeuden ulkopuoliseen oikeudenalaan. Sen pohja on pesäosuuden ulosmittaus, mutta se muodostuu ulosmittauspäätöksen perustelusta. Oikeuskirjallisuuden esimerkkitalanne, jossa ulosmittauspäätös antaa vastauksen kuolinpesän pitkään kestäneeseen, sisäiseen debattiin osakasasemasta, kuvaa tällaista välillistä oikeusvaikutusta. Pesäosuuden ulosmittaus ei luo kuolinpesään uutta osakasasemaa, mutta ulosmittauspäätös *vahvistaa* tietyn henkilön osakkuuden tietyssä kuolinpesässä ja kiinnittää pesäosuuden hänen varallisuuspiiriinsä. Koska ulosmittauspäätös on myös suora väite osakasasemasta osoittaen saanto-oikeuden tietylle henkilölle ja muuttaen yhteishallintopesän päätöksentekoprosessia, ulosotto-oikeudellinen täytäntöönpanotoimenpide pakottaa muut osakkaat reagoimaan ulosmittauspäätökseen asianosaisille varatuilla keinoilla. Pesäosuuden ulosmittaus on askel kohti jäämistöoikeudellista ratkaisua eli perinnönjakoa, sillä se johtaa lopulta joko yhteishallintopesän sopimusmenettelyratkaisuun tai viime kädessä toimitusmenettelyn toimitusjakoon¹⁶¹. Virallisperiaate vaikuttaakin ulosotto-oikeudellisen puolen lisäksi jäämistöoikeudelliseen puoleen, mikä korostuu entisestään siirryttäessä toimitusmiespesään. Heijastusvaikutus ulottuu myös muun muassa verotuksen puolelle.¹⁶² Virallisperiaate nostaakin osaltaan esiin erilaiset kollisiot¹⁶³.

3.4 Korkein oikeus 2015:98 - leskipesäratkaisu

Korkeimman oikeuden prejudikaatti eli *leskipesäratkaisu* sisältää oikeusperiaatteiden välistä punnintaa. Leskipesäratkaisussa on kyse pesäosuuden ulosmittauksesta kuolinpesässä, jossa ulosmittauksen jälkeen on toimitettu sekä osittainen ositus että osittainen perinnönjako ja jäljelle on jäänyt leskiosan suojaama jäämistöomaisuus. Kihlakunnanvouti on peruuttanut pesäosuuden ulosmittauksen

¹⁵⁹ Mäenpää 2007, s. 88; Jokela 2016, s. 166; Lindfors 2017.

¹⁶⁰ Linna 2007, s. 360.

¹⁶¹ Ulosottokaaren (11:1) mukaan ulosmittauspäätökseen voi reagoida valituksella se, jonka oikeutta toimi koskee. Valituksen määräaika on kolme viikkoa (UK 11:5-6).

¹⁶² Tuunainen 2015, s. 419-423. Ks. luku 6.5.

¹⁶³ Saarenpää 2004, s. 602. Näitä ovat esimerkiksi *osakaskollisio* ja *omistuskollisio* sekä *velkojakollisio*.

ulosottokaaren itseoikaisusäännöksen perusteella¹⁶⁴. Ensimmäinen itseoikaisuperuste on ollut lainopillinen: täytäntöönpanotoimenpide on perustettu *ilmeisen väärään lain soveltamiseen*. Myös toinen itseoikaisuperuste on ollut lainopillinen: suhteellisuusperiaate ja ulosottoviranomaisen täytäntöönpanotehtävän suorittamiselle säädetty *yleinen joutuisuusvaatimus*¹⁶⁵.

Korkein oikeus on linjannut yksimielisesti, että ulosmittauksen tekeminen ei ollut perustunut väärään lain soveltamiseen ja itseoikaisu tulee kumota. Leskipesäratkaisun mielenkiintoisin osa on oikeusperiaatteiden välinen vastakkainasettelu. Korkein oikeus on linjannut maksunsaantioikeuden painavamaksi oikeudeksi kuin ulosottoviranomaisen täytäntöönpanotoiminnalle asetettu yleinen joutuisuusvaatimus. Pesäosuuden ulosmittauksen kohdalla on tämä johtanut tilanteeseen, jossa ulosmittaus voi olla voimassa *määrittämättömän ajan*. Toinen, ja ulosottomenettelyn kannalta merkittävämpi, linjaus on se, että ulosmittauksen tekeminen on tarkoituksenmukaista myös tällaisessa tilanteessa. Tästä on seurannut se, että ulosottoviranomaisella on *pesäosuuden ulosmittauspakko*.

Itä-Suomen hovioikeus on ollut samaa mieltä Korkeimman oikeuden kanssa lopputuloksesta, mutta se ei ole perustellut kantaansa oikeusperiaatteiden välisellä arvojärjestyksellä. Itä-Suomen hovioikeus on lähestynyt asiaa suoraviivaisesti itseoikaisusäännöksen kautta katsoen, että itseoikaisun ensimmäinen lainopillinen perustelu on väärä. Itä-Suomen hovioikeus on katsonut, että ulosmittaushetkellä ulosmittauskohteena on ollut pesäosuus jakamattomaan kuolinpesään ja sen kautta tuleva saanto-oikeus tiettyyn jäämistöomaisuuserään. Ratkaisun mukaan ulosmittaus on voitu tehdä sekä perintökaaren että ulosottokaaren säätämällä tavalla. Oikeusperiaatteiden osalta hovioikeus ei ole ottanut minäänlaista kantaa. Toisin kuin Korkein oikeus Itä-Suomen hovioikeuden päätös ei ole ollut yksimielinen ja eriävissä mielipiteessä on aistittavissa, että täytäntöönpanon jatkumisen määrittämättömän ajan on katsottu voivan aiheuttavan haittaa sivulliselle eli leskelle.¹⁶⁶

Oikeuskirjallisuudessa on suhtauduttu kriittisesti leskipesäratkaisuun ja esiin on nostettu juuri täytäntöönpanon jatkuminen määrittämättömän ajan. Itä-Suomen hovioikeudessa esitettyä näkemystä mukaillen on sen oikeuskirjallisuudessa katsottu voivan aiheuttavan haittaa, mutta haitan on katsottu kohdistuvan asianomaiseen eli velallisperilliseen. Prejudikaattianalyseissä on myös tulkittu, että uutta ulosmittausta pesäosuuteen enää voitaisi osittaisen perinnön jälkeen tehdä. Se tarkoittaisi, että leskipesäratkaisun mukaisesti pesäosuus on ”korvamerkitty” tiettyyn velkaan ulosmittauksen

¹⁶⁴ UK 10:1. *Ulosottomiehen tulee oikaista samassa ulosottoasiassa tehty toimi tai päätös, jos se perustuu selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen taikka ilmeisen väärään lain soveltamiseen (asiavirheen oikaisu).*

¹⁶⁵ UK 1:19 ja UK 3:21.

¹⁶⁶ Itä-Suomen HO 828/2013.

perusteella.¹⁶⁷ Myös kihlakunnanvoudeille tehdyssä kyselytutkimuksessa esitettiin suoraa kritiikkiä leskipesäratkaisua vastaan¹⁶⁸. Oikeuskirjallisuudessa tehtyjä prejudikaattianalyysyjä voidaan kuitenkin pitää vajavaisina, sillä niissä voidaan tulkita otetun kantaa vain kuolinpesän kokonaisuuden osalta. Leskipesäratkaisussa on nimenomaisesti kyse sekä osittaisen osituksen että osittaisen perinnönjaon toimittamisesta ja jäljelle jäävästä leskiosaan kuuluvasta jäämistöomaisuudesta. Ulosottoviranomaisen näkökulmasta katsottuna kuolinpesäryhmiä on kaksi: *päättynyt kuolinpesä* ja *jatkuva kuolinpesä*¹⁶⁹.

Leskipesäratkaisun perustana voidaan pitää itseoikaisun perusteita. Itseoikaisuun on päädytty ensisijaisesti perintökaaren ulosottokielto­säännöksen perusteella tukien sitä toissijaisesti ulosottomenettelyn yleisillä joutuisuusvaatimussäännöksillä. Leskipesäratkaisu nostaa esiin sekä oikeudenalojen että oikeuseriaatteiden väliset kollisiot. Se sopii hyvin (pesäosuuden) ulosmittauksen seurannaisvai­kutukseen, mikä ilmenee muina, erilaisina kollisioina. Pakkotäytäntöönpano on kollisioherkkää, mi­hin on varauduttu myös lainsäädännössä esimerkiksi *sivullissäännöksellä*.¹⁷⁰ Haasteellisen leski­pesäratkaisusta tekee se, että siinä ei oteta kantaa ulosottoviranomaisen prosessijohtajuuteen. Viral­lisperiaate *velvoittaa* ulosottoviranomaista saattamaan kuolinpesä toimitusmenettelyyn pesäosuuden ulosmittauksen jälkeen. Vaikka velvoittavuutta kevennetään mahdollisuudella ratkaista asia muulla tavalla ulosoton hakijan hyväksi, velvoittavuus on olemassa.¹⁷¹ Toisaalta jäävät myös käsitteet ”muu tapa” ja ”ulosoton hakijan hyväksi” täysin avoimiksi, mikä antaa osaltaan ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden tehdä tapauskohtaista tulkintaa pesäosuuden ulosmittauksen jälkeen. Lisäksi on syytä muistaa ulosmittauksen tekemättä jättämisen merkitys. Kun ulosmittaus antaa

¹⁶⁷ Linna & Leppänen 2018, s. 244; Linna 2019b, s. 177. Vuoden 2018 kritiikissä Linna kirjoittaa ”*Se, toimitetaanko ulosmittaus ennen perinnönjakoa vai sen jälkeen, on usein sattumanvarainen seikka. Perinnönjako muodostaa puheena olevissa tapauksissa sellaisen olosuhteen, joka estää ulosmittauksen.*” ja vuoden 2019 kritiikissä Linna käyttää muotoilua ”...*pesäosuuden ulosmittaus on toimitettu ennen jakoa*”.

¹⁶⁸ Kyselyn *Vapaa sana* -osiossa yksi vastaaja totesi KKO:n päätöksen olevan ulosottolainsäädännön systeemin vastainen eikä ratkaisu näin ollen ole perusteltu. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu taas nähtiin perusteltuna. Kannanottoa voidaan pitää mielenkiintoisena, sillä kumpikin tuomioistuintaso päätyi samaan lopputulokseen. Toisaalta hovioikeuden perustelut ovat lähempänä käytännön täytäntöönpanotyötä kuin Korkeimman oikeuden perustelut.

¹⁶⁹ Jatkuva kuolinpesä tarkoittaa jakamatonta tai osittain jaettua kuolinpesää. Päättynyt kuolinpesä tarkoittaa kokonaan jaettua kuolinpesää, jossa jako-osuutena tuleva omaisuus on siirtynyt pois kuolinpesän varallisuuspiiristä perillisen omaisuuspiiriin. Tällöin omistajavaihdos on aktualisoitunut kokonaisuudessaan.

¹⁷⁰ UK 4:12. *Sivullisen hallinnassa oleva velalliselle kuuluva omaisuus saadaan ulosmitata.*

¹⁷¹ Linna & Leppänen 2015, s. 381; Tuunainen 2015, s. 59. Sekä perintökaari (PK 19:2.2) että ulosottokaari (UK 4:79.2) antavat ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden aloittaa toimitusmenettely, mutta velvoittavuuden voidaan katsoa tulevan perintökaaren säännöksen (PK 23:3.2) muotoilusta ”*Jako... pesänjakajan toimitettava, pesänjakajan toimitettava, jos osakas sitä vaatii tai jonkun osakkaan osuus pesästä on ulosmitattu.*”.

ulosottoviranomaiselle hallintovaltuuden toimia kuolinpesässä sekä rajoittaa kuolinpesän toimintaa, tekemättä jättäminen voidaan myös mieltää ulosottoviranomaisen toimenpiteeksi.¹⁷²

Leskipesäratkaisussa on ulosoton hakijalla ollut keskeinen rooli. Ulosoton hakija on valituksessaan ilmaissut tahtotilansa pysyttää kuolinpesän *status quo* niin kauan kuin lesken hallintaoikeus on voimassa eikä kuolinpesän jakamisesta ole esitetty vaatimusta. Tapauksessa on ollut kyse pesäosuuden ulosmittauksesta sellaiseen velkaan, jonka ulosottoperuste on vanhentunut. Itseoikaisu olisi johtanut ulosmittauksen perumiseen ja velan perintäkelvottomuuteen pakkotäytäntöönpanon kautta¹⁷³. Maksusaantioikeuden ja yleisen joutuisuusvaatimuksen välisessä punninnassa on tämä voinut osaltaan vaikuttaa siihen, että pesäosuuden ulosmittaus on katsottu voivan jättää voimaan määrittämättömäksi ajaksi. Tämä voitaneen tulkita ulosoton hakijan kohdalla siten, että tämä luopuu oikeudestaan saada suoritus saatavalleen ulosmitatun omaisuuden rahaksi muuttamisen kautta mahdollisimman nopeasti. Toisaalta oikeustapaus on lähtenyt 13.9.2011 tehdystä ulosmittauksesta. Tällöin prosessijohto on jo ollut ulosottoviranomaisella eikä ulosoton hakija voi vaatia toimitusmenettelyn aloittamista¹⁷⁴.

¹⁷² Tuunainen 2015, s. 419-423.

¹⁷³ Tämän osalta on myös lausuttu Itä-Suomen hovioikeudessa esitetystä eriävässä mielipiteessä.

¹⁷⁴ Ks luku 3.3 sekä *virallisperiaate* ja luku 4.3 sekä *toimitusmenettelyn merkitys*.

4 SOPIMUSMENETTELY

Sopimusmenettely on osakkaiden välinen, sopimukseen perustuva perinnönjakoprosessi. Se kuuluu määräämisperiaatteeseen, ja erillistäytäntöönpanossa sitä rajoitetaan ainoastaan pesäosuuden ulosmittauksen oikeusvaikutuksilla. Sopimusmenettelyprosessin toimintaraamit perustuvat pesäosuuden ulosmittauksesta velallisperilliselle tulevaan määräämiskieltoon¹⁷⁵, kuolinpesälle annettuun määräämiskieltoon¹⁷⁶ sekä pesäosuuden myyntikieltoon¹⁷⁷. Sopimusmenettelyprosessin mahdollisuudet tulevat määräämistoimiluvasta¹⁷⁸ ja hallinnointitoimiluvasta¹⁷⁹. Aikajana pesäosuuden ulosmittauksesta toimitusmiehen toimittamaan perinnönjakoon on pitkä ja sen aikana voidaan toimia muunlaisen jakoratkaisun aikaansaamiseksi. Sopimusmenettelyprosessin toteutumista edesauttaa osakkaiden pyrkimys olla purkamatta kuolinpesää.

Sopimusmenettely tarkoittaa tutkielmassa koko sopimusjaon toimittamiseen tähtäväää perinnönjakoprosessia sisältäen sekä osittaisen perinnönjaon että kokonaisjaon. Nämä jakovaihtoehdot eritellään tarvittaessa. Sopimusmenettely on käsitteenä laajempi kuin toimitusmenettely, koska toimitusmenettely on määritelty lainsäädännössä tarkemmin kuin sopimusmenettely.

4.1 Sopimusjako

Sopimusjako on sopimusmenettelyn tavoite. Se tarkoittaa osakkaiden yhteistä, yksimielistä päätöstä perinnönjaosta¹⁸⁰. Yksimielisyydestä seuraa, että moiteoikeudesta luovutaan ja perinnönjako tulee välittömästi lainvoimaiseksi¹⁸¹. Perinnönjako on joko *osakkaiden tekemä sopimusjako* tai *pesänjako* *jan tekemä sopimukseen perustuva toimitusjako*¹⁸². Sopimusjako on jakointressin kannalta vapaampi kuin toimitusjako ja mahdollistaa kuolinpesän säilyttämisen jakamattomana. Lesken avio-oikeus täytetään perinnänjaossa tehtävällä osituksella ja sen myötä lesken osakkuus päättyy. Sopimusjakoon tarvitaan lesken lupa osakkuuden määräytyessä perimysjärjestyksen tai yleistestamentin kautta, mutta

¹⁷⁵ UK 4:37. Määräämiskielto kohdistuu ulosmitattuun omaisuuteen.

¹⁷⁶ UK 4:78. Määräämiskielto kohdistuu jäämistöomaisuuteen.

¹⁷⁷ UK 4:79. Määräämiskielto kohdistuu ulosmitattuun pesäosuuteen.

¹⁷⁸ UK 4:39. Määräämistoimilupa kohdistuu ulosmitattuun omaisuuteen.

¹⁷⁹ UK 4:79. Hallinnointitoimilupa kohdistuu jäämistöomaisuuteen.

¹⁸⁰ Linna 2007, s. 362-363; Kangas 2013, s. 491-492; Kangas 2017, s. 197.

¹⁸¹ Linna & Leppänen 2015, s. 380.

¹⁸² Kangas 2013, s. 492.

ei sen perustuessa avio-oikeuteen.¹⁸³ Vaikka lainsäädäntö pitää toimitusjakoa lähtökohtana, asianosaisten kannalta voidaan perinnönjaon mallijärjestyksenä ulosottomenettelyssä olevan *sopimusjako-pesänjakajan toimittama sopimusjako-toimitusjako*. Tälle tulkinnalle löytyy tukea lain esitöistä.¹⁸⁴ *Ulosottomenettely* voitaneen pesäosuuden ulosmittauksen kohdalla määritellä aikajänteeksi, joka alkaa pesäosuuden ulosmittauksesta ja päättyy toimitusjaosta tehtävän jakoluettelon allekirjoittamiseen. Sopimusjako on arvioitu kokonaisvaltaisesti kustannustehokkaaksi ratkaisumalliksi sekä velallisperilliselle että ulosoton hakijalle jo vuonna 1964¹⁸⁵.

4.2 Sopimusjaon aineellinen perusta

Sopimusjako on ulosottoviranomaisen näkökulmasta tehokas työkalu kahdesta syystä: se tuottaa lopputuloksen eikä edellytä ulosottoviranomaiselta aktiivista toimintaa. Osakkaiden näkökulmasta sopimusjako on toivottava työkalu kahdesta syystä: osakkailla on mahdollisuus sopia perinnönjaosta haluamallaan tavalla eikä kuolinpesää ole pakko purkaa. Sopimusmenettelyprosessin käyttöä tulisi arvioida tapauskohtaisesti ja sen aloittamisessa voitaisiin käyttää kaksivaiheista harkitsemisprosessia. Ensimmäisessä vaiheessa tulisi tehdä arvio sopimusjaon mahdollisuudesta. Tämä on sopimusmenettelyn *aineellinen perusta*.

Korviketäyttö. Velka voidaan kuitata suoritetuksi *korviketäytöllä*. Korviketäyttömalleja ovat *sijais-suoritus*, *kuittaus* ja *velan uudistaminen*. Sijais-suoritus on maksusuorituksen sijaan tehty suoritus velan lakkauttamiseksi.¹⁸⁶ Kuittauksessa velkojan ja velallisen vastasaaminen täsmäytetään ja ne nol-laavat toisensa samassa määrin¹⁸⁷. Velan uudistamisessa (*novaatio*) on kyse vanhan velan korvaamisesta uudella velalla ja se lopettaa alkuperäisen takaajavastuun¹⁸⁸. Vaikka kuittauksesta on olemassa

¹⁸³ Tuunainen 2015, s. 390-395.

¹⁸⁴ HE 13/2005, s. 195.

¹⁸⁵ HE 6/1964, s. 3.

¹⁸⁶ Halila & Ylöstalo 1980, s. 37; Aurejärvi 1986, s. 278-281; Hemmo 2013, s. 109. *Datio in solutum* on suorituksesta sijais-suoritusvälineellä maksuvälineen sijaan. Sijais-suoritus edellyttää velkojan hyväksyntää, jotta se lakkauttaisi velan.

¹⁸⁷ Halila & Ylöstalo 1980, s. 43-50; Aurejärvi 1986, s. 279; Aurejärvi 1986, s. 279; Hemmo 2013, s. 109; Kaisto (2001b, s. 458-460) käyttää kuittauksesta käsitettä *korvikesuoritus* ja se voidaan tehdä sopimuksella. *Lakiperusteinen* kuittaus tarkoittaa toisen osapuolen ilmoitusta käyttäen oikeutta kuitata vastasaatava vapaa-muotoisella ilmoituksella. Kuittausedellytyksiä ovat saatavan samanlaatuisuus, perimiskelpoisuus ja vastak-kaisuus.

¹⁸⁸ Halila & Ylöstalo 1980, s. 65; Aurejärvi 1986, s. 280-281; Hemmo 2013, s. 115.

ulosottokaassa nimenomaiset säännökset¹⁸⁹, sitä eikä korviketäyttöä ylipäättään voida pitää ulosottomenettelyssä käyttökelpoisena ratkaisuna ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttamisessa.

Luovuttaminen. Pesäosuuden luovuttaminen tarkoittaa sen antamista toiselle henkilölle¹⁹⁰. Luovutusprosessin edellytys on perinnön vastaanottaminen, koska vasta sen jälkeen voidaan määritellä luovutuksensaaja. Pesäosuuden ulosmittauksen kannalta tällä ei ole merkitystä, koska luovutus on mahdollista tehdä vasta perinnön vastaanottamisen jälkeen.¹⁹¹ Luovuttaminen on perillisen määräämistoimi, joka tulee tehdä kirjallisesti ja joka luovuttajan tulee allekirjoittaa¹⁹². Se voi olla vastikkeellinen tai vastikkeeton sekä voidaan tehdä niin osittaisluovutuksena kuin kokonaisluovutuksena¹⁹³. Luovuttaminen voi olla myös kuolinpesämuodon hallinnointikeino, sillä mono-osakaspesä voi syntyä myös ensisaajien tekemän kokonaisluovutuksen kautta. Tällöin kaikki pesäosuudet luovutetaan samalle henkilölle, tapahtuu jäämistöomaisuuden omistajanvaihdos ja prosessi korvaa perinnönjaon.¹⁹⁴ Vastikkeellinen luovutus voitaisiin taas katsoa koko jaottoman yhteisomistusesineen realisoinniksi. Tällöin kyseessä on *reaalinen jako*.¹⁹⁵ Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että ulosmitatun omaisuuden luovutusoikeus olisi aina ulosottomenettelyssä tapahtuvaan myyntiin asti. Luovutusoikeus korostaa velallisperillisen *luovutuskompetenssia*, jonka perusteella tulisi mahdollistaa *velallislähtöinen realisointi*.¹⁹⁶

Lunastus. Omistajamäärän supistamisessa on kyseessä velallisen osuuden *lunastus*. Se ei edellytä velallisen tai ulosoton hakijan suostumusta.¹⁹⁷ Tavanomaisen yhteisomistusesineen kohdalla on ulosottoviranomaisella sekä mahdollisuus että velvollisuus tarjota ulosmitatun osuuden lunastusta toiselle yhteisomistajalle. Moniosakaspesän kohdalla voisi muilla osakkailla olla intressi säilyttää kuolinpesä

¹⁸⁹ UK 2:22; UK 2:23.

¹⁹⁰ PK 17:3.

¹⁹¹ Kangas 2002, s. 135; Kangas 2013, s. 457.

¹⁹² Linna 2008b, s. 156. Luovuttaminen rinnastuu esimerkiksi lahjan antamiseen. Perinnön luovuttaminen tulee erottaa perinnöstä *luopumisesta* (PK 17 luku; UK 4:81).

¹⁹³ Tuunainen 2015, s. 126.

¹⁹⁴ Mikkola 2017, s. 87. Kuolinpesän status ei kuitenkaan muutu sen pysyessä samana lainvoimaiseen perinnönjakoon asti.

¹⁹⁵ Zitting & Rautiala 1971, s. 18.

¹⁹⁶ Tuunainen 2015, s. 408; Kangas 2019, s. 554. Terminologisesti tutkielmassa käytetään muotoja *ulosottomyynti* ja *velallislähtöinen realisointi*, koska eksekutiivinen myynti ja ei-eksekutiivinen myynti ovat vaikeakäyttöisiä. Tuunainen käyttää prosessista myös muotoa *purkaa se kokonaisuus, johon oikeus kohdistuu* ja käsitteenä velallislähtöinen realisointi voisi korostaa kyseessä olevan *realisointitapa* tai *rahaksi muuttamisen prosessi*.

¹⁹⁷ Linna & Leppänen 2015, s. 383.

jakamattomana eikä yhden pesäosuuden rahaksi muuttaminen vaikuttaisi kuolinpesään. Kuolinpesä säilyisi itsenäisenä juridisena henkilönä omistajapohjan muuttuessa ja siitä huolimatta.¹⁹⁸

(*Maksu*)*interventio* eli *maksuväliintulo*. Maksuväliintulo tarkoittaa kolmannen osapuolen velallisen puolesta suoraan velkojalle tekemää vapaaehtoista maksutransaktiota, jolla suoritetaan päävelka kokonaisuudessaan. Kolmannen osapuolen tekemä suoritus täyttää maksuvelvollisuuden ja johtaa velkasuhteen päättymiseen, mutta ei muuta alkuperäistä velallinen-velkoja -suhdetta. Maksutransaktion oikeusvaikutus on sama kuin alkuperäisen velallisen tekemällä suorituksella.¹⁹⁹ Suorituksen hyväksyttävyyden ja maksutapa on tapauskohtainen arviointikysymys, mutta yleisesti sitä pidetään hyväksyttävänä eikä maksuun käytettävien varojen alkuperällä ole merkitystä. Maksuväliintulo edellyttää myös sitä, että sivullisen oikeuksia ei loukata.²⁰⁰ Velallisperillisen vastustuksella ei ole asiassa merkitystä²⁰¹. Maksuväliintulosta ei ole kyse, jos kolmas osapuoli luulee maksavansa omaa velkaansa. Tällaisessa tilanteessa maksaja ei toimi varsinaisen velallisen puolesta, vaan luulee toimivansa oman velkansa maksajana. Suoritus pitää tehdä tietoisesti ja maksaja toimii aktiivisesti omasta halustaan: suorituksen tarkoitus on velan maksu. Yhteisvastuullisen velan kohdalla voidaan joutua tilanteeseen, jossa maksetaan tietämättä velkaa toisen puolesta ylittämällä oma maksuvelvollisuusosuus. Tällaisen suorituksen hyväksyminen maksuväliintuloksi laajentaisi käsitettä, mutta ulosottoviranomaisen ja ulosoton hakijan kannalta tällä ei ole merkitystä. Maksusuoritus liittyy velallisperillisen ja velan sijaismaksajan välille muodostuvaan uuteen oikeussuhteeseen. Maksuväliintulon toteutumisen edellytys on edelleen koko velan maksu velallisen puolesta eikä osasuorituksessa ole kyse maksuväliintulosta, vaan tavanomaisesta osamaksusta.²⁰² Maksuväliintuloa ei ole lainsäädännöllisesti säännelty²⁰³, mutta Korkein oikeus on prejudikaatissaan linjannut maksuväliintuloa²⁰⁴. Sen kohdalla noudatetaan siviilioikeuden yleisiä oppeja ja se on sopimusperusteisesti mahdollinen myös muussa kuin

¹⁹⁸ Tuunainen 2015, s. 18. Tuunainen vertaa pesäosuutta osakeyhtiön osakeomistukseen, jonka rahaksi muuttaminen ei tarkoita yhtiön purkamista.

¹⁹⁹ Hakulinen 1931, s. 231; Hakulinen 1965, s. 52; Halila & Ylöstalo 1980, s. 23; Aurejärvi 1986, s. 284; Hemmo 2001, s. 140; Kangas 2006, s. 45; Lohi 2011, s. 132; Tuunainen 2015, s. 410-411; Aarnio & Kangas 2016, s. 1017. Alkuperäinen velallinen-velkoja -suhde muuttuu vain velkojan suostumuksella. Päävelan maksu päättää myös mahdollisen takauksen voimassaolon.

²⁰⁰ Tuunainen 2015, s. 410.

²⁰¹ Aarnio & Kangas 2009, s. 982; Aarnio & Kangas 2016, s. 1019.

²⁰² Hakulinen 1965, s. 401; Halila & Ylöstalo, 1980, s. 23; Hemmo 2001, s. 140; Tuomisto 2005, s. 858.

²⁰³ Kangas 2006, s. 46; Aarnio & Kangas 2009, s. 982; Aarnio & Kangas 2016, s. 1019.

²⁰⁴ KKO 1997:198: *...Korkein oikeus toteaa, että muun kuin velallisen itsensä suorittama tilillepano hänen pankissa olevalle tililleen, jolla on velkasaldo, voidaan rinnastaa pankille olevan velan maksuun, koska varojen kirjautuessa tilille ne ovat tulleet velallisen omaisuudeksi. Oikeudellista merkitystä ei ole sillä, että varat välittömästi tulevat käytetyiksi velkasaldon kattamiseen.*

alkuperäisen velallisen ja maksuhalukkaan henkilön välisessä suhteessa²⁰⁵. Maksuväliintulon avulla ulosottovelka voidaan suorittaa tehokkaasti suhteessa ulosoton hakijaan. Velallisperillisen kohdalla tarkoittaa maksuväliintulo sen ulosottovelan maksua, jonka perusteella pesäosuuden ulosmittaus on tehty. Koska jokainen ulosmittaus on kiinnitetty tiettyyn velka-asiaan, pesäosuuden ulosmittauksen saa raukeamaan maksamalla kyseinen ulosottovelka kokonaisuudessaan. Myös ulosottomenettelyn täytäntöönpanotapa voi johtaa tilanteeseen, jossa ulosottovelkaa jää jäljelle pesäosuuden ulosmittauksen tullessa perutuksi.²⁰⁶ Ulosoton hakijan kannalta ei ole merkitystä sillä, kuka tosiasiallisesti täyttää (pää)velan maksuvelvollisuuden. Velkasuhteen kannalta merkitystä on vain sillä, että koko maksuvelvollisuus tulee täytetyksi. Ainoa ehto maksuvelvollisuuden päättymiselle on maksusuoritus oikealle velkojalle.²⁰⁷ Maksuväliintulon kohdalla tulee muistaa, että jäämistöomaisuuden käyttö sen tekemiseen edellyttää ulosottoviranomaisen hallinnointitoimilupaa²⁰⁸.

Panttaaminen. Jäämistöomaisuus kokonaisuudessaan, siihen kuuluva omaisuuserä tai jäämistöomaisuuteen kohdistuva erillisoikeus voidaan pantata lainan vakuudeksi. Kuolinpesän kohdalla tämä edellyttäne osakkaiden yksimielisyyttä.²⁰⁹ Panttaus on hallinnointitoimilupaa edellyttävä yksittäiseen jäämistöomaisuusesineen kohdistuva toimenpide²¹⁰. Sen avulla voidaan saada varoja velallisperillisen velan maksamista varten, mutta kyse ei ole perinnönjaosta. Panttaus voisi olla mahdollinen suoritettaessa koko ulosottovelka. Koko ulosottovelan maksaminen mahdollistaisi myös perinnönjaon ulosmittauksen lakkaamisen jälkeen.

Varojen jako ennen perinnönjakoa. Kuolinpesästä on mahdollista jakaa varoja ennen perinnönjakoa toimittamalla osittainen sopimusjako noudattamalla toimitusjaossakin käytettäviä periaatteita²¹¹. Se toimitetaan lakisäateisellä perusteella ja jakonormin mukaisesti vastaa jako-osuus lainsäädännön säättämää määrää²¹². Pesäosuus konkretisoituu luovuttamalla velallisperilliselle jäämistöomaisuudesta tietyt, yksilöidyt esineet ja/tai oikeudet²¹³. Kyseessä on hallinnointitoimenpide, joka edellyttää

²⁰⁵ Aarnio & Kangas 2009, s. 982; Aarnio & Kangas 2016, s. 1019.

²⁰⁶ Tuunainen 2015, s. 412.

²⁰⁷ Aurejärvi 1986, s. 276.

²⁰⁸ Linna & Leppänen 2015, s. 383. Tutkielmassa ei oteta kantaa siihen, miten ilman hallinnointitoimilupaa tehty maksuväliintulo vaikuttaa pesäosuuden ulosmittaukseen jatkossa.

²⁰⁹ Linna & Leppänen 2007, s. 217. Jos leski on osakas avio-oikeuden perusteella, hänen lupaansa sopimusjakaan ei tarvita.

²¹⁰ UK 4:37; Wrede 1947, s. 447-449; Koulu & Lindfors 2009, s. 289-290. Pantattavan jäämistöomaisuusesineen tulee olla sekä varallisuusarvoinen että olla luovutettavissa. Tämä perusteella tulisi arvioida pesäosuuden panttausmahdollisuutta. Ks. myös alaviite 103.

²¹¹ Linna & Leppänen 2015, s. 381; Koponen 2017, s. 64.

²¹² HE 13/2005, s. 196.

²¹³ Linna & Leppänen 2015, s. 381.

jakosuostumusta ja jakolupaa. Jakosuostumus voi olla myös ehdollinen olleen riippuvainen esimerkiksi perinnöksi tulevan omaisuuden realisointikertymästä²¹⁴. Pesäosuuteen kohdistettu ulosmittaus jatkuu suoraan tällaiseen omaisuuteen, joten ulosottoviranomaisella voitaisiin katsoa olevan ohjaava ja valvova rooli.

Velan anteeksianto. Velan anteeksianto on velkojan yksipuolinen ja ehdoton lupaus luopua vastikkeetta saamisestaan. Se ei edellytä velallisen suostumusta. Velkasuhde päättyy velallisen saadessa tiedon velkojan tahdonilmaisusta.²¹⁵

Velan osittainen anteeksianto eli akordi. Akordi on velan sopimusperusteinen anteeksianto eli *kertasuoritus*. Se jaetaan vapaaehtoiseen akordiin ja pakkoakordiin. Vapaaehtoinen akordi tarkoittaa asi-anosaisten hyväksymää sopimusta, kun pakkoakordissa riittää velkojien määräänemmistöinen päätös.²¹⁶ Akordin perusteella velkoja saa osasuorituksen ja antaa osan saatavasta anteeksi²¹⁷. Sopimusjaon toimittamisen edellytykset ovat osakkaiden yksimielisyys ja ulosoton hakijan suostumus. Tämän voidaan katsoa tarkoittavan osakkaiden, ja jopa kuolinpesän, mahdollisuutta tarjota ulosoton hakijalla akordi. Vaihtoehtoa voidaan pitää varteenotettavana velanmaksumallina tilanteessa, jossa kuolinpesän jakamisen voidaan katsoa venyvän määrittämättömän ajan päähän esimerkiksi leskipesässä olevan elinikäisen hallintaoikeuden takia. Vaihtoehtoa tulisi selvittää erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa velallisperillinen on merkittävästi velkaantunut ja pesäosuuden arvo on pieni.

4.3 Sopimusjaon lainopillinen perusta

Ulosottoviranomaisen tulee suhteellisuusvaatimuksen perusteella edistää sopimusjaon toteutumista. Se antaa osakkaille oikeuden esittää sopimusjakoluonnos ennen kuin ulosotto tekee päätöksen jakotavasta.²¹⁸ Tämä on sopimusmenettelyn *lainopillinen perusta*.

²¹⁴ Linna & Leppänen 2015, s. 377; Tuunainen 2015, s. 395. Tämä johtuu siitä, että pesäosuuden tosiasiallinen arvo on selvitettävissä vain perinnönjaon kautta.

²¹⁵ Halila & Ylöstalo 1980, s. 70; Hemmo 2013, s. 115.

²¹⁶ Halila & Ylöstalo 1980, s. 71-73. Pakkoakordi liittyy konkurssimenettelyyn eikä sillä ole käyttötarkoitusta ulosottomenettelyssä.

²¹⁷ Halila & Ylöstalo 1980, s. 70, Norros 2018, s. 571.

²¹⁸ Tuunainen 2015, s. 389.

Jakolupa. Sopimusjako on hallinnointitoimi. Sen edellytys on ulosottoviranomaisen hallinnointitoimilupa eli *jakolupa*.²¹⁹ Hallinnointitoimilupa voidaan nähdä kuolinpesän subjektiivisena oikeutena. Hallituksen esityksessä ulosottoviranomaiselle jätetään toimitusmenettelyn aloittamista koskeva harkintavalta, jonka kohdalla nimenomaisesti korostetaan yhteishallinnon mahdollisuutta toimittaa pesänselvitys. Tämän perusteella tulee yhteishallinnolla kuolinpesän ensisijaisena hallinnointimuotona olla kokonaisuudessaan mahdollisuus tehdä myös hallinnointitoimenpiteitä. Toimitusmenettely on pesäosuuden ulosmittaustilanteessa vaihtoehto eikä pakko.²²⁰ Jakolupaedellytyksiä on kaksi: *tarkoituksenmukaisuus* ja *ulosoton hakijan maksunsaannin turvaaminen*.²²¹

Jakosuostumus. Jakoluvan myöntämistä edeltää ulosoton hakijan *jakosuostumus*. Se tulee ulosottoviranomaisen pyytää, jos sopimusjako vaikuttaa maksunsaantioikeuteen.²²² Jakosuostumusmenettely turvaa ulosoton hakijan asemaa ja jakosuostumus poistaa sopimusjakoa koskevan moiteoikeuden muilla kuin perintökaaren säätämällä moiteperusteilla sen tarpeellisuuden riippuessa perinnönjakovasta. Moiteperusteet ovat sopimusjaon muotoperuste ja toimitusjaosta puuttuva osakassopimus. Jakosuostumusta ei tarvita toimitusjakoon sen ollessa tuomioistuimen osoittaman pesänjakajan käyttämä perinnönjakomuoto. Jakosuostumusta ei ole tarpeellista kysyä velallisperillisen koko saatavan kertyessä pesäosuudesta tulevilla varoilla eikä liene syytä kysyä silloinkaan, jos velallisella on vain yksi velkoja ulosottomenettelyssä. On hyvä huomata, että ulosoton hakijan moiteoikeus säilyy ilman nimenomaista moiteoikeudesta luopumista.²²³ Jakosuostumuksen kohdalla tulee muistaa, että se on ulosoton hakijan hyväksyntä kuolinpesän hallinnointitoimenpiteelle ja perustuu samoihin säännöksiin kuin ulosottoviranomaisen myöntämä jakolupa. Sen pyytämällä on merkitystä erityisesti silloin, kun ulosoton hakijoita on useita.²²⁴

²¹⁹ Linna & Leppänen 2007, s. 217. Jakolupa on ulosottoviranomaisen hyväksyntä ja se perustuu sekä perintökaaren (23:3.2§) että ulosottokaaren (4:78) säännöksiin. Jakolupa tarvitaan niin osakkaiden tekemään sopimusjakoon kuin pesänjakajan tekemään sopimukseen perustuvaan toimitusjakoon.

²²⁰ HE 13/2005, s. 105-106; Linna 2019b, s. 177.

²²¹ UK 4:39. Ulosottoviranomaisen tulee tarkistaa ulosottokaaren asettamat vaatimukset.

²²² Linna 2008b, s. 155; Linna 2019b, s. 177. Perintökaaren säännösteksti on tiukempi kuin ulosottokaaren säännösteksti (PK 23:3.2: ... *velkoja, jonka oikeutta jako koskee, ...suostuu, ulosottomies saa antaa... luvan...* contra UK 4:78: ...*ulosottomiehen tulee antaa... lupa, jollei toimi vaaranna hakijan maksunsaantia...*). Oikeuskirjallisuudessa suostumuksen pyytämisestä on muotoiltu lyhemmin kuin perintökaareissa (Linna 2007 s. 363: ...*hakijan suostumus on tarpeen, jos jako koskee hänen oikeuttaan.*). Hallituksen esityksessä (13/2005, s. 195) sanamuoto ja tulkinta ovat sallivampia ja juostavampia kuin perintökaareissa.

²²³ PK 23:3.2; PK 23:10; HE 13/2005, s. 195; Linna & Leppänen 2015, s. 379; Tuunainen 2015, s. 398. Jakosuostumukseen kuuluu luopuminen oikeustoimilakiin sisältyvästä moiteoikeudesta (33§).

²²⁴ Tammi-Salminen 2001, s. 79-80. Velkojakollisio on sivullissuhteessa tapahtuvaa takautuva kollisio, joka tapahtuu oikeuden siirtyessä ensiomistajalta uudelle omistajalle. Kuolinpesän kohdalla ei tätä tapahdu, jos jäämistöomaisuus realisoidaan ja perinnönjako tapahtuu jakamalla siitä tulevat varat.

Läsnäolo perinnönjakotilaisuudessa. Ulosoton hakijan oikeusturvaa ja ulosottoviranomaisen viranomaisasemaa korostaa läsnäolo-oikeus perinnönjakotilaisuudessa²²⁵. Perintökaari säättää toimitusmiehen velvollisuudesta pyrkiä sopimusjakoon ennen toimitusjaon toimittamista. Toimitusmiehenkin toimittamassa sopimusjaossa kuolinpesä voidaan jakaa vain osittainen, sillä kokonaisjaon pakkoa ei ole. Toimitusmiehen toimittama sopimusjako edellyttää myös jakosuostumusta. Koska ulosottoviranomaisella on tiedonsaantioikeus perinnönjakotilaisuudesta etukäteen, ulosottoviranomainen voisi tiedustella ulosoton hakijan jakosuostumuksen etukäteen ja sisällyttää siihen oikeuden hyväksyä perinnönjakotilaisuudessa esitetty sopimusjako. Ulosotto voisi myös edustaa ulosoton hakijaa. Ulosottoviranomaisen läsnäolo perinnönjakotilaisuudessa voisi edesauttaa sopimusjaon syntymistä. Se edellyttää kuitenkin yksimielisyyttä eikä toteudu yhdenkin osakkaan puuttuessa perinnönjakotilaisuudesta.²²⁶ Perinnönjakotilaisuudessa tapahtuvassa sopimusjaossa ulosottoviranomaisen tulee pyrkiä saamaan aikaiseksi jako, jossa velallisperilliselle kohdistuu helposti realisoitavissa oleva jäämistöomaisuus. Tämä edellyttää ulosottoviranomaiselta osaamista arvioida myynnin mahdollisuus. Lähtökohtana on olemassa oleva perukirja, jossa omaisuus on luetteloitu. Toimenpiteen voidaan katsoa olevan mahdollinen perintökaaren säännöksen perusteella.²²⁷ Ulosottoviranomaisella voidaan katsoa olevan vaikutus perinnönjakoesitykseen. Se voi tapahtua perinnönjakotilaisuudessa esimerkiksi vetoamalla ulosmittausjärjestykseen²²⁸.

Toimitusmenettelyn merkitys. Ulosottoviranomaisen hallintovaltuuden ymmärtäminen on työkalu sopimusjaon saavuttamisen kannalta²²⁹. Kyseessä on merkittävä *lainkäyttöoikeus* myös suhteessa muihin asianosaisiin, sillä pesäosuuden ulosmittaus voi hidastaa, jopa estää, kuolinpesän toimintaa²³⁰. Lainkäyttöoikeus on myös *lainkäyttömahdollisuus*, mikä konkretisoituu asianosaisasemana ja oikeutena aloittaa toimitusmenettely. Moniosakaspesässä voi se johtaa ristiriitaan muiden osakkaiden intressien kanssa, jos tahtotila on säilyttää kuolinpesä jakamattomana. Ulosoton hakijan intressipiirissä on saada suoritus saatavalleen, mutta ulosoton hakija ei voi lain perusteella vaatia ulosottoa tekemään toimitusmenettelyhakemusta. Toisaalta lainsäädäntö ei anna ulosoton hakijalle mahdollisuutta estää ulosottoa tekemästä toimitusmenettelyhakemusta. Toimitusmenettelyn aloittamisen estäminen voisi

²²⁵ UK 4:82.2. Perintökaari (23:7.3) säättää toimitusmiehelle ilmoitusvelvollisuuden ulosottoon perinnönjakotilaisuuden ajankohdasta.

²²⁶ PK 23:3.2.

²²⁷ PK 23:8.

²²⁸ HE 13/2005, s. 196.

²²⁹ Hallintovaltuus antaa attraktioperiaatteen (*itsenäinen ratkaisuvallta*) kanssa ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden tehdä velallisperilliseen vaikuttavia päätöksiä.

²³⁰ Tuunainen 2015, s. 18. Ulosottoviranomaisella tulee olla mahdollisuus ratkaista jäätyneen kuolinpesän ongelma. Siitä huolimatta ulosottoviranomaisen ei tule toimia kuolinpesän toimintaa hallinnoivana tai kontrolloivana subjektina, vaan aktiivisena ratkaisujen etsijänä.

tulla kysymykseen tilanteessa, jossa pesäosuuden arvo voisi nousta tai siitä voisi kertyä juoksevaa tuottoa. Toimitusmenettelyn aloittamismahdollisuus voisi lisätä moniosakaspesän halua selvittää ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttamista ilman perinnönjakoa. Toimitusmenettelyn alkamisen jälkeen ulosottoviranomaisen tulisi suhtautua pidättyväisesti sopimusjaon edistämiseen²³¹. Toimitusmenettelyn aloittamista voidaan käyttää pesänselvitysprosessia tehostavana keinona koko kuolinpesän olemassaolon ajan, sillä toimitusmiehen määräämistä voidaan hakea aina perinnönjaon lainvoimaisuuteen asti²³².

4.4 Yhteenveto sopimusmenettelystä

Yleisellä tasolla kaikki velanmaksuun tarkoitetut suoritukset voidaan hyväksyä, mikä mahdollistaa sopimusoikeudellisen sopimusvapauden käyttämisen hyvinkin laajassa mittakaavassa. Sopimusoikeus on käytännön merkitykseltään suurin, kun tutkitaan yksityisoikeudellisia velvoitesuhteita.²³³ Sopimusmenettely tulisi arvioida maksuvelvollisuuden loppumisen näkökulmasta sekä tarkastella sopimusoikeudellisia periaatteita ja linjauksia siitä, missä kulkevat osapuolten mahdollisuudet sopia asiasta²³⁴. Sopimusmenettely on kustannustehokas vaihtoehto tilanteessa, jossa toimitusmenettely johtaa jako-osuuden nolla-arvoon jäämistöomaisuudeltaan pienessä kuolinpesässä²³⁵. Sopimusmenettelyssä voidaan allokoida kuolinpesän omaisuutta tai vaihtoehtoisesti voidaan päätyä osittaiseen sopimusjakoon²³⁶. Sopimusmenettely on ulosottoviranomaisen perintätoimintaa auttava toimintamalli, sillä se tehdään yhteisymmärryksessä ja yksimielisesti osakkaiden kesken. Sopimusjaon saavuttamiseen kannustaa ulosottoviranomaisen oikeus aloittaa toimitusmenettely, jos sopimusjakoa ei saavuteta²³⁷. Sopimusmenettelyn kohdalla on kuitenkin kyse laajemmasta käsitteestä kuin sopimusjako. Sopimusmenettelyyn tulee sisällyttää kaikki toimenpiteet, jotka edesauttavat velallislähtöistä

²³¹ Arento 1971, s. 297, PK 23:3.2 ja soveltuvin näkemyksin UK 4:79.2. Tämä johtuu siitä, että voimassa oleva lainsäädäntö esittää ulosottoviranomaisen ainoaksi vaihtoehdoksi toimitusmenettelyn pesäosuuden ulosmittaustilanteessa.

²³² Aarnio & Kangas 2016, s. 506. Perinnönjako voidaan aloittaa, kun pesänselvitys on päättynyt (PK 23:2.3) ja perinnönjako saa lainvoiman kuusi (6) kuukautta sen päättymisen jälkeen (PK 23:10.1). Moitekanteen nostamisesta luovutaan ilmoituksella olematta moittimatta jakoa.

²³³ Hakulinen 1931, s. 231; Hemmo 2013, s. 5; Tuunainen 2015, s. 410-411.

²³⁴ Kaisto 2001b, s. 732-733.

²³⁵ Linna 2008b, s. 155.

²³⁶ Tuunainen 2015, s. 393.

²³⁷ Saarenpää 1980b, s. 25. Saarenpää havainnollistaa siirtymistä sopimusmenettelystä toimitusmenettelyyn jatkumona ja siirtymistä perintökaaren 19 luvusta perintökaaren 23 lukuun.

realisointia. Sopimusmenettely on *pehmeä perintäkeino*. Se kannustaa velallisperillistä oma-aloitteisuuteen ja korostaa myös asianosaisten välistä sovinnollisuutta.²³⁸

Sopimusmenettelyn ydin on *pääsitoumuksen* täyttäminen muuttamalla ulosmitattu pesäosuus *maksuvelvollisuuden täyttäväksi konkreettiseksi suoritukseksi*. Suoritus on veloitteen täyttävä transaktio ja se voi tapahtua millä tahansa velkojan maksunsaanti-intressin täyttävällä suorituksella.²³⁹ Sopimusmenettelyssä varsinaisen työn tekee velallisperillinen, yhteishallintopesä tai toimitusmies. Ulosottoviranomaisen tehtäväksi jää antaa lupa määräämistöimelle, ottaa vastaan ja koehdotus ja (tarvittaessa) selvittää jakosuostumus sekä antaa jakolupa. Ulosottoviranomaisen rooli tulisi nähdä lähinnä avustavana laillisuusvalvojana, joka korostuu erityisesti dialogissa kuolinpesän hoitajan kanssa tarjottaessa vaihtoehtoja saada suoritus tehtyä. Suoritusmuodon valinnassa ulosottoviranomaisen tulisi käyttää tapauskohtaista arviointia, sillä sama suoritusmuoto ei soveltune aineelliseksi ratkaisuksi jokaiseen tilanteeseen. Ulosottoviranomaisen näkökulmasta käyttökelpoinen suoritusmuoto voitaneen valita sen perusteella, kuka hoitaa sopimusmenettelyä. Olennaista on se, että (pää)velan maksuvelvollisuus päättyy kuitenkin ainoastaan ”oikean suorituksen nojalla”²⁴⁰. Kyse on lainsäädännön asettamista rajoista dispositiivisuus-indispositiivisuus -akselilla²⁴¹.

(Pesäosuuden) luovutus voisi olla suoritusinstrumentti, kun velallisperillinen hoitaa itse pesäosuuden rahaksi muuttamista. Luovutus on mahdollista tulkita ulosottoviranomaisen luvalla tehtäväksi, vastikkeelliseksi siirroksi uudelle omistajalle luovutuskorvauksen ollessa pesäosuuden arvo. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kanta, jonka mukaan velallisperillisellä on oikeus prosessoida omasta puolestaan velallislähtöisessä realisoinnissa. Tällaisessa tapauksessa toimitaan ulosottoviranomaisen luvalla eikä velallisperillinen tarvitse muiden osakkaiden lupaa luovutukselle. Muiden osakkaiden tietoisuutta voidaan pitää olennaisena yksityiskohtana, sillä se auttaa pesäosuuden arvonmäärityksessä.²⁴² Luovutuksensaaja saa kaikki samat oikeudet kuin luovuttajalla on ollut²⁴³. (Vastikkeellinen)

²³⁸ UK 1:19; Linna 2009, s. 21.

²³⁹ Wrede 1942, s. 177-178; Hakulinen 1965, s. 49-50; Halila & Ylöstalo 1980, s. 15 ja s. 38; Aurejärvi 1986, s. 275; Kaisto 2001b, s. 589. Suoritus voi rahan lisäksi olla esimerkiksi esinesuoritus ja tekemissuoritus, kun taas tekemättä jättäminen tapahtuu pidättäytymällä käyttämästä oikeutta tai toimintavapautta. Suorituksen monimuotoisuudesta voidaan käyttää käsitettä *maksu epätavallisella maksuvälineellä*, joka on velallisen ammattiin nähden epätavallinen. Suoritus voi olla sekä *positiivinen* että *negatiivinen*. Positiivisella suorituksella tarkoitetaan velallisen toimintaa tai tekoa. Negatiivisella suorituksella tarkoitetaan tekemättä jättämistä.

²⁴⁰ Aurejärvi 1986, s. 275.

²⁴¹ Kaisto 2001b, s. 732-733. Kaisto korostaa erityisesti saatavan ulosmittausta. Ulosmittauskohteella ei liene merkitystä, kun asiaa katsotaan maksuvelvollisuuden ja maksuvelvollisuuden päättävän suorituksen näkökulmasta.

²⁴² UK 4:37; Tuunainen 2015, s. 408.

²⁴³ PK 23:12.

luovutus edellyttäneen jakosuostumusta, mutta muun osakkaan mielipiteellä ei voitane katsoa olevan merkitystä. Luovutus voisi olla erityisen käyttökelpoinen, kun ulosoton hakija on toinen osakas. Se voisi tulla kysymykseen myös sellaisessa tilanteessa, jossa ulosoton hakija on yksityishenkilö ja joka on samalla ainoa ulosoton hakija.

Velallislähtöisessä realisoinnissa voitaisiin oikeuskirjallisuuden mukaan soveltaa ulosottoviranomaisen oikeutta myöntää hallinnointitoimilupa impulssin tullessa velallisperilliseltä. Tällöin tapahtuisi ulosottokaaren säännöksen mukainen *muu vapaa myynti*, jossa ulosmittauskohteen rahaksi muuttamisen voi velallisen lisäksi tehdä kolmas osapuoli. Tällaisen velallislähtöisen realisoinnin edellytys on sen toteuttaminen velallisen ja ulosoton hakijan välisessä yhteisymmärryksessä.²⁴⁴ Vaikka pesäosuuden myynti ei ole sallittu, muu vapaa myynti voisi olla mahdollista toteuttaa perunkirjoituksen jälkeen. Yksittäisen pesäosuuden arvo voitaisiin määrittellä prosessissa, jossa jäämistöomaisuuden muoto ja perukirjan perusteella toimitettu perintöverotus loisivat pohjan hyväksyttävälle tarjoustasolle.²⁴⁵ Tiedossa on puhtaasti rahallinen osuus eli *arvomääräinen pesäosuus*²⁴⁶. Ulosottoviranomaisen näkökulmasta kyseessä voisi olla (*osakas*)huutokauppa, jossa ulosmitattua pesäosuutta tarjotaan muille osakkaille suunnatulla ei-julkisella huutokaupalla viranomaisen turvatessa prosessissa maksusaantioikeuden esimerkiksi asettamalle sille toteutumisehtoja. Kyseessä ei olisi perintökaaren säättämä sopimusjako eikä prosessi edellyttäisi jakosuostumusta. Prosessissa selvitetäisiin ensisijaisesti, onko muilla osakkailla lunastushalukkuus.²⁴⁷ Lunastushalukkuus voitaisiin nähdä sopimusjakoehdotuksena, jonka ulosoton hakijan jakosuostumus vahvistaisi sopimusjaoksi.

Maksuväliintulo ja lunastus voitaisiin nähdä käyttökelpoisina suoritusmuotoina, kun sopimusmenettelyä hoitaa kuolinpesän yhteishallinto. Suoritusmuotojen käyttöä voidaan katsoa helpottavan se, että ne voidaan kombinoida yhteisen käsitteen alle: *ulososto*. Se on osakkaiden sopima osittainen perinnönjako, jossa koko ulosottovelka tulee maksetuksi ja suoritus saa määräämiskiellon raukeamaan vapauttaen kuolinpesän toiminnan.²⁴⁸

²⁴⁴ UK 5:77. Säännöstekstin muoto on ...*velallinen sekä... velkojat...*, joiden oikeutta myynti koskee, siitä *sopivat...*

²⁴⁵ UK 4:73.1 §:n 2 kohta; UK 5:23; HE 13/2015, s. 24; Linna 2008b, s. 151-152. Ulosottoviranomaisen tekemä arvonnäytäminen noudattaisi ulosottokaaren säännöksiä eikä arvo saisi alittaa koko perinnönjaon toimittamisen perusteella velallisperillisen osuudeksi tulevaa määrää.

²⁴⁶ Kangas 2019, s. 554. Arvomääräinen pesäosuus voidaan johtaa käsitteestä *arvomääräinen lakiosa*.

²⁴⁷ Tuunainen 2015, s. 408.

²⁴⁸ Linna & Leppänen 2015, s. 383; Tuunainen 2015, s. 410. Linna & Leppänen suhtautuvat maksuväliintuloon myönteisesti, mutta nostavat esiin veroseuraamuksien vaaran käytettäessä kuolinpesän ulkopuolisia varoja. Kyse lienee lahjaverotuksellisesta tilanteesta, ellei sisäistä regressivaadetta esitetä maksun jälkeen.

Ulosottomenettelyssä ei yleensä katsota olevan merkitystä maksuun käytettävien varojen alkuperällä. Sopimusmenettelyssä korostuu ulosottoviranomaisen rooli laillisuusvalvojana velallisperillisen velkaantuessa uudelleen ja pesäosuuden tullessa ulosmitatuksi. Jos aikaisemmassa suorituksessa on käytetty jäämistöomaisuuteen kuuluvia rahavaroja, se on edellyttänyt sekä hallinnointitoimilupaa että osakkaiden yksimielisyyttä (mukaan lukien velallisperillinen).²⁴⁹ Kyseessä on velallisperillisen ja ulosoton hakijan väliseen velkasuhteeseen vaikuttava oikeustoimi. Jos hallinnointitoimilupaa ei ole saatu, toimenpide on kokonaisuudessaan tehoton ulosoton hakijaan nähden. Ulosotto voi joutua arvioimaan oikeustoimen tehokkuutta erityisesti omistajanvaihdostilanteessa.²⁵⁰ Tämä voi peilautua ulosoton hakijaan takaisinsaantimahdollisuutena²⁵¹.

Suomalaisessa oikeusjärjestyksessä on jo pelkkä oikeus siirtokelpoinen objekti ja sen omistaja ja/tai haltija voidaan vaihtaa. Oikeuskirjallisuudessa on esitettykin, että pesäosuus tulisi nähdä tavanomaisena varallisuus oikeudellisena saantona eikä saantoperusteelle (*perimysaanto, jäämistösaanto*) pitäisi panna liikaa arvoa.²⁵² Pesäosuus määritellään lainsäädännössäkin luovutuskelpoiseksi omaisuus-eräksi²⁵³. Siksi kaikkien sopimusmenettelyn ratkaisujen kohdalla tulisi muistaa, että pesäosuus on vain omistajansa päätösvallassa oleva kauppaerä²⁵⁴. Pesäosuuden ulosmittauksen jälkeen voi myös ulosotto katsoa pesäosuutta omistajan näkökulmasta etsittäessä rahaksi muuttamisen vaihtoehtoja.

²⁴⁹ Linna & Leppänen 2015, s. 383; Tuunainen 2015, s. 410.

²⁵⁰ Kaisto 2001a, s. 59, Kaisto 2001b, s. 607; Koulou 2015. Velkojan ja velallisen aikaisempaa sopimusta on kunnioitettava yhdenvertaisuuden periaatteen perusteella oikeussuhteen muodostaessa velvollisuuksien lisäksi oikeuksia. Oikeustoimen tehokkuusarvioinnilla on merkitystä, koska sen perusteella ratkeaa oikeusvaikutus.

²⁵¹ Lohi 2001, s. 257-258. Ulosottoviranomaisella on *yleinen ilmoitusvelvollisuus*, jos kuolinpesässä tehty oikeustoimi loukkaa ulosoton hakijan oikeutta (UK 3:91). Vaikka takaisinsaantilaki (TakSL, laki takaisinsaannista konkurssipesään, 75/1991) ei sisällä perinnönjakoa koskevaa säännöstä, perinnönjako on oikeustoimi ja kuuluu takaisinsaantilain (1§) sovelluspiiriin. Lohi katsoo, että kuolinpesän kohdalla voitaneen soveltaa lain säännöstä *yleisestä takaisinsaantiperusteesta* (5§) tai *lahjan ja lahjanluontoisen sopimuksen peräytymisestä* (6§). Mainittujen säännösten lisäksi voitaneen mainita myös *kohtuuttoman etuuden peräytyminen* (7§).

²⁵² Kaisto 2015, s. 21-22; Tuunainen 2015, s. 419.

²⁵³ PK 17:3. *Perillinen ja yleisjälkisaadoksen saaja voivat perittävän kuoltua luovuttaa toiselle pesäosuutensa. Luovutus on tehtävä kirjallisesti.*

²⁵⁴ Tuunainen 2015, s. 17.

5 TOIMITUSMENETTELY

Toimitusmenettely on toimitusmiehen päätökseen perustuva perinnönjakoprosessi. Se kuuluu virallisperiaatteeseen ja se mahdollistetaan erillistäytäntöönpanossa ulosottoviranomaisen yleisellä hallintovaltuudella. Toimitusmenettelyn toimintaraamit perustuvat myös pesäosuuden ulosmittauksesta velallisperilliselle tulevaan määräämiskieltoon, kuolinpesälle annettuun määräämiskieltoon sekä pesäosuuden myyntikieltoon. Se varmistaa pesäosuuden ulosmittauksen viemisen loppuun ilman asianosaisten yhteistyötä.²⁵⁵ Toimitusmenettelyprosessin mahdollisuudet tulevat hallintovaltuuden perusteella määräytyvästä ulosottoviranomaisen asianosaisasemasta ja oikeudesta toimia sekä velallisperillisen sijaan että ulosoton hakijan puolesta.

Toimitusmenettely on käsitteenä suppeampi kuin sopimusmenettely, koska se on määritelty lainsäädännössä. Se korvaa tuomioistuinmenettelyn tilanteessa, jossa sovintoa ei saavuteta. Toimitusmenettely on lainsäädännössä osoitettu ensisijainen riidanratkaisutapa, jota asianosainen voi käyttää yksityisluontoisen oikeuden täyttämiseksi.²⁵⁶ Se päättyy aina ratkaisuun, joka voidaan saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi tavanomaisessa tuomioistuinmenettelyssä. Tuomioistuin on myös muutoksenhakuelin toimitusmenettelyssä tehdylle päätökselle. Tällä tavoin varmistetaan asianosaisten oikeus- turva, jonka viimeistään moitekanteen nostaminen vahvistaa.²⁵⁷ Toimitusmenettely on *ulkoistettu tuomioistuinmenettely* ja se voidaan nähdä myös *esituomioistuinmenettelynä*. Menettelyiden lainsäädännöllisen ero korostuu siten, että toimitusmenettely on osapuolille pakollinen eikä siitä voi kieltäytyä.²⁵⁸

Toimitusmenettely tarkoittaa tutkielmassa toimitusjaon toimittamiseen tähtäävää perinnönjakoprosessia sisältäen sekä pesänselvityksen että perinnönjaon. Toimitusmenettelyn aloitushakemus on *kuolinpesän jakovaade* ja pakottaa toimittamaan perinnönjaon²⁵⁹. Toimitusmiehellä ei ole asiassa

²⁵⁵ Linna & Leppänen 2007, s. 340; Linna & Leppänen 2015, s. 375.

²⁵⁶ Ervo 2011, s. 494-495. Toimitusmenettelystä on säädetty lainsäädännössä, mutta se ei kuitenkaan ole tuomioistuinmenettely eikä viranomaistoimintana tapahtuva hallintomenettely.

²⁵⁷ Linna 2019a, s. 3: Kun asianosainen saa tuomioistuinmenettelyn kautta vahvistettua oikeutensa sekä mahdollisuuden täyttää tämä oikeus pakkotäytäntöönpanon keinoin, asianomaisen lain mukaiset oikeudet on reaalisesti täytetty (*access to justice*).

²⁵⁸ Ervo 2011, s. 496.

²⁵⁹ Saarenpää 1980b, s. 24; Kolehmainen 2006, s. 7; Linna 2008b, s. 364. Jakovaateen voi esittää kuka tahansa osakas. Sen esittäminen on merkittävä osakasoikeus ja se voidaan juontaa pesänjakajan tehtävästä toimittaa perinnönjako.

merkitystä, vaan toimitusmenettelyprosessilla johtuen siitä, että lopputulos on sama eikä riipu pesäosuuden ulosmittauksesta²⁶⁰.

5.1 Toimitusjako

Toimitusjako on toimitusmenettelyn lopputulos. Se tarkoittaa toimitusmiehen tekemää perinnönjakoa eikä se edellytä ulosottoviranomaisen jakolupaa tai velkojan jakosuostumusta. Toimitusjako toimitetaan osakkaiden ollessa kykenemättömiä sopimaan perinnönjaosta. Se on lainsäädännön säätämä ensisijainen perinnönjakotapa, jos pesäosuus on ulosmitattu.²⁶¹ Ulosoton hakijalla eikä velallisperillisellä ole lainsäätämää mahdollisuutta aloittaa tai vaatia ulosottoa aloittamaan toimitusmenettelyä. Tämän takia on katsottu, että ulosottoviranomaisella on velvollisuus aloittaa toimitusmenettely. Pesäosuuden ulosmittaus ei anna asianosaisille uusia oikeuksia eikä vaikuta toimitusjaon toimittamiseen, vaan velallisperillisen pesäosuus tulee jaettavaksi lakisääteisellä perusteella.²⁶² Toimitusjaon kohdalla lainsäädäntö antaa kuitenkin mahdollisuuden poiketa jakonormista. Tällöin velallisperilliselle voidaan perustellusta syystä kohdistaa helposti realisoitava omaisuusesine ja käteinen²⁶³.

5.2 Toimitusjaon aineellinen perusta

Toimitusjako on ulosottoviranomaisen näkökulmasta tehokas työkalu kahdesta syystä: se tuottaa lopputuloksen eikä se edellytä ulosottoviranomaiselta aktiivista toimintaa. Toimitusmenettelyn aloittamisen harkitsemisprosessin ensimmäisessä vaiheessa tulisi tehdä kuolinpesän jäämistöomaisuuden ja muodon arviointi. Tämä on toimitusmenettelyn *aineellinen perusta*.

²⁶⁰ Linna & Leppänen 2015, s. 371.

²⁶¹ PK 23:3.2; HE 13/2005, s. 195; Tuunainen 2015, s. 388-389. Lainsäädäntö korostaa toimitusjaon käyttöä pesäosuuden ulosmittaustilanteessa perinnönjaon lähtökohtana, mutta hallituksen esityksessä (13/2005) asiaa painotetaan suorastaan ponnekkaisesti (s. 104: *Jos osakkaan pesäosuus on ulosmitattu, perinnönjako on perintökaaren 23 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan pesänjakajan toimitettava*; s. 105: *...pesänjakajan tulee toimittaa perinnönjako, jos... jonkun osakkaan osuus pesästä on ulosmitattu*; 3) s. 106: *...lähtökohtana olisi nykyiseen tapaan se, että jaon toimittaa pesänjakaja silloin, kun jonkun osakkaan pesäosuus on ulosmitattu*).

²⁶² HE 13/2005, s. 106 ja s. 196; Linna & Leppänen 2015, s. 381; Tuunainen 2015, s. 59 ja s. 382-383; Aarnio & Kangas 2016, s. 505. Velallisperillisen vastustus ei ole este toimitusmenettelyn aloittamiselle. Velvoittavuuden voidaan katsoa tulevan perintökaaren (23:3.2) säännöksen muotoilusta ”...pesänjakajan toimitettava, jos... jonkun osakkaan osuus pesästä on ulosmitattu”. Asianosaiselle ei tule etuoikeutta valita, mitä omaisuutta velallisperillisen tulisi ulosmittauksen perusteella saada.

²⁶³ Tuunainen 2015, s. 400.

Jäämistöomaisuuden (netto)arvo. Jäämistöomaisuuden (netto)arvo eli *reaalinen jäämistö* voitaisiin nähdä toimitusmenettelyn aloittamiskriteerinä²⁶⁴. Syy on se, että toimitusmenettelyn kustannukset katetaan ensisijaisesti kuolinpesän varoista. Toissijaisesti kustannusvelvollisuus on toimitusmenettelyn aloittaneella osakkaalla tai yhteisvastuullisesti sen aloittaneilla osakkailla. Reaalisen jäämistöomaisuuden kokonaisarvo on kuitenkin täysin subjektiivinen käsite ja jakomenettelykustannuksia voi nostaa välillinen meno kuten esimerkiksi asiakirjojen kuolettaminen ja uudelleenteettäminen.²⁶⁵ Toimitusmenettelyä ei tulisi aloittaa, jos jäämistöomaisuuden reaalinen arvo on pieni tai omaisuuden rahaksi muuttaminen on kallis prosessi. Taloudellisuusaspekti ei tällöin täytyisi eikä ulosoton hakijan saatavalle kertyisi kohtuullista suoritusta.

Jäämistöomaisuuden sisältö. Jäämistöomaisuuden sisältö voitaisiin nähdä toimitusmenettelyn aloittamiskriteerinä. Sisältö voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- 1) asunto, tasinko ja muu omaisuus (sisältää myös mahdollisen toisen asunnon)
- 2) asunto ja tasinko
- 3) asunto.

Ensimmäinen ryhmä olisi toimitusmenettelyn kannalta mahdollinen ja selkein: perinnönjako voidaan tehdä ja suoritus voidaan saada. Toimitusmenettely kohdistuisi ensisijaisesti erään ”muu omaisuus”.²⁶⁶ Toinen ryhmä olisi toimitusmenettelyn kannalta mahdollinen, mutta vaikea: perinnönjako on mahdollista toimittaa, mutta suorituksen saaminen on epävarmaa. Toimitusmenettelyä rasittavat leskiosa ja tasinkoprivilegi sallisivat perinnönjaon toimittamisen, mutta suorituksen saaminen riippuisi lesken tahdosta. Kolmas ryhmä olisi toimitusmenettelyn kannalta mahdollinen, mutta erittäin vaikea: perinnönjako on mahdollista toimittaa, mutta suorituksen saaminen on mahdotonta ilman lesken suostumusta. Toimitusmenettelyä rasittaa vain leskiosa, mutta suorituksen saaminen riippuisi lesken tahdosta. Perinnönjako johtaisi käytännössä tyhjään kuolinpesään.²⁶⁷ Ulosottoviranomaisen ei tulisi aloittaa toimitusmenettelyä, jos kuolinpesällä on tasingonmaksuvelvollisuus.

Jäätynyt kuolinpesä. Kuolinpesä voi pysähtyä pesänselvitysprosessiin osakkaiden kyvyttömyyden tai haluttomuuden takia. Lainsäädännön tarkoitus on estää tilanne pesäosuuden ulosmittauksen kautta.

²⁶⁴ Kangas 2017, s. 156; Aarnio & Kangas 2015, s. 662.

²⁶⁵ PK 18:5; PK 19:20; PK 23:4.4; KKO 1983-II-130; Saarenpää 1980b, s. 293.

²⁶⁶ Lohi 2016, s. 202.

²⁶⁷ Linna & Leppänen 2015, s. 359.

Toimitusmiehen hakemista voitaisiin harkita, jos perinnönjako viivästyy osakkaista johtuvasta syystä.²⁶⁸

Kuolinpesämuoto. Kuolinpesämuotona leskipesä on *erillisoikeuspesä*. Leskensuojajärjestelmä ei säännöstarolla estä toimitusmenettelyn aloittamista ja perinnönjako voidaan toimittaa jakamalla leskiosanalainen omaisuus murto-osiin. Tämä ei vaikuta leskiosaan, mutta se konkretisoi erillisoikeuden ja pesäosuuden ulosmittaus tulee itseoikaistuksi yleisen ulosmittauskieltosäännöksen kieltäessä hallintaoikeuden alaisen omaisuuden ulosmittauksen. Tasinkoprivilegi katoaa samassa yhteydessä niin maksajalta kuin saajalta, jos leski on siihen vedonnut.²⁶⁹ Perinnönjaossa realisoituu omistusoikeuserillisoikeus -hierarkia ja leskiosan kohdalla oikeuksien voidaan katsoa vaihtavan paikkaa²⁷⁰.

Osaksmäärä. Osaksmäärä korreloi suoraan jäämistöomaisuuden jako-osuuden arvon kanssa. Koska ulosoton hakijan saatavalle tuleva suoritus perustuu jakonormiin, jako-osuuden arvo voi olla pieni eikä toimitusmenettelyn aloittaminen täytä suhteellisuusvaatimuksen edellytyksiä. Pesäosuuden rahaksi muuttamista vaikeuttaa kuolinpesän yhteisomistus²⁷¹.

5.3 Toimitusjaon lainopillinen perusta

Toimitusjako on *pakkojako*. Se voi johtaa kuolinpesän purkamiseen eikä osakkailla ole mahdollisuutta estää toimitusmenettelyn aloittamista. Kuolinpesän purkaminen tarkoittaa myös ulosmittauksen päättymistä. Tämän takia ulosottoviranomaisen tulee ottaa huomioon sijaistoimija-asema harkitessa toimitusmenettelyn aloittamista. Se on tulkittavissa vahvaksi argumentiksi aloittaa toimitusmenettelyprosessi. Osakkaat voivat velallisperillistä lukuun ottamatta estää toimitusmenettelyn maksamalla velan kokonaisuudessaan. Se on ainoa tehokas keino estää toimitusmenettelyn aloittaminen, sillä pelkän pesäosuutta vastaavan määrän maksaminen ei riitä. Yhteishallintopesän sopimuskaan ei sido ulosottoa.²⁷² Toimitusmenettelyn aloittamisen harkitsemisprosessin toisessa vaiheessa tulisi tehdä ulosottoviranomaisen sijaistoimija-aseman arviointi. Tämä on toimitusmenettelyn *lainopillinen perusta*.

²⁶⁸ HE 13/2005, s. 106; Linna & Leppänen 2015, s. 375.

²⁶⁹ AL 103.2§; PK 3:1a2; PK 3:1a.3; PK 12:4; UK 4:19.11§ 5 kohta. Linna & Leppänen 2015, s. 383.

²⁷⁰ Tepora 1985, s. 300. Tämä kuvaa leskiosan vahvuutta. Ks. luku 2.2.

²⁷¹ Tuunainen 2015, s. 14.

²⁷² Koulou 2015; Tuunainen 2015, s. 19 ja s. 422-423.

Asiakohtainen tarkoituksenmukaisuus. Täytäntöönpanotehtävä tulee suorittaa *tarkoituksenmukaisesti*. Toimitusmenettelyn kohdalla tämä tarkoittaa *asiakohtaista* tarkoituksenmukaisuutta.²⁷³ Asiakohtaisuus voidaan ymmärtää tapauskohtaisena arviointina, jonka kohdalla voitaisiin painottaa *selvittämätön kuolinpesä - selvitetty kuolinpesä* -akselia. Viime kädessä toimitusmenettelyn aloittaminen voisi olla tarkoituksenmukaista jäätyneen pesän kohdalla, jolloin arviointi voisi tapahtua *jakamaton kuolinpesä – jaettu kuolinpesä* -akselilla.

Asiakohtainen tehokkuus. Täytäntöönpanotehtävä tulee suorittaa *tehokkaasti*²⁷⁴. Tämä on pakkotäytäntöönpanon perusajatus²⁷⁵. Toimitusmenettelyn tehokkuus perustuu sen statukseen pakottavana riidanratkaisukeinona. Se ilmenee ratkaisupakkona sekä tuomioistuimen määrätessä toimitusmiestä että toimitusmiehen päättäessä toimitusjaosta. Koska toimitusmies tekee jäämistöomaisuutta koskevia ratkaisuja vaikuttaen kuolinpesän intressentteihin, täytäntöönpanoa voidaan pitää osana oikeudenkäyntiä.²⁷⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä toimitusmenettely on määriteltä osaksi oikeudenkäyntiä²⁷⁷. Tällöin asianosaisilla on oikeus saattaa ratkaisu tuomioistuimen arvioitavaksi (*access to court*) Euroopan ihmisoikeussopimuksen ehdon täytyessä²⁷⁸. Toimitusmenettelyn kohdalla tulisivatkin huomioida sekä perus- että ihmisoikeuksia koskeva lainsäädäntö. Prosessuaalisesti tuomioistuimen ratkaisupakko varmistaa sekä toimitusmenettelyn puolueettomuuden että toimitusmiehen pätevyyden, mikä lisää prosessitehokkuutta.

Asianmukaisuusvaatimus. Täytäntöönpanotehtävä tulee suorittaa *asianmukaisesti*²⁷⁹. Se tarkoittaa yleistä, kaikkea viranomaistoimintaa koskevaa asiallisuutta. Ulosottoviranomaisen kohdalla se tarkoittaa sekä velallisen että ulosoton hakijan ulosottoviranomaiselle asettamien odotuksien täyttämistä. Asianmukaisuudella pyritään tekemään päätöksiä ”yhdenmukaisin kriteerein olennaisesti samanlaisissa tapauksissa” ja tarkoitus on tuottaa yhdenmukaisia säännöstulkintoja. Kyse on *standardisoinnista*.²⁸⁰ Asianmukaisuusvaatimus jättää päätöksenteolle myös harkintavaltaa ja siihen

²⁷³ UK 1:19; HE 13/2005, s. 195; Linna & Leppänen 2015, a. 376.

²⁷⁴ UK 1:19.

²⁷⁵ Linna & Leppänen 2015, s. 376; Lindfors 2017. Tästä hyötyvät niin velallinen pienentyvine kustannuksineen kuin ulosoton hakija nopeine suorituksineen

²⁷⁶ Ervo 2011, s. 496.

²⁷⁷ Lindfors 2017.

²⁷⁸ Linna & Leppänen 2018, s. 239.

²⁷⁹ UK 1:19.

²⁸⁰ HE 216/2001, s. 45; Mäenpää 2008, s. 171; Koulu 2009; Linna & Leppänen 2015, s. 376; Lindfors 2017. Mäenpää käyttää käsitettä *yhdenvertaisuusperiaate*. Samanlaisessa tapauksessa tuotettu samanlainen päätös tukee omalta osaltaan velallisten yhdenvertaista kohtelua. Koulu toteaa tämän muodostuvan sekä aineellisesta että muodollisesta yhdenvertaisuudesta ja korostaa yhdenvertaisuuden olevan insolvenssioikeudelle tärkeä periaate. Näiden lisäksi Koulu nostaa esiin menettelyllisen yhdenvertaisuuden insolvenssioikeuden

sisältyvät myös perustuslain oikeusturvaa koskevat vaatimukset. Harkintavallan kohdalla tulee muistaa, että se edellyttää tarkoitussidonnaisuutta eli se ei ole käytöltään täysin vapaa.²⁸¹

Attraktioperiaate. Attraktioperiaate on oikeusperiaatteena vahva. Ulosottoviranomaisen kohdalla se tarkoittaa itsenäistä ratkaisuvalltaa, jonka tehtävä on edesauttaa tehokkuusperiaatteen täyttymistä. Attraktioperiaate korostaa asianmukaisuuden lisäksi puolueettomuutta. Se on tarkoitettu nopeuttamaan ulosottomenettelyä antamalla ulosottoviranomaiselle oikeuden tehdä asiaratkaisu, minkä asianosainen voi saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi muutoksenhakumenettelyn kautta. Ulosottoviranomaisen voidaan rinnastaa tuomariin tehdessään asianosaisiin ja sivullisiin vaikuttavia ratkaisuja.²⁸²

Joutuisuusvaatimus. Täytäntöönpanotehtävä tulee suorittaa *joutuisasti*²⁸³. Ajatuksellisesti joutuisuusperiaate liittyy sekä tehokkuuteen että tuloksellisuuteen. Perintäprosessin pitkittyminen voi tuottaa huonomman tuloksen kuin nopea toiminta²⁸⁴. Joutuisuusvaatimuksesta säädetään ulosottokaareissa erikseen kahdessa eri säännöksessä²⁸⁵.

Laillisuusvalvonta. Tehokkaan perinnönjaon kohdalla vallitsee laillisuusvaatimus²⁸⁶. Pesäosuuden ulosmittauksen jälkeen jäämistöomaisuuden realisointi hallinnointitoimena edellyttää ulosottoviranomaisen lupaa, jota ilman hallinnointitoimi on tehoton ulosoton hakijaan nähden. Toimitusmenettelyn aloittaminen voisi olla perusteltua laillisuusvalvonnan kannalta, kun perinnönjako edellyttää jäämistöomaisuuden realisointia.²⁸⁷

oikeusperiaatteena, mikä tarkoittaa ulosoton hakijoiden välistä yhdenvertaisuutta. Se tarkoittaa ulosoton hakijan oikeutta saada asiansa käsiteltyä nopeasti, tehokkaasti ja puolueettomasti verrattuna samassa asemassa olevaan toiseen ulosoton hakijaan.

²⁸¹ PL 21§; HE 216/2001, s. 45; Mäenpää 2008, s. 171; Lindfors 2017. Lindfors korostaa harkintavaltasäännöksen koskevan ulosottoa soveltuvin osin, esimerkiksi *oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta*. Mäenpää korostaa hallintolaissa (HL, 434/2003, 6§) kaikelle viranomaistoiminnalle ja hyvälle hallinnolle pohjaksi määritellyjä hallinnon oikeusperiaatteita. Samat oikeusperiaatteet ovat pohja hyvälle ulosottotavalle, vaikka hallintolaki rajaa (4§) ulosottomenettelyn sen sovellusalan ulkopuolelle eikä hyvää ulosottotapaa ole varsinaisesti kirjalliseen muotoon saatettu.

²⁸² Lindfors 2017. Attraktioperiaatteen toinen nimi on *attraktiivisen riidanratkaisun periaate*.

²⁸³ UK 1:19.

²⁸⁴ Koulu 2015. Tämä voi korostua esimerkiksi kiinteistöjen realisoinnissa, joissa alueelliset hintamuutosnopeudet voivat olla suuria.

²⁸⁵ Ks. luku 3.4.

²⁸⁶ Tuunainen 2015, s. 77. Tietoisuus on tahalliseksi katsottavan toiminnan edellytys esimerkiksi määräämis-kiellon noudattamatta jättämistilanteessa.

²⁸⁷ Linna & Leppänen 2015, s. 383-384.

Suhteellisuusvaatimus. Täytäntöönpanotehtävä ei saa aiheuttaa velalliselle suurempaa haittaa kuin täytäntöönpanon tarkoitus vaatii²⁸⁸. Suhteellisuusvaatimus rajoittaa tehokkuusperiaatteen käyttöä toimitusmenettelyn aloitusperusteluna, sillä täytäntöönpanotoimenpiteen on oltava tavoitteen saavuttamiseksi sekä tarpeellinen että välttämätön. Valinnaisista täytäntöönpanokeinoista tulee valita pienimmän haitan vaihtoehto: *toimenpide pitää suhteuttaa oikein*. Tällaisessa tapauksessa ulosmittauksen tarkoituksenmukaisuutta olisi mahdollista arvioida sillä perusteella, riittävätkö kuolinpesän varat toimitusmenettelyn läpiviemiseen. Toimitusmenettelyn kokonaiskustannus voi olla jäämistöomaisuuteen nähden suuri eikä prosessi tällöin täytä suhteellisuusvaatimusta.²⁸⁹

5.4 Yhteenveto toimitusmenettelystä

Ulosotto on *likvidaatiomenettely*²⁹⁰. Sen avulla saavutetaan *ulosottomenettelyn prosessitavoite*: vireilläolon päättyminen²⁹¹. Toimitusjakopakkoa ei ole, mutta toimitusmenettely mahdollistetaan säännöstasolla ja sen kautta ulosottomenettelyn prosessitavoite toteutuu tehokkaasti. Toimitusmenettely aloitetaan lainsäädännöllisen viranhoitoaseman perusteella. Tästä syystä ulosottoviranomaisella ei ole velvollisuutta perustella toimitusmenettelyn aloittamista.²⁹² Hyvän ulosottotavan näkökulmasta perusteltu päätös olisi tarpeellinen, sillä monipuolisesti perusteltu ratkaisu lisää sekä ulosottoviranomaisen toiminnan läpinäkyvyyttä että kuolinpesän intressenttien tietoisuutta päätöksenteossa painotetuista seikoista. *Pro et contra* -argumentointi nostaa esiin sekä ratkaisua puoltavat että ratkaisua vastustavat seikat. Päätös on läpinäkyvä, kun perusteluissa otetaan kantaa asiakokonaisuuteen eri osapuolten näkökulmasta kertoen asianosaisille, miksi ja millä syillä ulosotto panee vireille tai jättää panematta vireille toimitusmenettelyn. Vireillepanon tekemättä jättäminen ei tarkoita ulosmittauksen perumista tai itseoikaisua. Perustelovelvollisuus on siinä tapauksessa, että tuomioistuimien pyytää perusteluita. Ulosoton hakijalle läpinäkyvyys on tärkeää, koska toimitusmenettelyn aloittamisperusteet kertovat myös sen vastaperusteet. Tämä lisänee ulosoton hakijan tietoisuutta prosessin etenemisestä ja mahdollisesta ratkaisuaikataulusta.²⁹³ Ulosottoviranomaisen tulisi korostaa toimitusmenettelyn

²⁸⁸ UK 1:19.

²⁸⁹ HE 216/2001, s. 45; Linna 2008b, s. 155; Linna & Leppänen 2015, s. 376-377; Lindfors 2017.

²⁹⁰ Lindfors 2017.

²⁹¹ Vireilläolon päättymisen tarkoittaa ulosmittauksen loppuun viemistä. Vireilläolon päättymisen vaihtoehdot ovat *omaisuuden myynti* (UK 3:94), *estetodistus* (UK 3:95) tai *ulosmittauksen peruminen* (esimerkiksi UK 4:16).

²⁹² Aarnio & Kangas 2009, 1210; Ervo 2011, s. 496; Linna & Leppänen 2015, s. 376.

²⁹³ Koulun 2009; Määttä & Paso 2019, s. 79. Koulun mukaan läpinäkyvyys on kuin oikeudenkäynnin julkisuusperiaate. Se parantaa ennustettavuutta ja tasapuolisuutta.

aloittamisen olevan askel kohti perinnönjaon toimittamista, jossa jäämistöomaisuus muuttuu rahaksi ja perinnönjakoa koskevat jäämistöoikeudelliset säännökset omine vaatimuksineen tulevat voimaan²⁹⁴. Toimitusmenettely on *kova perintäkeino*²⁹⁵.

Koska lainsäädäntö ei pakota viranomaista aloittamaan toimitusmenettelyä, toimitusmenettelyn aloituspäätöksessä korostuu muiden oikeuslähteiden, erityisesti oikeusperiaatteiden, käyttö. Oikeusperiaatteiden kohdalla tulisi suorittaa yksittäisten oikeusperiaatteiden välinen, keskinäinen punninta ja aloituspäätöksen ratkaisevana tekijänä tulisi olla *yksittäistapauksen ominaispiirteet*. Kyseessä on *ihanteellinen punninnan lopputulos*, mikä tarkoittaa oikeusperiaatteiden välisten erojen arviointia, mahdollisuutta toteuttaa oikeusperiaatteita mahdollisimman pitkälle ja harkintavallan käyttöä sen tapauskohtaisessa sovellusmuodossa. Tästä seuraa, että oikeusperiaatteiden käyttöhierarkiaa ei pystytä standardisoimaan toimitusmenettelyn aloittamisen lainopillisessa arvioinnissa.²⁹⁶ Oikeusperiaatteiden käyttöön kannustaa myös leskipesäratkaisu.

Toimitusmenettely voidaan arvioida myös prosessuaalisena kysymyksenä: se on hakemusasia. Kyseessä on menettelytapa, jonka vireillepano on osakkaan ehdoton oikeus. Toimitusmenettelyn voi aloittaa myös sellainen henkilö, joka on tullut luovutuksen perusteella osakkaaksi.²⁹⁷ Hakemusasiana prosessi edellyttää osakkaiden kuulemista, mutta ulosoton hakijaa ja ulosottoa kuulemisedellytys ei koske. Ulosottoviranomaisen ja ulosoton hakijan kuulematta jättämistä voidaan pitää erikoisena, mutta kummallakaan osapuolella ei voida katsoa olevan tarvetta estää toimitusmenettelyn aloittamista. Toimitusmiehen valinta perustuu hänen suostumukseensa, toimitusmiehen pätevyyden ratkaisee tuomioistuin ja perinnönjakopäätöksestä on olemassa asianosaisten moiteoikeus.²⁹⁸ Hakemuksen tekeminen on tarkoituksenmukaista jäätyneessä kuolinpesässä, koska osakkaat eivät ole saaneet perinnönjakoa aikaiseksi eivätkä he ole hakeneet toimitusmenettelyn aloittamista. Järjestelmä on luotu, jotta perinnönjako saadaan toimitettua ja järjestelmästä on haluttu luoda vahva, jotta osakkaan oikeus

²⁹⁴ Tuunainen 2015, s. 382. Tällainen on esimerkiksi hallintaoikeuden alaista omaisuutta koskeva ulosmittauskielto.

²⁹⁵ Linna 2009, s. 21.

²⁹⁶ Mäenpää 2008, s. 171; Koulu 2015.

²⁹⁷ HE 6/1964, s. 3; Kolehmainen 2006, s. 7; Lohi 2007, s. 273; Kaisto & Tepora 2012, s. 282. Sen käsittelyssä perintökaaren säännökset (23:4 ja 23:6) täydentävät oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734, 8 luku) käsitteleysäännöksiä. Tavanomaisen yhteisomistusosan omistaja voi hakea tuomioistumelta yhteisomistusesineen purkua. Kuolinpesän kohdalla tätä voidaan verrata rajoittamattomaan mahdollisuuteen hakea toimitusmenettelyn aloittamista. Ulosottomenettelyn kannalta on hyvä tietää se, että pesänjakajan määräävä tuomioistuin valitaan perittävän viimeisen asuinpaikan perustella *forum hereditatis*.

²⁹⁸ Kangas & Aarnio 2009, s. 1223; Kangas 2013, s. 427. Kuulemis- eli *kontradiktorsisen* periaatteen *audiatur et altera pars* käyttö korostaa pesänjakajalle osoitettava, laaja toimivalta toimittaa perinnönjako ja ratkaista perinnönjakoon liittyviä riitoja (kts. KKO 2011:57).

saada osuutensa jäämistöomaisuudesta varmasti täytyy. Toimitusmenettelyssä korostuu sekä toimitusmiehen rooli että toimitusmiehelle osoitettu oikeus toimittaa niin perinnönjako kuin toimitusositus.²⁹⁹

Perinnönjako konkretisoi jaottoman (saanto-)oikeuden *jaolliseksi esineeksi*³⁰⁰. Tämä yhteisomistuksen toinen ja yleisin päätyyppi eli *määräosainen* eli *jaollinen omistus* tarkoittaa, että omistajalla on tietty, määrätty esineosuus omistuksen tapahtuessa määräosaisjaon kautta ja hän on oikeutettu sekä määräämään oikeudestaan että myymään ja/tai panttaamaan kyseisen osuuden. Se tarkoittaa myös sitä, että yhteisomistuksen jaottomuudelle ei ole esitetty perustetta. Tällainen *yhteisomistussuhde* voidaan purkaa erottamalla kullekin omistajalle oma osuus esineestä.³⁰¹ Täytäntöönpanossa on tällä se merkitys, että toimitusmenettelyn kautta jaettu moniosakaspesä on muuttunut jaottomasta, määrääsattomasta yhteisomistusesineestä jaolliseksi, määrääsattomaksi yhteisomistusesineeksi, pesäosuuden suuruus on määritelty sekä suhteellisesti (*suhteellinen perintöosa*) että euromääräisesti (*arvomääräinen perintöosa*) ja pesäosuus voidaan muuttaa rahaksi normaalissa ulosottoviranomaisen myyntimenettelyssä³⁰².

²⁹⁹ Saarenpää 1980a, s. 16; Saarenpää 1980b, s. 152; HE 13/2005, s. 195; Linna & Leppänen 2015, s. 381.

³⁰⁰ Zitting & Rautiala 1971, s. 17-18; Tepora 2006, s. 81; Koponen 2017, s. 24. Jaollinen esine voidaan jakaa osiin menettämättä sen arvoa.

³⁰¹ Wrede 1946a, s. 34; Zitting & Rautiala 1971, s. 17-18 ja s. 211; Kartio 2001, s. 202; Kaisto & Tepora 2012, s. 273, Tuunainen 2015, s. 18. Se ilmenee esimerkiksi osakeyhtiön kohdalla osakkeiden lukumäärään perustuva omistusoikeutena, jonka perusteella osakkeenomistajalla on jakotilanteessa oikeus tiettyyn osuuteen osakeyhtiön jaettavasta nettovarallisuudesta. Määräämismahdollisuudesta huolimatta osuuden omistaja ei voi käyttää määrättyä osaa ilman jakoa tai sopimusta. Perinnönjaossa omistusoikeus perustuu samanlaiseen jakoperiaatteeeseen. Jaollisen ja jaottoman yhteisomistusesineen eroa korostetaan ulosottokaaressakin (4:73 ja 4:77).

³⁰² Kaisto & Lohi 2013, s. 367; Kangas 2013, s. 504; Mikkola 2017, s. 90.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ulosottomenettelyn tarkoitus on täyttää ulosoton hakijan maksunsaantioikeus. Se voidaan täyttää sekä ennen ulosmittausta että ulosmittauksen jälkeen. Se voi tapahtua joko ilman ulosmitatun omaisuuden realisointia tai realisoimalla ulosmitattu omaisuus. ”Ulosotto on laiminlyötyjen oikeudellisten suoritusvelvollisuuksien pakkotäytäntöönpanoa”³⁰³.

6.1 Tutkimuskysymyksen käsittely

Tutkielman tutkimuskysymys oli se, miten ulosmitattu pesäosuus muutetaan rahaksi. Sopimusoikeudellisen ratkaisun ydin on sekä pesäosuuden rahaksi muuttaminen sopimusoikeudellisin keinoin että kuolinpesän purkamisen estäminen. Viime kädessä tapahtuu toimitusjako, kuolinpesä puretaan ja pesäosuus konkretisoituu esineomistukseksi. Velallisperillisen näkökulmasta asialla ei liene merkitystä, mutta kuolinpesän muiden intressientien näkökulmasta muutos voi olla suuri. Toimitusmenettelyssä tapahtuva kuolinpesän päätöksenteko (voi) estää osakkaita pääsemästä ratkaisuun, koska päätöksenteko on ulkoistettu osakkailta toimitusmiehelle. Toisaalta se voi olla osakkaiden kannalta pienempi vaiva kuin perinnönjakoprosessin läpivieminen yhteishallintomenettelyssä.

6.2 Tulkintaongelman ratkaiseminen

Oikeudellinen tulkintaongelma on ratkaistavissa joko traditionaalisella tavalla jäämistöoikeuden avustamana tai pakkotäytäntöönpanon kautta ulosotto-oikeuden pakottamana. Kun ulosotto toimii kummassakin ratkaisumallissa päätöstä ohjaavana ja lopullisen ratkaisun tekijänä viranomaisena, systematisointi voisi olla mahdollista usean oikeudenalan leikkauspisteestä huolimatta. Kyseessä ei ole tulkintaongelma, vaan tulkintamahdollisuus. Ajattelutavan muutos mahdollistaa tapauskohtaisen ratkaisutekniikan löytämisen, sillä usean oikeudenalan välillä tapahtuva ratkaisupunninta edellyttää kykyä tehdä kompromissi. Tätä voidaan pitää ratkaisuvaihtoehtona systematisoinnin rinnalla. Systematisointiin ei ole tarvetta, jos systematisointi tarkoittaa tiettyjen tunnusmerkkien mukaisten

³⁰³ Havansi 2000, s. 1.

ominaisuuksien perusteella tapahtuvaa ratkaisumallia. Systematisointi voi olla myös tietyn vastauspoolin käyttöä etsittäessä ratkaisua.

Tutkimusmetodi edellytti niin perintökaaren kuin ulosottokaaren säännösten yhteensovittamista. Toisin sanoen vastaus ei voi olla ”joko tai”, vaan sen on oltava ”sekä että”. Oikeudenalojen limittyminen helpottaa tutkimuskysymykseen vastaamista, sillä perintökaari tarjoaa ratkaisun moniosakaspesän osakasrakenteen määrittelyyn ja ulosottokaari kannustaa kuolinpesän osakkaita sopimusjakoon. Ratkaisu löytyy, kun käytetään rohkeasti *lex specialis derogat legi generali* -periaatetta myös oikeusperiaatteiden välillä.

Ulosottoviranomaisen näkökulmasta alkuperäinen velkasuhde päättyy, kun ulosoton hakijan koko saatava tulee suoritetuksi. Asiassa ei ole merkitystä sillä, tekeekö suorituksen velallinen vai kolmas osapuoli. Ulosottoviranomaisen kannalta ei ole merkitystä silläkään, muodostuuko velanmaksajalle regressio-oikeus velallista kohtaan. Ulosottovelan maksamisessa voidaan katsoa olevan suoritusvapaus. Se avaa velallisperilliselle mahdollisuuden muuttaa pesäosuus rahaksi muilla vaihtoehdoilla ja estää kuolinpesän purkaminen.

6.3 Tutkimuskysymykseen vastaaminen

Leskipesäratkaisun takia reaalisen jäämistöomaisuuden painoarvo ulosmittausperusteena on pienentynyt, mutta pesäosuuden rahaksi muuttamisen kohdalla sen merkitys on noussut. Kun ulosmittaus konkretisoi ulosmittausarvon, viranomaisperiaate edellyttää realisointimahdollisuuden selvittämistä. Sen ensimmäinen vaihe on sopimusmenettely, jonka aineellinen perusta on sopimusoikeudellinen disponointioikeus. Tätä tukee lainopillinen perusta, jossa on kyse lainsäädännön ulosottoviranomaiselle osoittamista oikeuksista. Niiden avulla mahdollistetaan sopimusjako, joka on niin osakkaan kuin velallisperillisen mahdollisuus sekä muuttaa ulosmitattu pesäosuus rahaksi että estää kuolinpesän purkaminen. Sopimusmenettelyä tukee myös se, että perintökaari säätää ainoastaan yhdestä perillis-kohtaisesta etuoikeudesta: *rintaperillisen subjektiivisesta lakiosaoikeudesta*. Sen kohdalla voidaan tehdä tulkinta, että lakiosa voidaan muuttaa rahaksi tai muuksi vastikkeeksi myös ulosmittauksen jälkeen.³⁰⁴

³⁰⁴ PK 17:1.2; Helin 2012, s. 1038.

Korkein hallinto-oikeus on perintöverotukseen liittyvissä prejudikaateissa linjannut rintaperillisen mahdollisuudesta määrätä lakiosastaan. Tapauksissa on ollut ratkaisevaa testamentin sisältö. Ensimmäisessä prejudikaatissa oli testamenttiin kirjattu mahdollisuus valita, hyväksytäänkö testamentti osittain vai kokonaan³⁰⁵. Toisessa prejudikaatissa testamentilla ohitettiin rintaperilliset heidän rintaperillistensä hyväksi³⁰⁶. Tapauksissa on kyse oikeudesta ottaa perintö *vastaan*. Linjaus eroaa perintökaaren säännöstöstä, joka perustuu perillisen oikeuteen *luopua* perinnöstä³⁰⁷. Ensimmäisessä tapauksessa oli kyse niin sanotusta *dynaamisesta testamentista*, jonka kohdalla on korostetusti noussut esiin niin perittävän kuin perillisen disponointioikeus³⁰⁸. Kun perittävä on ilmaissut tahtonsa *inter vivos*, sen kumoaminen on vaikeaa *mortis causa*. Perittävän tahdonilmaisu on luonut perilliselle mahdollisuuden päättää merkittävässä määrin perinnöstä testamentin antamissa rajoissa. Vaikka lakiosaa koskevassa oikeuskäytännössä on ollut kyse julkisoikeudellisesta asiasta, tulkintaa tulisi voida tarkastella soveltuvien osin myös yksityisoikeuden puolella. Tulkinta antaisi kaikille perilliselle mahdollisuuden korvata perintö joko rahallisella tai muulla kompensatiolla sekä auttaisi myös löytämään sopivan tavan toimittaa velallislähtöinen realisointi. Koska oikeuskäytännössä linjataan lakimääräinen periminen ja testamentti tasavertaisiksi perimysmuodoiksi sekä perintökaari määrittelee niin perilliskäsitteen kuin sen perusteella muodostuvan saanto-oikeuden, perimysjärjestyksen voitaneen katsoa olevan *perillisten yhdenvertaisuusjärjestelmä*. Ulosmitatun pesäosuuden rahaksi muuttamista tulisikin katsoa *perillisaseman* näkökulmasta ja sallia velallislähtöinen realisointi sopimusmenettelyn kautta. Sen kohdalla tulisi täytyä vain yksi edellytys: *hyväksyttävä (myynti)tulos realisointihetkellä*³⁰⁹.

Kun sopimusmenettelyn aineellisen perustan kohdalla voidaan käyttää yksittäistä vaihtoehtoa, toimitusmenettelyn aineellinen perusta tulee arvioida kokonaisuutena. Kokonaisuusarviointi voidaan aloittaa kuolinpesämuodosta, sillä leskipesä voidaan nähdä selkeimpänä, yksittäisenä systematisointivälineenä. Sen kohdalla on pienin mahdollisuus aloittaa toimitusmenettely, jos leskipesässä ei ole muuta kuin leskiosaan kuuluvaa omaisuutta. Tällöin toimitusmenettelyn aloittaminen ei ole perusteltua lainopillisella perusteella ja kuolinpesä saa jäädä jakamattomaan tilaan määrittämättömäksi ajaksi perintökaaren kustannussäännöksen perusteella. Sen mukaan toimitusmenettelyn kustannuksista vastaa pesänselvittäjähakemuksen tehnyt henkilö, jos kuolinpesän varat ovat riittämättömät prosessin läpiviemiseen³¹⁰. Kustannussäännös jättää avoimeksi kysymyksen kustannusvastuusta, jos sijaistoimija-

³⁰⁵ KHO 2009:104.

³⁰⁶ KHO 2013:52.

³⁰⁷ PK 17 luku.

³⁰⁸ Mikkola 2014, s. 876.

³⁰⁹ Linna 2008b, s. 157-158.

³¹⁰ PK 19:20.

asemassa oleva ulosottoviranomainen tekee hakemuksen toimitusmenettelyn aloittamiseksi. Ulosotto toimii asiassa sekä velallisperillisen että ulosoton hakijan puolesta, mutta ulosottoviranomaisella on nimenomaisesti sijaistoimija-asema asianosaisaseman muodossa. Kenelle kuuluu kuluvastuu? Kuuluuko se sijaistoimija-asemassa olevalle ulosottoviranomaiselle? Kuuluuko se sijaistoimija-aseman jatkumona ulosoton hakijalle? Voitaisiinko kuluvastuu kohdistaa leskiosaan kuuluvaan omaisuuteen?

Leskipesäratkaisu loi toimintamahdollisuuskehyksen nimenomaisesti leskipesässä, vaikka, ja mutta, leskipesässä lopullinen päätösvalta on kaikesta huolimatta leskellä. Ulosotto voisi aloittaa toimitusmenettelyn myös leskipesän kohdalla. Tätä tulisi kuitenkin välttää, koska kustannusvastuu kohdistuu jäämistöomaisuuteen. Lopputulos on sama, jos joku osakkaista aloittaa toimitusmenettelyn. Leskipesässä toimitusmenettelyn aloittamista voidaan pitää mahdollisena, jopa suositeltava, jos jäämistöomaisuuteen kuuluu muutakin kuin leskiosaan kuuluva jäämistöomaisuus. Tällaisessa tilanteessa toimitusjaon selvittäminen keskittyy jäämistöomaisuuden arvoon ja sisältöön ennen siirtymistä lainopilliseen punnitaan. Ulosottoviranomaisen näkökulmasta olisi syytä selvittää, voidaanko toimitusmieshakemus tehdä osittaista perinnönjakoa varten. Tällöin perinnönjakoa voitaisiin kohdistaa muuhun kuin leskiosan suojaamaan jäämistöomaisuuteen. Ulosottoviranomaisen mahdollisuus aloittaa toimitusmenettely heikkenee sitä mukaa kuin lähestytään toimitusmenettelyn lainopillista vaihetta. Tämän perusteella voitaneen muodostaa löyhä perussääntö, joka täyttäisi ulosottokaaren säätämisen viranomaisperiaatteen noudattamisvelvollisuuden, suhteellisuusvaatimuksen, ulosoton hakijan maksusantioikeuden ja velallisperillisen maksuvelvollisuuden: *toimitusmenettely tulisi aloittaa sellaisessa tilanteessa, jossa on olemassa vähintään osittainen perinnönjakomahdollisuus rahatilitykseen asti.*

6.4 Pesäosuuden ulosmittauksen itseoikaisu

Voitaanko leskipesään kohdistuva pesäosuuden ulosmittaus itseoikaista? Minun mielestäni kyllä. Leskipesäratkaisussa itseoikaisu on perustunut väärään lain soveltamiseen, mutta ulosmittauskelpoisuuden arviointi on tehty oikein. Tämän takia voisi ratkaisu löytyä ulosottokaaren täytäntöönpanomuotoon sisäänrakennetusta ulosottomenettelyn realisointipyntöjärjestelmästä, jonka sisällä on ulosmittauksen *rajoitussäännös*³¹¹. Sen mukaan suppeassa täytäntöönpanotavassa ulosmitataan vain sellainen omaisuus, jota ei tarvitse erikseen muuttaa rahaksi. Normaalisissa täytäntöönpanotavassa ulosoton hakijan saatava pyritään kattamaan velallisen kaikella muulla mahdollisella omaisuudella.

³¹¹ UK 3:105.2.

Koska pesäosuus pitää muuttaa rahaksi, pesäosuuden ulosmittaus voidaan tehdä vain normaalin täytäntöönpanotavan yhteydessä. Tällaisen kaiken muun mahdollisen omaisuuden ulosmittauksen yhteydessä tulee ulosottoviranomaisen tehdä *realisoinnin kertymäarvio*. Se johtuu ulosottoviranomaisen velvollisuudesta tehdä ulosoton hakijalle täytäntöönpanotavan muutospyyntö, jos realisoinnin kertymäarvio täyttää ulosottokaaren asettamat kertymäedellytykset suppealle täytäntöönpanotavalle. Kertymäedellytys on joko kokonaissuoritus tai vähintään tuhat euroa.³¹²

Pesäosuuden kohdalla tuhannen euron kertymäedellytystä voitaisiin pitää ulosmittausedellytyksenä. Vaikka toimitusmenettelyn kustannustason tyhjentävää arviointia ei voi tehdä, se olisi mahdollista standardisoida tiettyyn minimitasoon esimerkiksi luomalla kansallinen toimitusmiespooli alueellisesti valituista, hyvämaineisista asianajajista³¹³. Toimitusmiespooli alkaisi tuottaa informaatiota toimitusmenettelyn kustannuksista muun muassa jäämistöomaisuusmuodon ja osakasmäärän perusteella. Tämän kautta olisi mahdollista arvioida ulosmittauksen tarkoituksenmukaisuus sillä perusteella, riittävätkö kuolinpesän varat toimitusmenettelyn läpiviemiseen ja täytyykö sen jälkeen kertymäedellytys. Toinen vaihtoehto on arvioida suhteellisuusvaatimuksen täyttymistä, jos toimitusmenettelyn kokonaiskustannus on jäämistöomaisuuteen nähden suuri. Tällöin itseoikaisun peruste voisi löytyä itseoikaisusäännöksen hyvinkin joustavasta ja tulkinnanvaraisesta muotoilusta³¹⁴. Tämä antaisi ulosotolle mahdollisuuden verrata itseoikaisun edellytyksiä ulosottokaaren ulosmittauskieltosäännökseen. Sen mukaan ulosmittausta ei saa tehdä, jos kertymä on täytäntöönpanon jälkeen vähäinen³¹⁵ eli kyseessä on joko *liiallisen ulosmittauksen kielto*³¹⁶ tai *turhan ulosmittauksen kielto*³¹⁷. Kummassakin tulkinnassa korostuu suhteellisuusperiaate eikä tulkintaa voitane pitää ristiriitaisena leskipesäratkaisun kanssa³¹⁸.

Oikeuskirjallisuudessa on nostettu esiin *erottamisetusäännös* ja näkemys, tulisiko velallisen erottamisetu *beneficium competentie* ottaa huomioon perinnönjaon jälkeen³¹⁹. Erottamisetusäännös

³¹² UK 3:106.2; Valtioneuvoston asetuksen ulosottomenettelystä (UMenA, 20.12.2007/1322) 2:7.

³¹³ Tällainen käsite nousi esiin kihlakunnanvoutien kyselytutkimuksessa. Sitä voidaan pitää hyvänä ja kuvaavana määrittelyä henkilöstä, jolle toimitusmiestehtävää tulisi viranomaisen tarjota.

³¹⁴ UK 10:1: *Ulosottomiehen tulee oikaista samassa ulosottoasiassa tehty toimi tai päätös, jos se perustuu selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen taikka ilmeisen vääriin lain soveltamiseen* (asiavirheen oikaisu).

³¹⁵ UK 4:17; UMenA 4:10. *Kertymän vähimmäismäärä* on alle neljänkymmenen euron suuruinen. Suppean täytäntöönpanotavan osalta tulee huomata se, että ulosmittauskieltosäännöksistä vain kertymän vähimmäismäärä koskee sitä.

³¹⁶ UK 4:1.

³¹⁷ UK 4:16.

³¹⁸ Linna & Leppänen 2015, s. 377; Lindfors 2017.

³¹⁹ Havansi 2000, s. 13.

sisältää useita kohtia, joihin velallisperillisellä on oikeus vedota perinnönjaossa saadun omaisuuden osalta. Ensimmäinen on perintönä tuleva, *tunne-* eli *affektiarvoa* sisältävä omaisuus. Velansuorittaminen voitaisiin katsoa velallisperilliselle kohtuuttomaksi, jos se tapahtuu realisoimalla mainittu omaisuus.³²⁰ Toinen mahdollisuus on työvälineseeseen rinnastettava, velallisperillisen ja hänen elatusensa varassa olevien toimeentulon turvaamiseksi käytettävä esine. Tällaisena voidaan pitää muun muassa työssäkäynnin mahdollistavaa ajoneuvoa ja tällaisen esineen arvoksi on määritelty viisituhatta euroa.³²¹ Tällaiset jäämistöomaisuuserät voisivat indikoida myös niihin kohdistettavaa pyyntöä ohittaa jakonormi, mikä voisi osaltaan rajoittaa täytäntöönpanoa. Kolmas vaihtoehto voisi tulla kysymykseen velallisperillinen ollessa säännöllisen toimeentulon ulkopuolella. Tällöin erottamisetu voitaisiin kohdistaa rahana tai muuna vastaavana omaisuutena tulevaan perintöosuuteen, minkä kohdalla noudatettaisiin toistuvaistulon suojaosuusjärjestelmää. Mainittujen omaisuuserien kohdalla noudatetaan puolitoistakertaista suojaosuutta, joka ylittää jo yksin asuvalla ihmisellä tuhat euroa. Summa vastaa käytännössä täytäntöönpanotavan muutospyynnön edellytystä.³²² Erottamisetusäännöksen käytön kohdalla tulisi huomioida myös se, että kuolinpesää koskeva erottamisetuoikeus koskee myös velallisperillisen perhettä. Vastaavaa erottamisetua ei ole työvälineseeseen rinnastettavan esineen kohdalla, mutta suojaosuus puolestaan kasvaa velallisperillisen elatuksen varassa olevan pääluvun mukaan. Erottamisedun kohdalla tulee käyttää vakaata harkintaa, sillä päätös sitoo ulosoton hakijaa. Kyse on ulosottoviranomaisen vahvasta toimivallasta ja sen käyttö kuuluu ulosottoviranomaisen päätösvallassa oleviin asioihin. Intressivertailussa voidaan velallisperillistä pitää ulosoton hakijaa vahvemmassa asemassa ja erottamisedun hyväksyminen vaikuttaa ulosoton hakijan maksunsaantioikeuteen.³²³ Ulosottoviranomaisen tulisi ottaa huomioon erottamisetu ratkaistessa sitä, tulisiko sen aloittaa toimitusmenettely vai toimittaa pesäosuuden itseoikaisu.

Leskipesäratkaisussa ulosmittauksen itseoikaisuperuste on lähtenyt liikkeelle perintökaaresta löytyvästä ulosmittauskieltosäännöksestä. Se on osaltaan vaikuttanut virheelliseen lopputulokseen, joka on tuomioistuinmenettelyssä korjattu. Päätös on perusteiltaan oikea, mutta perusteluiltaan se voidaan katsoa tulkinnalliseksi. Tiukka tulkinta antaa ulosottoviranomaiselle ohjeen olla aloittamatta toimitusmenettelyä leskipesässä, jos jäämistöomaisuus koostuu ainoastaan leskiosaan kuuluvasta omaisuudesta. Tulkintaan voidaan päätyä arvottamalla oikeusperiaatteita, mikä osaltaan suosii ulosoton

³²⁰ UK 4:21.1§:n 2 kohta.

³²¹ UK 4:21.1§:n 4 kohta; UMenA 4:11.

³²² UK 4:21.1§:n 6 kohta; UK 4:48§. Vuonna 2020 on yksinasuvan henkilön suojaosuus 30 päivältä on 678,90 euroa eli puolitoistakertainen suojaosuus on 1.018,35 euroa. Suojaosuus nousee 8,12 euroa päivässä puolison, oman lapsen ja puolison lapsen osalta. Ks. alaviite 312.

³²³ Aarnio & Kangas 2016, s. 683.

hakijaa. Tästä ratkaisussa ei voi olla kyse. Ulosottoviranomaisen tulee ensisijaisesti noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Toisaalta leskipesäratkaisu jättää ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden selvittää itseoikaisun mahdollisuutta. Sen kohdalla voitaisiin katsoa, että ulosmittauksen itseoikaisu lähtisi liikkeelle ensisijaisesti ulosottokaaren säännösten perusteella tukien sitä toissijaisesti yleisillä oikeusperiaatteilla. Itseoikaisun peruste olisi tällöin *kuolinpesän reaalinen perusta*.

6.5 De lege ferenda

Pakkoperintämenettelystä johtuvan fiskaalisen vaikutuksen aiheuttama maksuvelvollisuus tulisi arvioida uudelleen. Suomen lainsäädäntö ei tunne pakottavaa säännöstä perinnön vastaanottamisesta eli *perimispakkoa*, mutta pesäosuuden ulosmittaus estää tehokkaan perinnöstä luopumisen³²⁴. Se konkretisoi fiskaalisen vaikutuksen, mikä voi johtaa uudelleen- tai lisävelkaantumiseen. Verovelvollisuus syntyy perintöverotuksessa saannon perusteella. Perintövero on progressiivinen sekä parenteelin sisällä että parenteelien välillä, mutta alle 20.000,00 euron perinnöstä ei makseta veroja³²⁵. Tuloverolaki taas säätelee pakkolunastusmenettelyssä tai siihen rinnastettavassa menettelyssä tapahtuvat luovutukset osittain verovapaiksi luovutusvoitoiksi, mutta se ei koske pakkoperintämenettelyssä tapahtuvaa viranomaisen suorittamaa (pakko)huutokauppaa³²⁶. Pesäosuuden luovutuksen ja muun vapaan myynnin kohdalla tulisi huomioida myös mahdollinen uusi, luovutuksen perusteella tuleva verovelvollisuus eli luovutusvoitosta maksettavan vero³²⁷. Verohuojennussäännöksen soveltamisen laajentaminen muihin verolajeihin ja koskemaan myös koko pakkoperintämenettelyä olisi asianmukaista. Tämän muutoksen rinnalla tulisi arvioida mahdollisuus kehittää koko insolvenssimenettelyä. Yksi mahdollisuus olisi siirtää erityistäytäntöönpanossa pakkorealisoinnin kohteeksi joutuva velallinen yleistäytäntöönpanon puolelle joko velkajärjestelyyn tai lainsäädäntömuutoksen kautta luotavaan henkilökohtaiseen konkurssimenettelyyn. Tällöin kyseessä olisi aito, henkilökohtaisen maksuvelvollisuuden tervehdyttäminen. Vaihtoehtoisesti tällaista tilannetta varten voitaisiin luoda automaattinen järjestelmä, jossa viranomaisen suorittama (pakko)huutokauppa johtaa veronmaksusta vapautumiseen. Kyseinen menettely on jo nyt mahdollista, mutta vain tuloverotuksessa ”erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa”³²⁸. Tällainen uudelleenarviointi voisi olla myös esimerkiksi kuolinpesän velvollisuus

³²⁴ Tuunainen 2015, s. 15; Sama koskee omistusta: *omistuspakkoa ei ole*. Yksilöä ei voida pakottaa ottamaan omistukseensa omaisuutta vastoin omaa tahtoaan.

³²⁵ PerVL 1§; PerVL 14§.

³²⁶ Tuloverolaki (TVL, 1535/1992, 49.1§ 1 kohta).

³²⁷ Puronen 205, s. 628.

³²⁸ Vero 2020.

suorittaa perintövero ennen perinnönjakoa. Tämä täyttäisi insolvenssioikeudellisen oikeusperiaatteen velallisrehabilitaatiosta, jossa on kyse velallisen maksukyvyyn palauttamisesta. Sen pyrkimys on myös haittojen minimoiminen. Tämä täyttäisi myös velvollisuuden ottaa pakkoperintämenettelyssä huomioon niin perus- kuin ihmisoikeussäännökset. Ulosottokaareissa tätä korostetaan ulosottoviranomaisen velvollisuudella kannustaa velallista oma-aloitteisuuteen ja asianosaisia sovinnollisuuteen.³²⁹

Toimivalta aloittaa toimitusmenettely tulisi arvioida uudelleen. Voimassa oleva lainsäädäntö antaa kihlakunnanulosottomiehelle mahdollisuuden tehdä toimitusmenettelyn aloitushakemus. Toimivallan siirtäminen yksin kihlakunnanvoudille selkeyttäisi ulosottoviranomaisen työn organisointia, ulosottoviranomaisen asianomaisaseman käyttöä ja täytäntöönpanoprosessia, koska toimitusmenettelyn aloittaminen voidaan nähdä täytäntöönpanon loppuun saattamisen ensimmäisenä askeleena. Se päättyy viimekädessä joko jako-osuutena tulleen omaisuuden realisointiin tai ulosmittauksen itseoikaisuun. Ne kuuluvat molemmat ulosottokaaren toimivaltasäännösten mukaisesti kihlakunnanvoudille³³⁰. Ulosottoviranomaisen toiminnan kannalta muutos ei olisi suuri, sillä syksyllä 2019 tehdyn kyselytutkimuksen perusteella kihlakunnanvoudit tekevät toimitusmenettelyn aloittamishakemuksia. Kyselytutkimuksen mukaan toimitusmenettelyn aloitushakemuksen oli tehnyt 19 eli 63% vastanneista kihlakunnanvoudeista, minkä lisäksi kolmen kihlakunnanvoudin alainen oli tehnyt aloitushakemuksen 1.1.2016 jälkeen. Yleisimmäksi toimitusmenettelyn aloittamissyiksi esitettiin se, että kuolinpesässä ei ollut saavutettu sopimusjakoa.³³¹ Tietoisuus leskipesäratkaisusta lisääntyi kyselytutkimuksen takia ja voisi kannustaa kihlakunnanvoudeja toimitusmenettelyn aloittamisessa³³². Tällä hetkellä ulosottoviranomaisen toimitusmenettelyn aloitushakemukset eivät työllistä muutenkaan oikeuslaitosta suuresti³³³.

Jakosuostumussäännöksen tarve toimitusmenettelyssä tulisi arvioida uudelleen. Toimitusmenettelyssä toimitusmies hoitaa kaikki perinnönjaon edellyttämät toimenpiteet eikä ulosotto voi eikä sen pidä puuttua prosessiin millään tavalla. Lisäksi ulosoton hakijan oikeusturva on taattu säätämällä tälle toimitusjakoa koskeva moiteoikeus. Toimitusmenettely tarkoittaa *perinnönjakoa* eikä sitä, millä

³²⁹ UK 1:19; Linna 2009, s. 21; Koulu 2015.

³³⁰ UK 1:9; Linna & Leppänen 2015, s. 363.

³³¹ KUVA 5; KYSELY 1; Valtakunnanvoudinviraston tilasto toteutuneista henkilötyövuosista 2018. Kihlakunnanvoutien henkilötyövuosimääräksi on 86. Heistä kyselyyn vastasi 30 eli 35%. Kahdeksan kihlakunnanvoutia ei ollut tehnyt ollenkaan toimitusmenettelyn aloitushakemusta.

³³² KUVA 6. Leskipesäratkaisu ei ollut tuttu 20%:lle vastaajista.

³³³ Taulukko 4. Pesänselvittäjän/pesänjakajan määrääminen -nimikkeiden ratkaisut käräjäoikeudessa 2013-2019. Taulukosta ilmenevät kokonaismäärät eikä siitä voida eritellä ulosottoviranomaisen tekemiä toimitusmieshakemuksia. Kokonaisuudessaan toimitusmiehiä haetaan Suomessa vähän.

tavalla siihen päästään. Ulosotto rakentuu oikeuteen ”*saada maksu ulosmitatusta omaisuudesta*”³³⁴, *joka muutetaan rahaksi*³³⁵ *myymällä*³³⁶”, mutta lainsäädännöllisesti ei määritellä mitenkään sitä muotoa, jossa ulosoton hakijan tulee saada suoritus saatavalleen. Ulosottokaari korostaa viranomaisperiaatetta, jossa ulosottoviranomaisella on sekä maksunsaantioikeuden valvontavelvollisuus että attraktioperiaatteen määräämä päätöksentekopakko. Kun muotoilu ”...*jonka oikeutta jako koskee*...” on yhdistetty kokonaisvelan maksuolehtukseen ja sopimusjako edellyttää hallinnointitoimilupaa, jakosuostumus, jos ei nyt täysin vesitä, vähintään laimentaa viranomaisperiaatteen merkityksen. Ulosoton hakijalla ei liene syytä olla antamatta jakosuostumusta missään yhteydessä.

(Pesäosuuden) myyntikieltosäännös tulisi arvioida uudelleen. Jäykkä lainsäädäntö hankaloittaa pesäosuuden rahaksi muuttamista eikä sillä voida katsoa saavutettavan minkäänlaista konkreettista tavoitetta, ellei sellaiseksi katsota toimitusmenettelyn kautta perinnönjakoon asti saatettavien kuolinpesien määrää. Oikeuskirjallisuudessa esitetään tulkinta, jonka mukaan myyntikieltosäännös koskisi *ulosottoviranomaisen toimittamaa eksekutiivista myyntiä*. Tämän tulkinnan perusteella velallislähtöinen realisointi olisi mahdollinen koko ulosottomenettelyn ajan ja rahaksi muuttaminen tarkoittaisi muuta kuin myyntiä.³³⁷ Käsite ”myynti” on tällä hetkellä tiukasti sidottu ulosottokaareen. Sen ymmärtämiseen voitaneen hakea terminologista tulkinta-apua ulosottolainsäädännön uudistuksesta, jonka kolmannessa vaiheessa annettiin ulosottoviranomaiselle mahdollisuus muuttaa ulosmitattu omaisuus rahaksi lisäämällä julkisen huutokaupan rinnalle vapaa myyntitapa³³⁸. Monipuolistamisperusteita olivat asianomaisten etua korostava ajattelutapa ja pyrkimys saada tapauskohtaisesti paras mahdollinen arvomääräinen tulos³³⁹. Muutoksen yhteydessä ulosottolain viidennen luvun otsikko sai uuden muodon ”myynti” ja se käsittää sekä irtaimen että kiinteän omaisuuden myyntiä koskevat säännökset³⁴⁰. Lain valmisteluasiakirjoista ei kuitenkaan selviä, miksi luvun otsikko muutettiin. Viidennen luvun otsikko oli ennen muutosta ”ulosmitatun omaisuuden rahaksi muuttaminen”, mikä kuvasi ulosottomenettelyn perusajatusta uutta otsikkoa paremmin³⁴¹. Ulosottoviranomaisen tulisikin pyrkiä eroon käsityksestä, jossa ”rahaksi muuttaminen” ja ”myynti” ovat synonyymeja. ”Rahaksi muuttaminen” tulisi ymmärtää *realisointikokonaisuutena*, josta likvidaatiomenettely toteutuu (vrt. muun muassa seuraaviin verbeihin *liquidieren* (saksa), *likvidera* (ruotsi) ja *liquidate* (englanti)). Myyntikieltosäännöksen

³³⁴ UK 1:3.1§:n 3 kohta; HE 137/2015, s. 3.

³³⁵ UK 4:1.

³³⁶ UK 5:1.

³³⁷ UK 5 luku; Linna 2008b, s. 157; Linna & Leppänen 2015, s. 5-6; Tuunainen 2015, s. 408.

³³⁸ HE 137/2015, s. 3.

³³⁹ HE 13/2005, s. 17.

³⁴⁰ Laki ulosoton muuttamisesta, 8.6.2006, 469/2006.

³⁴¹ Laki ulosoton muuttamisesta, 27.3.2003, 679/2003.

poistaminen yhtenäistäisi myös Suomen ja Ruotsin ulosottolainsäädäntöä. Kun kummankin lainsäädäntö antaa mahdollisuuden ulosmitata pesäosuus, Ruotsissa ulosoton hakijalle voidaan saada suoriutus myös *pesäosuuden pakkohuutokaupasta*. Pakkohuutokaupamahdollisuudesta huolimatta on se menettelynä harvinainen, koska myynnin on katsottu tuottavan heikomman tuloksen kuin perinnönjaon toimittamisen. Velallisperillisellä voidaan katsoa olevan useita oikeussuojakeinoja sitä vastaan. Ensimmäisenä voidaan pitää ulosottoviranomaisen velvollisuutta lykätä myyntiä perinnönjaon toimittamiseen asti, jos siitä ei aiheudu ulosoton hakijalle kohtuutonta haittaa. Myynti edellyttää myös sekä perunkirjoituksen tekemistä että kuukauden odotusaikaa sen valmistumisesta. Kolmantena oikeussuojakeinona voidaan pitää kuolinpesän luovuttamista pesäselvittäjän hallinnoitavaksi. Tätä on perusteltu ulosoton hakijan mahdollisuutena saada huutokauppaa parempi kertymä kuolinpesän selvittämisen ja jakamisen kautta.³⁴² Lainsäädäntöero syntyi vuoden 1964 lainsäädäntömuutoksen yhteydessä, kun lain valmisteluvaiheessa ulosmitatun pesäosuuden myynti korvattiin antamalla ulosoton hakijalle oikeus aloittaa toimitusmenettely³⁴³. Vaikka pesäosuuden määrittely ulosmittauskelpoiseksi omaisuudeksi herätti arvostelua, myyntikieltosäännöksen lisäämistä lainsäädäntöön ei varsinaisesti vastustettu. Se nähtiin prosessuaalisena haasteena. Lainmuutosesitys katsottiin sisällytetyn lainsäädäntöön säännöksen osalta vailla perusteluja. Kritiikin ydin kohdistui pesäosuuden erittelyyn omaksi ulosmittaussubjektiksi, vaikka se nähtiin jo varallisuus oikeutena. Uuden säännöksen katsottiin synnyttävän tilanteen, jossa niin ulosottolaki kuin muu ulosottoa käsittelevä lainsäädäntö ei anna tai ei pysty antamaan vastausta ratkaistavaan kysymykseen. Kritiikki kohdistui myös siihen, että lainsäädäntöön lisättiin turha säännös vanhojenkin säännösten mahdollistaessa sekä pesäosuuden ulosmittauksen että muuttamisen rahaksi.³⁴⁴ Myyntikieltosäännöksen poistaminen vähentäisi tulkinnanvaraisuutta ja mahdollistaisi ulosottokaaren koko viidennen luvun myyntisäännösten soveltamisen. Myynti voitaisiin sallia sekä poistamalla myyntikieltosäännös että lisäämällä oikeus ulosottokaaren yhteisomistusesineen ulosmittaus säännökseen. Nämä säännösmuutokset nopeuttaisivat täytäntöönpanoa esimerkiksi mahdollistamalla pesäosuuden realisointikäsitteilyn yhteisomistusesineenä tai sitomalla ulosoton hakija prosessiin esimerkiksi pyytämällä *kuluennakko*. Kuluennakko on työkalu, joka täyttää ulosottomenettelyn joutuisuusvaatimuksen. Kyse on ulosottokaaren ulosottoviranomaiselle

³⁴² Utsökningsbalken (UB, 774/1981) 8:6.1; Grekow 2012, s. 108 ja s. 119; Kihlgren & Berglund 2015, s. 212-213.

³⁴³ HE 6/1964, s. 3. Asiassa on huomionarvoista se, että myyntikielto on perusteltu vain siitä tulevalta eittydyttävällä tuloksella. Kyseinen maininta löytyy vasta vuoden 2005 (13/2005) ulosottolain uudistamisesta, vaikka myyntikieltosäännös otettiin lainsäädäntöön jo vuonna 1964 eikä linjausta avata mitenkään kummasakaan lain valmisteluaineistossa Vuoden 1964 lainvalmisteluaineistosta ei selviä sekään, onko kyseessä yleisyyntikielto vai ulosottoviranomaisen myyntikielto. Ks. luku 3.3.

³⁴⁴ Arento 1971, s. 286-288.

antamasta oikeudesta pyytää ulosoton hakijalta vakuus realisoinnista aiheutuille täytäntöönpanokuluille. Toimitusmenettelyn kohdalla tämä voisi kattaa siitä aiheutuvat kustannukset, mikä voitaisiin nähdä myös ulosoton hakijan mahdollisuutena vaikuttaa toimitusmiesesitykseen. Kuluennakko kuuluu sellaisiin kustannuksiin, jotka sisältyvät realisoitavasta omaisuudesta kuitattavaksi eräksi. Sen pyytämällä voitaisiin edesauttaa ulosottomenettelyn toimintatavoitetta, minkä takia sen käyttömahdollisuutta tulisi selvittää. Se korostuu erityisesti irtaimen omaisuuden (huutokaupan) kohdalla, jonka keskeinen kriteeri on ulosottokaaren säätämä alin hyväksyttävä tarjous. Kuluennakon suorittaminen ei ole pakollista, vaan ulosoton hakija voi kieltäytyä sen suorittamisesta.³⁴⁵ Lain esitöiden perusteella sitä voidaan pitää tehokkaana täytäntöönpanotyökaluna. Se antaa ulosottoviranomaiselle mahdollisuuden arvioida täytäntöönpanon tarpeellisuus, sillä ennakon maksamattajättäminen voi johtaa täytäntöönpanon raukeamiseen.³⁴⁶ Tätä tukee myös lainsäädäntö³⁴⁷. Koska ulosottoviranomaisen toimitama pesäosuuden myynti ei ole mahdollinen, kuluennakkoa ei voitane tällä hetkellä pitää toimitusmenettelyssä varsinaisena täytäntöönpanotyökaluna. Näistä näkökulmista katsottuna myyntikielto-säännös ei ole hyvä ja toimiva lainsäädännöllinen ratkaisu, koska voimassa oleva myyntikielto on näennäinen eikä absoluuttinen. Lain tarkoitus ei täyty *ratio legis*.

6.6 Lopuksi

*”Jos on pantava täytäntöön tuomio tahi päätös, jolla maksuvelvollisuus on jollekulle määrätty, mitattakoon se, mitä tuomittu on, häneltä ulos. Jos rahaa on tuomittu, ja jos sitä ei ole, niin on tarpeellinen määrä muuta omaisuutta ulosmitattava ja, niin kuin 5 luvussa sanotaan, rahaksi muutettava.”*³⁴⁸ Tämä vanha säännös kuvaa, mikä on pakkoperintämenettelyn tavoite. Realisointi eli likvi-daatiomenettely on ulosottomenettelyn ydin ja täyttää ulosoton hakijan rahavaateen tätä tyydyttävällä määrällä³⁴⁹. Tämän ulosottomenettelyn ytimen täyttämiseksi ei tule arastella pesäosuuden ulosmit-tausta. Sen rahaksi muuttaminen ei tapahdu kohtuullisessa ajassa, mutta ulosmittaus on ulosoton ha-kijan oikeusturvatyökalu. Ulosmittauksen perimmäinen tavoite on maksunsaanti, joten perinnönja-koon tähtäävän prosessin kehittämisen tulee olla pakkoperintämenettelyn kehitysalue. Prosessin

³⁴⁵ UK 9:3; HE 13/2005, s. 189.

³⁴⁶ HE 83/2006, s. 56.

³⁴⁷ UK 9:3.2: *...Jollei hakija maksa ennakkoa, ulosottomies voi määrätä täytäntöönpanon siltä osin raukeamaan....*

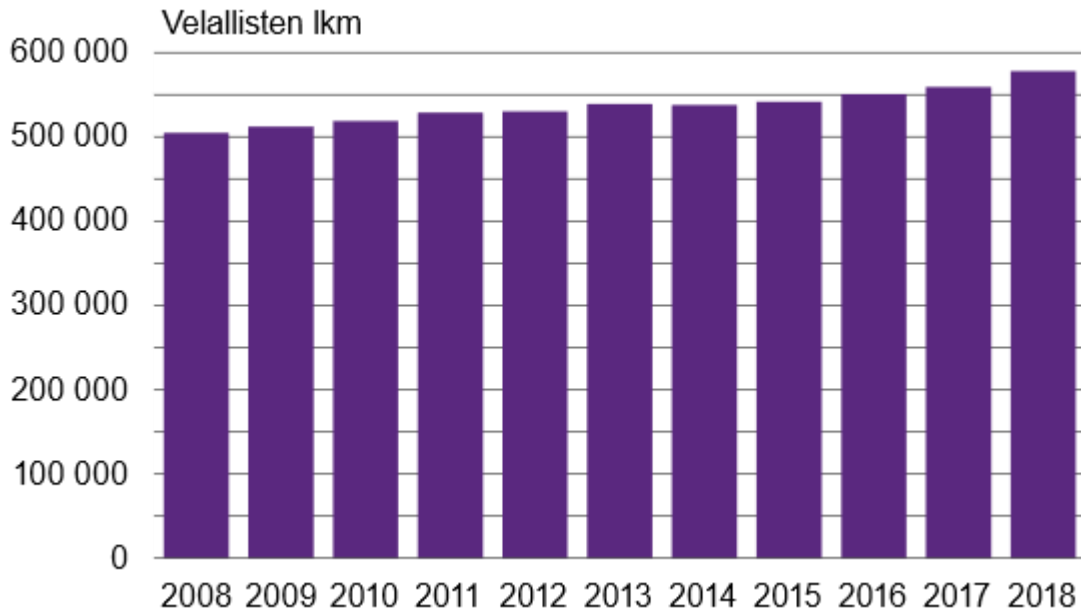
³⁴⁸ Suomen Suuriruhtinaanmaan ulosottolaki (SuurUL, 3.12.1895) 4:1.

³⁴⁹ Arento 1971, s. 287-288; Linna 2019b, s. 129.

luominen tulee kasvattamaan pesäosuuksien ulosmittausmäärää ja lisäämään perimyssaannon merkitystä velanmaksuinstrumenttina.

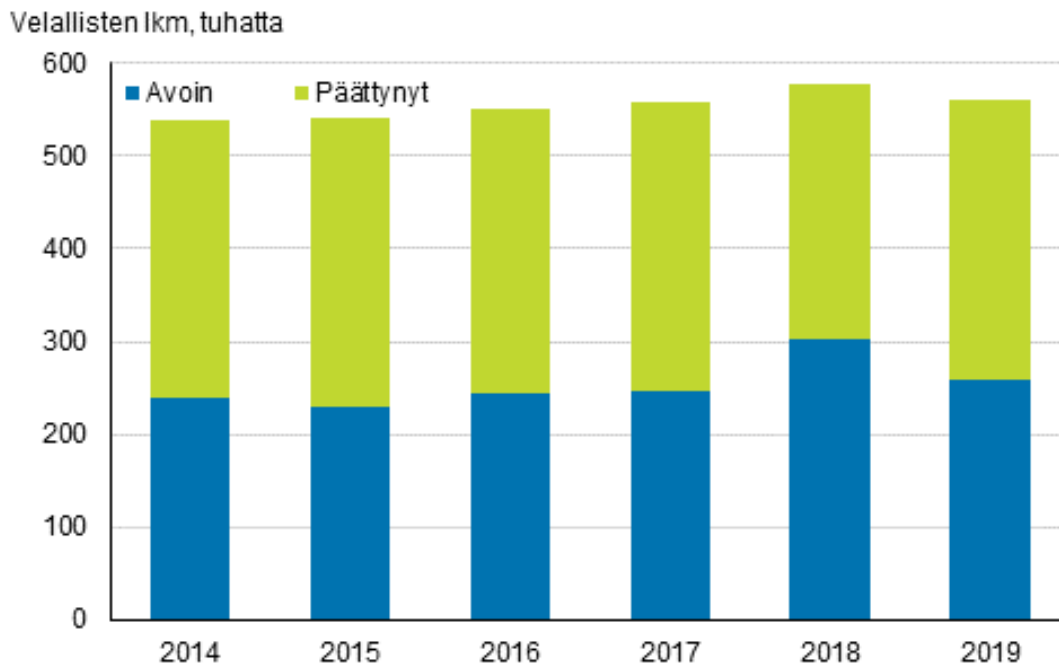
LIITTEET

KUVA 1 – Ulosottovelallisten määrä 2008-2018

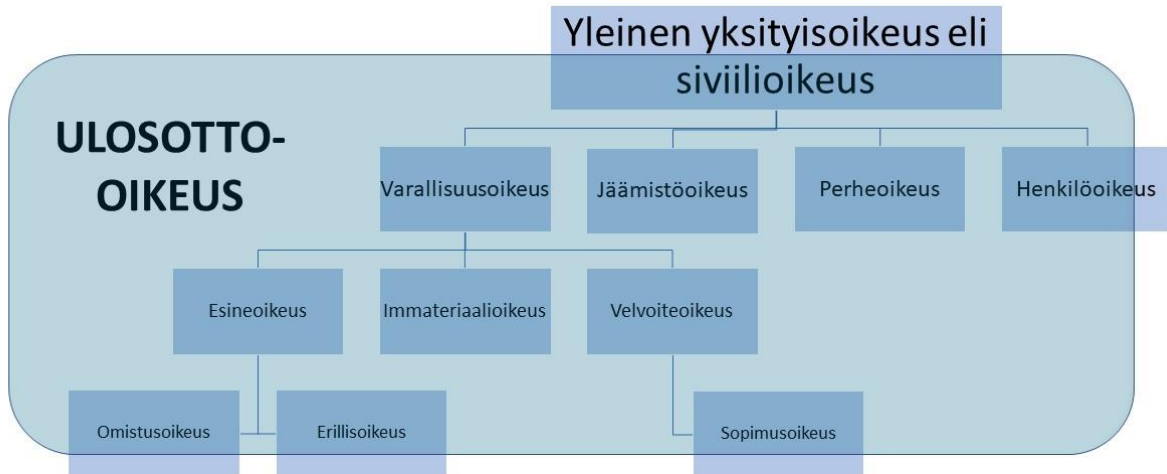
LÄHDE: Tilastokeskus 2019a.

KUVA 2 – Ulosottovelallisten määrä 2014-2019

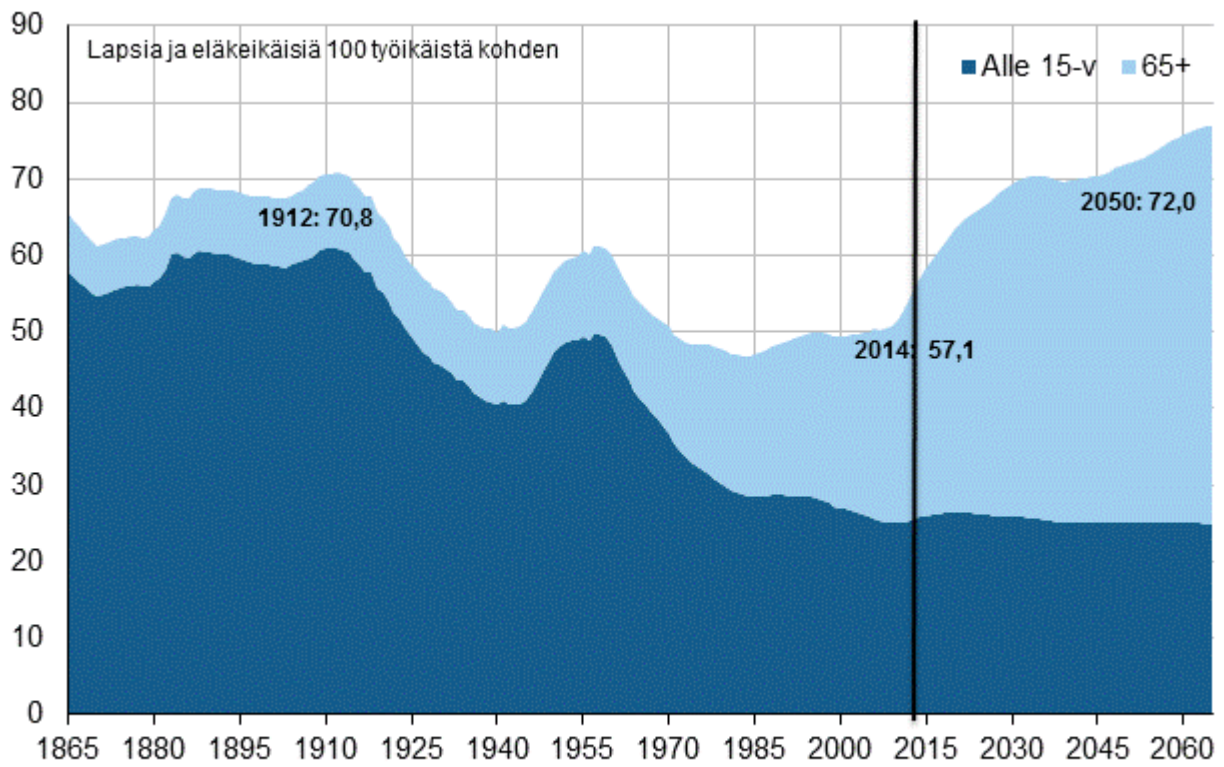
LÄHDE: Tilastokeskus 2020b.

KUVA 3 – Ulosotto-oikeus oikeudenalana

LÄHDE: Kartio 2001, s; 10 ja Tepora 2006, s. 11.

KUVA 4 - Väestöllinen huoltosuhde 1865-2065

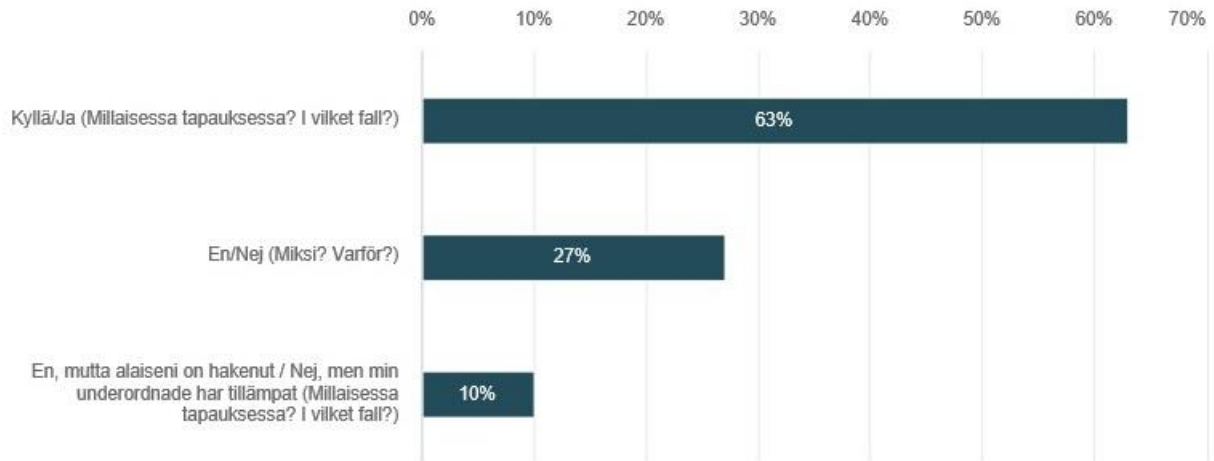

LÄHDE: Tilastokeskus 2015b.

KUVA 5 - Hakemukset

1. Oletko hakenut kuolinpesälle pesänselvittäjää - ja/tai pesänjakajaa 1.1.2016 jälkeen?

Vastaajien määrä: 30

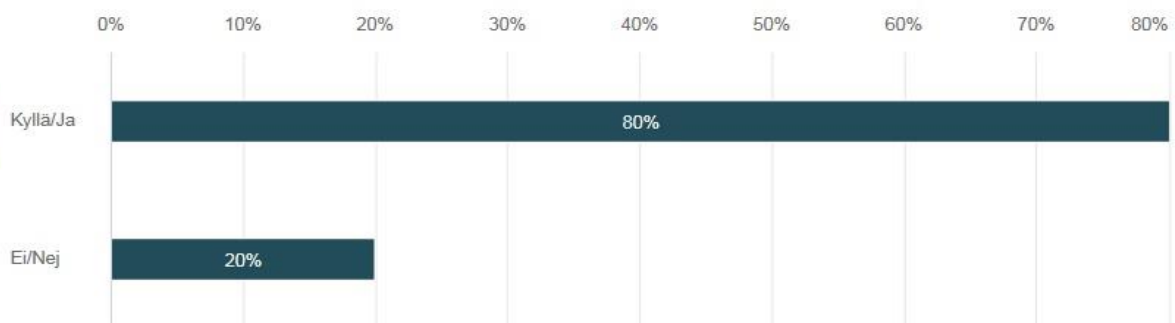

	n	Prosentti
Kyllä/Ja (Millaisessa tapauksessa? I vilket fall?)	19	63,33%
En/Nej (Miksi? Varför?)	8	26,67%
En, mutta alaiseni on hakenut / Nej, men min underordnade har tillämpat (Millaisessa tapauksessa? I vilket fall?)	3	10%

KUVA 6 - Tietoisuus

3. Onko KKO:n prejudikaatti 2015:98 tuttu? / Är fördomar 2015:98 bekant?

Vastaajien määrä: 30

	n	Prosentti
Kyllä/Ja	24	80%
Ei/Nej	6	20%

TAULUKKO 1 – Verokertymä 2013-2019

Vuosi	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Verokertymä milj €							
Perintö- ja lahjavero	748	692	911	522	632	500	646
Valtion kokonaisverokertymä	49 500	48 700	46 900	45 300	43 300	42 635	42 080

LÄHDE: Tilastokeskus 2014-2020a. Verohallinto 2016-2018.

TAULUKKO 2 – Ulosmittausmäärät 2013-2019

	Pesä- osuus	Kaikki	
	kpl	kpl	osuus
2013	3147	648008	0,49 %
2014	3242	662686	0,49 %
2015	3441	690364	0,50 %
2016	3960	864472	0,46 %
2017	4216	778069	0,54 %
2018	3479	863991	0,40 %
2019	2424	791278	0,31 %

LÄHDE: Valtakunnanvoudinvirasto.

TAULUKKO 3 – Pesäosuuksien ulosmittausmäärät ulosottovirastoittain 2013- 2019

	Virasto	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
6010	Länsi-Uudenmaan uv	171	236	283	225	334	298	356
6070	Helsingin uv	94	99	103	111	91	102	196
6090	Kanta-Hämeen uv	67	124	147	139	166	142	153
6140	Pohjois-Karjalan uv	84	141	187	165	115	124	91
6160	Keski-Suomen uv	231	349	401	362	216	257	254
6200	Kainuun uv	20	29	47	33	50	47	39
6250	Länsi-Pohjan uv	44	36	57	59	64	64	36
6340	Kymenlaakson uv	83	122	118	104	86	88	104
6360	Pohjois-Savon uv	208	281	364	316	279	204	184
6400	Päijät-Hämeen uv	190	246	314	259	139	135	75
6410	Etelä-Karjalan uv	24	34	39	41	45	48	47
6480	Etelä-Savon uv	65	83	111	120	107	120	96
6550	Oulun seudun uv	163	154	226	291	293	233	213
6580	Satakunnan uv	99	189	237	228	177	246	201
6610	Raahen seudun uv	35	44	89	77	52	65	66
6670	Lapin uv	67	85	148	97	99	70	97
6710	Etelä-Pohjanmaan uv	69	88	85	83	77	63	53
6750	Pirkanmaan uv	169	249	270	242	206	184	192
6780	Varsinais-Suomen uv	268	397	446	435	381	334	361
6800	Keski-Pohj. ja Pohj. uv	53	71	88	98	101	67	64
6840	Itä- ja Keski-Uudenm. uv	181	343	392	410	314	292	241
6900	Ålands lfä	39	79	64	65	49	59	28
	Koko maa	2424	3479	4216	3960	3441	3242	3147

LÄHDE: Valtakunnanvoudinvirasto.

TAULUKKO 4 – Pesänselvittäjän/ -jakajan määrääminen -nimikkeiden ratkaisut käräjäoikeudessa 2013-2019

Vuosi	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
kappale-määrä	1278	1379	1442	1389	1492	1463	-

LÄHDE: Oikeusministeriö 2014-2019. Tilastointi alkaa tunnuksella 2940 vuonna 2014.